

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Semestrieel

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 24 – Oktober 2012

IRIS

UITGAVEN

DE CONJUNCTUURBAROMETER VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST

Nr 24 • Oktober 2012

Realisatieteam

Auteurs

Sabrine Cipriano, Aynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels

Het dossier “Regionale economische vooruitzichten 2012-2017” werd gerealiseerd door Pierre-François Michiels (BISA)

Wetenschappelijk comité

Sabrine Cipriano, Xavier Dehaibe, Aynah Gangji, Benoît Laine, Pierre-François Michiels, Astrid Romain

Coördinatie van het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Astrid Romain

Opmaak en druk

IPM Printing

Vertaling

Data Translations

Directie Vertaling van het Secretariaat-generaal, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Verantwoordelijke uitgever

Christion Lamouline, Secretaris-generaal van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Voor meer informatie

Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA)

Sabrine Cipriano

Tél. 02/800 38 65 – Fax 02/800 38 17

Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Kruidtuinlaan, 20 – 1035 Brussel

bisa@mbhg.irisnet.be – www.bisa.irisnet.be (de publicatie kan op dit adres gratis worden gedownload in pdf-formaat).

Wettelijk depot : IRIS Uitgaven – D/2012/6374/222

Alle rechten voorbehouden. Het reproduceren is niet toegestaan, noch geheel, noch gedeeltelijk, noch in de oorspronkelijke vorm, noch in de bewerkte vorm, tenzij met schriftelijke machtiging vanwege het BISA. Het gebruik van uittreksels uit deze publicatie is echter toegestaan mits de bron wordt vermeld.

9 789078 580010

ISBN 9078580011

Inhoudsopgave

DE BELANGRIJKSTE CONJUNCTUURKENMERKEN	4
1. MACRO-ECONOMISCHE CONTEXT	5
1.1. Recente evoluties van het internationale milieu	5
1.2. Eurozone	7
1.3. België	9
2. CONJUNCTUUR IN BRUSSEL	12
2.1. Economische activiteit	12
2.2. Arbeidsmarkt	21
3. DOSSIER : REGIONALE ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN 2012-2017	26
3.1. Inleiding	26
3.2. Macro-economische en sectorale evoluties	26
3.3. Inkomensrekeningen van de gezinnens	37
GLOSSARIUM	41
BRONNEN	43
LIJSTEN VAN TABELLEN EN VAN KADERS	44
LIJST VAN GRAFIEKEN	45

De grafieken, tabellen en commentaren werden opgemaakt op basis van de informatie die beschikbaar was op 28 september 2012, tenzij anders vermeld.

De belangrijkste conjunctuurkenmerken

- De wereldwijde economische groei hield tijdens de eerste helft van 2012 aan, zij het tegen een steeds langzamer tempo sinds de maand maart. Uit de analyse van het halfjaarlijkse profiel van de industriële wereldproductie blijkt dat na de sterkere groei tijdens het eerste kwartaal van 2012, de toestand minder gunstig was tijdens het tweede kwartaal met een nulgroei. In de opkomende landen weerspiegelt dit resultaat de duidelijke vertraging van de industriële productie terwijl zich in de ontwikkelde landen een inkrimping van de industriële productie aftekende na het herstel begin 2012. Binnen de ontwikkelde landen heeft de eurozone moeite om het groeitempo te hervatten en om zich te bevrijden uit de spiraal van de crisis van de overheidsschulden. Diverse lidstaten, die midden 2011 terechtkwamen in een recessie, zinken hier dieper in weg en dit zal volgens de verwachtingen van het Internationaal Monetair Fonds (IMF) (juli 2012) nog heel 2012 en begin 2013 aanhouden. Deze verwachtingen gaan ook uit van een groei van het wereldwijde bbp met 3,5 % in 2012 en met 3,9 % in 2013.

- De Belgische economische activiteit vertoont een duidelijke vertraging tijdens het eerste semester van 2012. Na de qua omvang door conjunctuurspecialisten niet verwachte heropleving tijdens het eerste kwartaal (+0,2 %) is de groei van het bbp tijdens het tweede kwartaal van dit jaar geleidelijk afgenomen. Als gevolg van de algemene vertraging op internationaal vlak, en in het bijzonder binnen de belangrijkste handelspartners van België (Duitsland, Frankrijk en Nederland) is het Belgische bbp in volume gemeten met 0,5 % gekrompen tijdens het tweede kwartaal van 2012, en vertoont daarmee een daling van een omvang die niet meer is voorgekomen sinds midden 2009. Deze vertraging manifesteert zich in alle economische sectoren, ook al zijn er onderling verschillen qua intensiteit. De industrie werd het zwaarst getroffen met een sterke daling van de toegevoegde waarde tijdens het tweede kwartaal van 2012 (-1,7 % tegenover het vorige kwartaal) terwijl in de diensten- en bouwsector de activiteit veel minder sterk is teruggevallen met respectievelijk een daling van 0,3 % en 0,1 % op kwartaalbasis. Volgens de jongste ramingen van het Federaal Planbureau (september 2012) zou het groeipercentage van het Belgische bbp in 2012 negatief zijn, ook al zou de verwachte daling beperkt blijven (0,1 %).

- Deze neerwaartse trends blijken uit de analyse van de economische activiteit in Brussel, maar variëren naargelang de specifieke kenmerken van de gewestelijke economische structuur. De industrie en de direct daaraan gekoppelde sectoren (groothandel en transport) vertonen binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een duidelijke achteruitgang sinds het begin van het jaar, terwijl de bouwsector en de andere dienstensectoren blijkbaar meer gespaard bleven tot in juni. Deze analyse wordt gematigd door de cijfers van de conjunctuurenquêtes tot september die wijzen op een zeker tempoverlies voor alle activiteiten. De strengere kredietvoorwaarden en de daling van het aantal uitstaande kredieten bevestigen deze negatieve trend. De door het BISA berekende indicator inzake conjunctuuromkekeer dook in september 2012 in de rode cijfers samen met de regelmatige daling van de synthetische conjunctuurindicator. De stagnatie en zelfs lichte terugval van het volume van de activiteiten zal zich bijgevolg tegen eind 2012 en begin 2013 wellicht met verschillende intensiteit uitbreiden naar alle economische

sectoren in Brussel. Voor de bouwsector is een opmerkelijke ommekeer mogelijk, terwijl de dienstensector naar verwachting licht zal achteruitgaan. Voor de industriële sectoren is een achteruitgang gedurende een aantal maanden mogelijk, gevolgd door een stabilisatie.

- Wat de demografie van de ondernemingen betreft, waren er midden 2012 86 414 bedrijven actief op het grondgebied van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dit aantal groeide steeds sneller aan en bedroeg tijdens de eerste twee kwartalen van 2012 meer dan 3 % op jaarbasis, een tempo dat beduidend hoger ligt dan het nationale gemiddelde. De eerste drie maanden van 2012 bevestigden het krachtige tempo waarmee bedrijven werden opgericht op het Brussels grondgebied, ook al stagneerde deze ontwikkeling tijdens het tweede kwartaal van 2012 enigszins ten opzichte van vorig jaar. Op jaarbasis was er binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sinds het derde kwartaal van 2009 geen verbetering meer geweest wat betreft het aantal faillissementen.

- Volgens de meest recente macro-economische extrapolaties 2012-2017 van het HERMREG-model (dossier van deze Barometer) zal 2012 naar verwachting gekenmerkt worden door een negatieve of zwakke groei van de toegevoegde waarde in de meeste activiteitssectoren in Brussel. De groei van het Brusselse bbp zou dit jaar nul bedragen, tegenover een lichte daling (-0,1 %) van het nationale bbp. Vanaf 2013 zou de economische activiteit in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich enigszins herstellen met een groei van het bbp van 0,7 % (identiek aan het nationale gemiddelde) om daarna over te schakelen naar een hoger groeitempo op weg naar een geleidelijke terugkeer naar de tendentiële evolutie. Dit herstel zou grotendeels gebaseerd zijn op het groeierstel in de krediet- en verzekeringssector en in de sector van de overige commerciële diensten¹. Tussen 2014 en 2017 wordt een jaarlijkse stijging van het bbp met 1,8 % verwacht en het groeiverschil met de twee andere gewesten zou slechts miniem zijn op middellange termijn. Wat de interne tewerkstelling in Brussel betreft, zou de conjunctuurvertraging zich, in combinatie met de stopzetting van de tijdelijke maatregelen door de federale Staat ter ondersteuning van de arbeidsmarkt, vertalen in een quasi-stagnatie in 2012. De werkgelegenheid zal zich naar verwachting stilaan beginnen te herstellen in 2013 (+0,6 %) en 2014 (+0,4 %) om zich daarna verder te ontwikkelen in een sneller tempo.

- Op de Brusselse arbeidsmarkt is het aantal werknemers eind 2011 en begin 2012 stabiel gebleven, terwijl dit cijfer op kwartaalbasis permanent gestegen was sinds het derde kwartaal van 2009. Gezien de verdere inkrimping van de uitzendactiviteit tijdens het eerste halfjaar van 2012, de sombere resultaten van de conjunctuurenquêtes en de verwachting van de stagnatie van de economische activiteit in Brussel in 2012, verwachten we dat er de komende maanden zeer weinig jobs zullen gecreëerd worden. De werkloosheid zal naar verwachting de komende maanden blijven stijgen omdat het aantal gecreëerde jobs onvoldoende blijft om de sterke stijging van de bevolking op actieve leeftijd in Brussel op te vangen. Dit scenario laat vermoeden dat tot aan de publicatie van de volgende Conjunctuurbarometer in april 2013 het aantal werklozen steeds verder zal evolueren in de richting van het historische record van 111 000 werklozen in september 2010.

¹ De "Overige marktdiensten" omvatten de onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven, en de overige gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten.

1. Macro-economische context

1.1. Recente evoluties van het internationale milieu

TABEL 1 : Internationale vooruitzichten, 2010-2013

	2010	2011			2012			2013
	Totaal	III	IV	Totaal	I	II	Totaal (p)	Totaal (p)
BBP in kettingeuro's (1) (2) (3)								
<i>Verenigde Staten</i>	2,4	0,3	1,0	1,8	0,5	0,4	2,0	2,1
<i>Japan</i>	4,5	1,8	0,1	-0,8	1,3	0,3	1,9	1,7
<i>Eurozone</i>	2,0	0,1	-0,3	1,5	0,0	-0,2	-0,3	1,0
<i>Duitsland</i>	4,2	0,4	-0,1	3,0	0,5	0,3	0,7	1,7
<i>Frankrijk</i>	1,7	0,3	0,0	1,7	0,0	0,0	0,5	1,3
Consumptieprijzen (2) (gemiddelde van de periode)								
<i>Eurozone</i>	1,6	2,7	2,9	2,7	2,7	2,5	2,4	1,8
<i>Verenigde Staten</i>	1,6	3,8	3,3	3,2	n.d.	1,8	2,5	2,0
Werkloosheidsgraad (gemiddelde van de periode, gecorrigeerd met de seizoensschommelingen)								
<i>Eurozone</i>	10,1	10,2	10,6	10,1	10,9	11,2	11,0	11,0
<i>Verenigde Staten</i>	9,6	9,1	8,7	9,0	8,6	8,0	8,2	8,0

(1) Gegevens gecorrigeerd voor seizoensinvloeden en kalendereffecten, referentiejaar 2000. Zie glossarium voor een definitie van kettingeuro's.

(2) Verschilpercentage met een jaar verschil.

(3) In vergelijking met hetzelfde kwartaal het vorige jaar voor de kwartaalcijfers.

(p) Schattingen.

n.d.: niet verkrijgbaar.

Bron: Eurostat, IMF- berekeningen BISA

• De wereldwijde economische groei blijft broos

De groei van de wereldwijde economische activiteit zette zich voort tijdens de eerste helft van 2012. Tijdens het eerste kwartaal van 2012 kwam deze groei enigszins in een stroomversnelling met een gemiddeld jaarlijks tempo van 3,6 % (IMF, juli 2012) wat wijst op een dynamische groei. De verbetering die zich aftekende aan het begin van het jaar zou zich echter niet hebben doorgezet tijdens het tweede kwartaal van 2012, dat gekenmerkt werd door een vertraging van de wereldwijde economische groei. Deze tendens wordt geïllustreerd door de beschikbare cijfers voor het tweede kwartaal met betrekking tot de index van de wereldwijde industriële productie en die van de internationale handel, die goede indicatoren zijn voor het tempo van de curve van de

wereldwijde groei. De index van de wereldwijde industriële productie (grafiek 1) is tijdens het eerste kwartaal van 2012 met 1,8 % gestegen op kwartaalbasis² en behaalt daarmee het hoogste niveau van de laatste vijf kwartalen. Daarna volgde een stagnatie van de index tijdens het tweede kwartaal van 2012 (nulgroei op kwartaalbasis). Deze stilstand van de wereldwijde industriële productie is te wijten aan de inkrimping van de industriële productie in de ontwikkelde landen tijdens het tweede kwartaal van 2012 (-0,3 % op kwartaalbasis) en aan de duidelijke vertraging van de productie in de opkomende en ontwikkelingslanden van +2,9 % tijdens het eerste kwartaal van 2012 tot +0,2 % tijdens het tweede kwartaal van 2012.

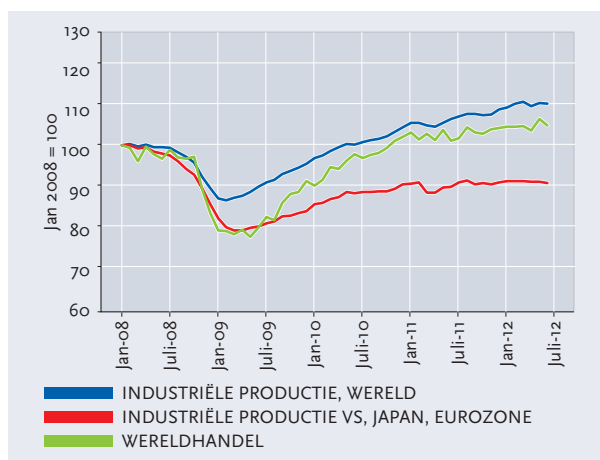
² Zie glossarium.

• Vertraging van de groei van het handelsverkeer

We stellen dezelfde daling vast voor het internationaal handelsverkeer (grafiek 1). Het volume van het **internationale handelsverkeer** is tijdens het eerste deel van het jaar 2012 licht gestegen in een afnemend tempo. De stijging van het volume van verhandelde goederen op kwartaalbasis daalde van 0,8 % tijdens het eerste kwartaal van 2012 tot 0,3 % tijdens het tweede kwartaal. Deze vertraging is voornamelijk toe te schrijven aan een duidelijke daling van het volume van geïmporteerde goederen tijdens het tweede kwartaal in de eurozone (-1,7 %), in de opkomende Aziatische landen (-0,8 %) en in Midden- en Oost-Europa (-3,2 %).

Tal van oorzaken liggen aan de basis van deze daling. In de opkomende en ontwikkelingslanden wordt de economische activiteit afgeremd door de daling van de vraag uit de ontwikkelde landen (in het bijzonder Europa en Japan) en door de vertraagde weerslag van de verstrakking van het monetaire beleid op diverse punten. Binnen de ontwikkelde landen wordt de groei van heel wat landen binnen de eurozone en van het Verenigd Koninkrijk ingetroemd door de herhaaldelijke toepassing van bijkomende maatregelen om het begrotingsevenwicht te herstellen in een verslechterde conjuncturele context. Binnen de eurozone werden meerdere lidstaten getroffen door de recessie (onder meer Italië, Nederland en Portugal) en de werkloosheid is tot een recordniveau gestegen, ook al zijn er nog steeds grote onderlinge verschillen tussen de lidstaten. Door deze elementen moesten diverse lidstaten noodgedwongen bijkomende bezuinigingsmaatregelen treffen

GRAFIEK 1 : Evolutie van de wereldhandel en de industriële productie, 2008-2012

Bron: Centraal Planbureau

om de doelstellingen te behalen die op het vlak van overheidstekorten binnen de eurozone werden vastgelegd in overeenstemming met het programma voor Europese stabiliteit. In de VS wijzen de meest recent beschikbare indicatoren voor de Amerikaanse economische activiteit op een relatief trage groei tijdens de eerste helft van 2012, met een gering aantal gecreëerde jobs sinds mei 2012. De indicatoren voor het zakenklimaat die voortvloeien uit de conjunctuurenquêtes vertonen tijdens de voorbije maanden een neiging tot stagnatie.

• De wereldwijde economische groei zal zich naar verwachting in 2012 in een gematigd tempo ontwikkelen en enigszins stijgen in 2013

De voor 2012 beschikbare vooruitlopende conjunctuur-indicatoren, die afkomstig zijn uit de vertrouwens-enquêtes bij de gezinnen, de ondernemingen en de banken, duiden op een voortzetting van de flauwe economische groei tijdens de komende kwartalen. In de ontwikkelde landen zou de economische activiteit naar verwachting licht toenemen onder impuls van de voortzetting van het inschikkelijke monetaire beleid van de diverse centrale banken (ECB, FED, Bank van Japan enz.). In de opkomende landen zal de binnenlandse vraag zich naar verwachting tijdens de komende maanden op een sterk niveau handhaven, al is er toch sprake van een lichte groeivertraging. Sinds onze laatste Barometer (april 2012) hebben de analisten van het IMF hun groeivoorzichten licht verhoogd voor 2012 en behielden ze de vooruitzichten voor 2013. Volgens de laatste cijfers van juli 2012 zou de wereldwijde groei 3,5 % bedragen in 2012 en 3,9 % in 2013, d.i. een opwaartse herziening van 0,2 procentpunt³ voor 2012.

Er blijven heel wat onzekere factoren die de wereldwijde groei in 2012 en 2013 nog meer zouden kunnen vertraagen. Dit zijn onder meer de verscherping van de crisis van de overheidsschulden in de landen van de eurozone, de sterker dan verwachte daling van de binnenlandse vraag in de belangrijkste opkomende landen en de destabilisatie van de wereldwijde obligatie- en valutamarkten. In de Verenigde Staten groeit de onzekerheid over de omvang van de begin 2013 verwachte verstrakking van de begrotingspolitiek. Het gelijktijdig verstrijken van diverse belastingverminderingen, automatische vermindering van de overheidsuitgaven en de maatregelen voor dringende werkloosheidsvergoeding, dat door de observatoren als "begrotingsklif" wordt beschouwd, zou kunnen leiden tot een daling van de overheidsuitgaven van ongeveer 4 % van het Amerikaans bbp⁴. De internationale economische context blijft eveneens onzeker wat de opwaartse evolutie betreft van de prijzen van de energieproducten onder invloed van mogelijke nieuwe geopolitieke spanningen in het Midden-Oosten, en dan vooral in Syrië en in Iran.

³ Zie glossarium.

⁴ Raming van de begrotingsdiensten van het Amerikaanse congres.

1.2. Eurozone

• Nieuwe recessiefase tijdens het tweede kwartaal 2012

Na een kwartaal van negatieve groei eind 2011 (-0,3 % op kwartaalbasis), stagneerde het bbp van de eurozone tijdens het eerste kwartaal van 2012 (+0,0 %), gevolgd door een verdere inkrimping tijdens het tweede kwartaal (-0,2 %). De eurozone doet het nu al vier opeenvolgende kwartalen minder goed dan de Verenigde Staten en Japan (zie tabel 1).

Alle componenten van de binnenlandse vraag hebben bijgedragen tot de vertraging van de economische activiteit in de eurozone tijdens het tweede kwartaal van 2012. Ook de eindconsumptie van de gezinnen, die met 0,2 % gedaald is, had voor het derde opeenvolgende kwartaal een negatieve weerslag op de groei van het bbp. De steeds toenemende bezuinigingsmaatregelen binnen de eurozone en de hoge werkloosheid blijven wegen op het beschikbare inkomen van de gezinnen. Het vertrouwen bij de gezinnen is de voorbije maanden steeds verder gedaald. Door de verdere daling van de investeringen (na -0,3 % tijdens het eerste kwartaal van 2012) daalt de groei van het bbp binnen de eurozone met 0,2 pp. Dit geldt ook voor de voorraden, waarvan de schommeling voor het vierde opeenvolgende kwartaal een negatieve weerslag had op de groei van het bbp (0,2 pp). De eindconsumptie door de openbare besturen heeft tijdens het tweede kwartaal van 2012 evenmin bijgedragen tot de groei (nulgroei), een trend die zich al voor het vierde opeenvolgende kwartaal voordoet. Anderzijds werd de groei van de eurozone gesteund door de buitenlandse handel, dankzij de positieve bijdrage van de export (+0,6 pp) aangezien de import zorgde voor een daling van de groei van het bbp met 0,4 pp.

Wanneer we de evolutie van het bbp per activiteitssector analyseren, dan stellen we vast dat tijdens het tweede kwartaal van 2012 de groei van de economische activiteit in de eurozone is gestagneerd in alle sectoren, behalve in de sector van de diensten aan ondernemingen, waar de groei een lichte daling vertoont (0,1 %). Waar er sprake is van nulgroei voor alle industriële sectoren, wijst de analyse van de componenten van deze sector op een negatieve groei in de fabrieksindustrie (0,1 % op kwartaalbasis), na een nulgroei tijdens het vorige kwartaal.

De economische activiteit liep terug in alle landen van de eurozone, ook al blijven er belangrijke onderlinge verschillen wat betreft de groei van het bbp. Tijdens het tweede kwartaal van 2012 hielden Duitsland, Nederland en Frankrijk nog steeds beter stand met een groei van het bbp van respectievelijk 0,3 %, 0,2 % en 0,0 %. Toch blijven de kernlanden van de eurozone een

zwakke dynamiek vertonen, vooral Duitsland, de belangrijkste motor van de groei in de eurozone sinds het begin van het herstel midden 2009. België kende opnieuw een terugval van de economische activiteit (-0,5 %) na de eerdere inkrimping tijdens het laatste kwartaal van 2011. Dit is ook de toestand die al enkele kwartalen heerst in de landen in de periferie van de eurozone, zoals Griekenland, Portugal, Ierland, Italië of Spanje, die allemaal in een recessie zijn beland. Deze landen worden geconfronteerd met moeilijke begrotingssituaties en ondergaan de gevolgen van de bijkomende bezuinigingsmaatregelen (btw-verhoging, bevrozing of vermindering van de ambtenarenweden, daling van het geheel van de sociale uitkeringen enz.) die rechtstreeks wegen op de binnenlandse vraag. De aanpassingen zijn vooral streng in Griekenland, Ierland en Portugal. Deze drie landen vallen onder het programma van het Europees Fonds voor financiële stabiliteit. De komende maanden zouden de perifere landen van de eurozone in het brandpunt blijven van de aandacht van de Europese leiders die de markten willen geruststellen en de financiële situatie van de eurozone willen stabiliseren.

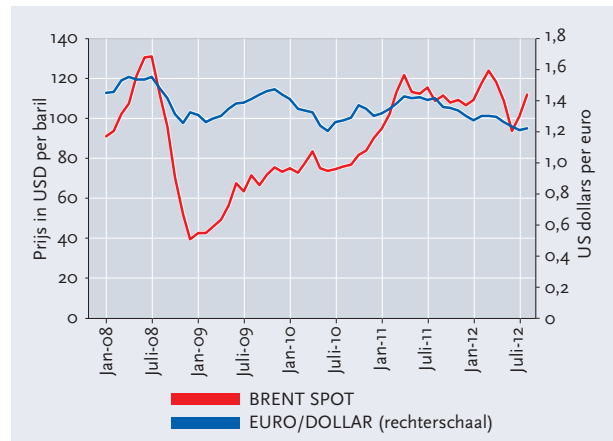
Op de arbeidsmarkt is de **werkgelegenheid** tijdens de twee laatste kwartalen van 2011 en tijdens het eerste kwartaal van 2012 gedaald. Volgens de eerste raming van Eurostat (september 2012) zou deze zich moeten stabiliseren tijdens het tweede kwartaal van 2012. De werkloosheid binnen de eurozone (tabel 1), die heel 2011 relatief stabiel gebleven was (met een jaargemiddelde van 10,1 %), vertoont een duidelijke stijging tijdens de eerste helft van 2012, met een recordniveau van 11,2 % tijdens het tweede kwartaal. De stijging van de **werkloosheid** treft vooral jongeren jonger dan 25 jaar: tijdens het tweede kwartaal van 2012 bereikte hun werkloosheidspercentage een recordniveau van 22,5 %. Dit samengevoegde werkloosheidspercentage versluiert echter aanzienlijke onderlinge verschillen tussen de lidstaten. In Nederland (5,1 %), Duitsland (5,5 %) en België (7,1 %) blijft de werkloosheid relatief laag, tegenover 14,7 % voor Ierland, 15,5 % voor Portugal en 24,7 % voor Spanje. Tijdens de komende maanden zal de werkloosheid binnen de eurozone wellicht verder blijven stijgen omdat het verwachte herstel van de economische activiteit als te zwak beschouwd wordt en omdat er naar verwachting relatief weinig nieuwe jobs zullen gecreëerd worden.

In de eurozone vertoonde de **inflatie**, gemeten aan de hand van de evolutie van de consumptieprijnsindex tussen januari (2,7 %) en juli (2,4 %) 2012 een daling, waarna er in augustus opnieuw sprake was van een stij-

ging tot 2,6 %. Deze daling tijdens de eerste helft van het jaar is een gevolg van de daling van de grondstoffenprijzen, in het bijzonder van de energieproducten (de notering van het vat olie zakte eind juli tot 102 dollar na de piek van 125 dollar die in maart werd genoteerd), in een context van relatieve stabiliteit van de **euro ten opzichte van de dollar** (grafiek 2). In de maand augustus is de inflatie weer gestegen door een stijging van de prijzen van de energieproducten en in het bijzonder de **prijs van een vat aardolie** die eind augustus terug steeg naar 114 dollar per vat. De schommelingen in het aanbod en in het bijzonder het oplaaen van de spanningen in Iran en Syrië vormen een verklaring voor deze prijsverhoging terwijl in een context van algemene verzwakking van de wereldwijde economische activiteit de vraag zwak blijft. De komende maanden zal de inflatie vermoedelijk afnemen. Het totaalpercentage van de inflatie zal voor 2012 naar verwachting 2,5 % bedragen, gevolgd door een meer afgetekende daling tot minder dan 2 % in 2013. Deze ontwikkeling hangt echter af van de geopolitieke toestand in de landen van Noord-Afrika en het Midden-Oosten (vooral in Iran, Syrië en Libië), waar toenemende spanningen de prijzen voor ruwe olie de hoogte zouden kunnen induwen.

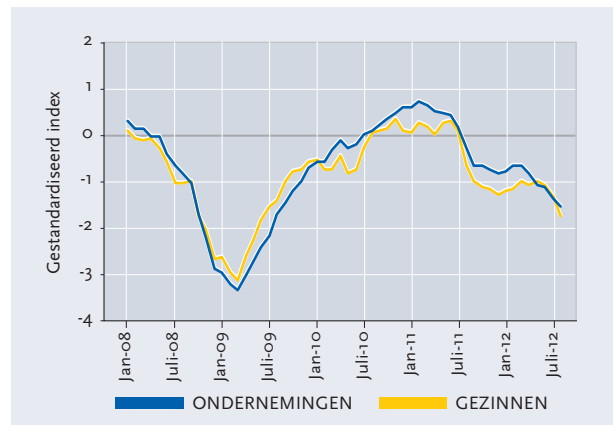
De begrotingsmoeilijkheden waarmee meerdere landen van de eurozone af te rekenen hebben en de invoering van daaruit voortvloeiende soberheidsmaatregelen jagen schrik aan en beïnvloeden de evolutie van bepaalde indicatoren. In de loop van de jongste maanden wordt het **vertrouwen van de gezinnen en de ondernemingen van de eurozone** steeds meer aangeast. Net als in onze laatste Barometer, blijven de curven van deze beide indicatoren evolueren beneden hun langetermijngemiddelde (grafiek 3). Het vertrouwen van de bedrijven, dat zich tijdens de eerste twee maanden van 2012 leek te herstellen, vertoont een duidelijke achteruitgang sinds maart, het keerpunt van de curve, die sindsdien in neerwaartse zin evolueert, wat wijst op een aanhoudend zwakke economische activiteit tot eind 2012. Enkele maanden later (mei) vertoonde ook de curve van het vertrouwen van de gezinnen een keerpunt en evolueert sindsdien ook in neerwaartse richting, wat voor de komende maanden een voortzetting van de zwakke consumptie-uitgaven laat vermoeden. De indicator voor het vertrouwen van de gezinnen daalde vooral in augustus tot een niveau dat niet meer was vastgesteld sinds juni 2009. De maatregelen voor sanering van de overheidsuitgaven die werden ingevoerd in de meeste lidstaten van de eurozone leggen sterke beperkingen op aan de overheidsuitgaven en aan de bijkomende economische herstelmaatregelen die door de lidstaten zouden kunnen worden overwogen om de werkgelegenheid te ondersteunen, de gezinsconsumptie opnieuw aan te zwengelen en het vertrouwen van de bedrijven te herstellen.

GRAFIEK 2 : Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro

Bron: U.S. Department of Energy, Energy Information Administration, ECB

GRAFIEK 3 : Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2008-2012 (gecorrigeerd met de seizoensschommelingen, gestandaardiseerde score)

Bron: Eurostat - berekeningen BISA

Om de financiële markten gerust te stellen en om de speculatie rond de overheidsobligaties van bepaalde landen van de eurozone in te dijken, heeft de Europese Centrale Bank (ECB) sinds de zomer meermaals ingegrepen. In juli verlaagde ze haar belangrijkste referentierente van 1 % tot 0,75 % (historisch laagtepunt). Meer recent (september 2012) heeft ze een nieuw plan ingevoerd voor aankoop van obligaties op de markten van de overheidsschulden om het financieringspercentage te stabiliseren van de lidstaten die blijven lenen op de financiële kapitaalmarkten voor de uitgifte van staatsbons om hun overheidsschuld te financieren (wat niet langer het geval is in Griekenland en Portugal). Deze herhaaldelijke tussenkomsten door de ECB zijn echter niet bedoeld als vervanging voor de door de lidstaten gevraagde hervormingen. De komende maanden is het mogelijk dat de ECB haar belangrijkste referentierente verlaagt tot onder de drempel van 0,75 %.

• Eurozone: recessie in 2012

Rekening houdende met deze elementen zal de eurozone in 2012 naar verwachting opnieuw terechtkomen in een recessiefase, gevolgd door een licht herstel in 2013. Volgens de laatste vooruitzichten van het IMF, die gepubliceerd werden in juli 2012, zal het bbp van de eurozone in 2012 met 0,3 % dalen, terwijl de laatste extrapolaties van de Europese Commissie van september

2012 spreken over een ietwat sterkere inkrimping met 0,4 % (d.w.z. een opwaartse herziening van 0,1 pp ten opzichte van onze laatste Barometer van april). Voor 2013 wordt opnieuw groei verwacht, ook al zou deze eerder gematigd blijven rond 0,7 %; wat een duidelijke daling is ten opzichte van 2010 en 2011 (tabel 1).

1.3. België

• Duidelijke vertraging van de economische activiteit tijdens het eerste halfjaar 2012

TABEL 2 : Kerncijfers voor de Belgische economie

	2011		2012			2013
	IV	Totaal	I	II	Totaal (p)	Totaal (p)
Groeipercentage van het bbp in volume	-	1,8	-	-	-0,1	0,7
<i>in vergelijking met het vorige kwartaal</i>	-0,1	-	0,2	-0,5	-	
Groeipercentage van de componenten van het bbp in volume*						
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de particulieren</i>	0,0	0,2	-0,1	-0,4	-0,5	0,5
<i>Uitgaven qua eindconsumptie van de overheid</i>	0,1	0,8	0,0	-0,2	1,1	1,2
<i>Brutokapitaalvorming</i>	-0,9	4,1	0,6	-0,6	0,2	0,6
<i>Uitvoer van goederen en diensten</i>	-2,0	5,5	0,7	-0,4	-0,9	2,0
<i>Invoer van goederen en diensten</i>	-2,2	5,6	0,3	-0,9	-1,1	1,9
Arbeidsmarkt						
<i>Werkgelegenheidsgraad</i>	62,2	64,0	61,5	-	63,8	63,8
<i>Binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen)</i>	4 561,9	4 544,9	4 553,7	4 549,8	4 555,9	4 569,5
<i>Werkloosheidsgraad (gestandaardiseerde definitie Eurostat)</i>	7,2	7,2	7,1	7,1	7,6	7,9
Consumptieprijzen						
<i>België</i>	3,4	3,5	3,1	2,3	2,9	1,8

De kwartaalcijfers betreffende het bbp en de componenten ervan zijn afkomstig van de gegevenssite van de NBB, Belgostat Online. De jaarcijfers zijn prognoses die uitgaan van het federale Planbureau, "Economische begroting", september 2012.

* In vergelijking met hetzelfde kwartaal het vorige jaar voor de kwartaalcijfers.

(p): schattingen Hermes.

Bron: NBB, FPB, ADSEI

In de hierboven beschreven internationale economische context vertoont ook de Belgische economische activiteit een duidelijke vertraging tijdens de eerste zes maanden van 2012. Tijdens het eerste kwartaal van 2012 was er enigszins sprake van een heropleving van de Belgische economische activiteit met opnieuw een groei van het Belgische bbp op kwartaalbasis (+0,2 %) na de lichte daling tijdens het laatste kwartaal van 2011 (-0,1 %), maar dit zwakke herstel was slechts tijdelijk. Sinds maart voelt

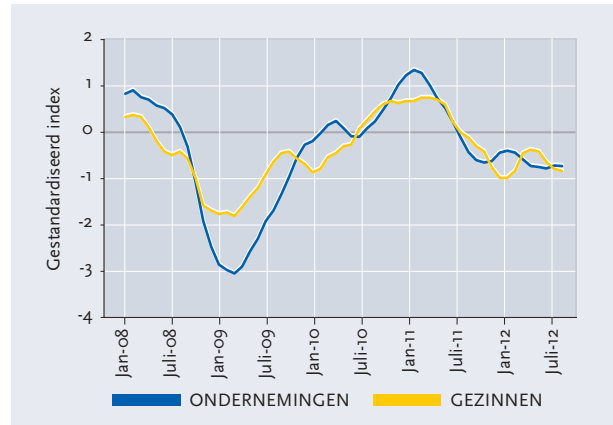
de Belgische economie de weerslag van de verslechtering van het conjunctuurklimaat in de eurozone, en in het bijzonder van de daling van de buitenlandse vraag aan België door zijn belangrijkste handelspartners (Duitsland, Frankrijk en Nederland). Deze verslechtering is van een dergelijke omvang dat tijdens het tweede kwartaal van 2012 de Belgische economische activiteit een nieuwe periode van negatieve groei doormaakt, met een daling van het bbp op kwartaalbasis van 0,5 %. Deze

daling is groter dan het gemiddelde in de eurozone (-0,2 %) en van een intensiteit die in België niet meer is vastgesteld sinds midden 2009. Bij de analyse van tabel 2, die het bbp ontleedt volgens de uitgavenbenadering, stelt men vast dat de Belgische economische activiteit getroffen werd door een inkrimping van de belangrijkste componenten van de binnenlandse vraag en in het bijzonder van de bruto vorming van het vast kapitaal (0,6 %), van de uitgaven voor eindconsumptie van de gezinnen (0,4 %) en van de overheden (0,2 %). Ook de buitenlandse vraag is gedaald na een tijdelijk herstel tijdens het eerste kwartaal van 2012. Zowel de export (0,4 %) als de import van goederen en diensten (0,9 %) zijn gedaald. Deze vertraging manifesteert zich in alle economische sectoren, ook al zijn er onderling verschillen qua intensiteit. De industrie werd het zwaarst getroffen met een sterke daling van de toegevoegde waarde (-1,7 % tegenover het vorige kwartaal) terwijl deze activiteitssector al gedaald was tijdens de drie vorige kwartalen. Voor de dienstensector vertoont de activiteit een daling (-0,3 %) na een stijging tijdens het eerste kwartaal van 2012 (0,4 %). In de bouwsector is de activiteit opnieuw licht gedaald (-0,1 %) na een stijging van dezelfde omvang tijdens het vorige kwartaal.

Op de **arbeidsmarkt** stellen we een gewijzigde dynamiek vast sinds begin 2012 als gevolg van de vertraging van de economische activiteit in België. Tijdens de eerste kwartalen van 2012 daalde de binnenlandse tewerkstelling met respectievelijk -0,2 % en -0,1 % op kwartaalbasis. Het duidelijke banenverlies zou zich tijdens het eerste kwartaal van 2012 zowel hebben voorgedaan in de industrie als in de dienstensector, terwijl tijdens het tweede kwartaal enkel de industrie zou getroffen zijn. In de dienstensector zouden vooral banen verloren zijn gegaan in de handel en bij de overheidsbesturen, twee sectoren die overwegend actief zijn in Brussel.

Deze verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt wordt ook weerspiegeld in het tewerkstellingspercentage, gemeten als percentage van de bevolking op actieve leeftijd, dat tijdens het eerste kwartaal van 2012 gedaald is tot 61,5 %, tegenover 62,2 % tijdens het vierde kwartaal van 2011. Volgens de meest recente ramingen van het Federaal Planbureau (september 2012), zou de binnenlandse tewerkstelling overeenstemmen met een jaarlijks gemiddelde van ongeveer 11 000 eenheden voor 2012 (+0,2 %). In 2013 zou het netto aantal gecreëerde jobs ook beperkt blijven tot 13 700 eenheden (+0,3 %) als gevolg van een gematigd herstel van de economische activiteit tijdens het jaar. Het netto aantal gecreëerde jobs is dus duidelijk lager dan in het verleden. Dit cijfer stemde overeen met 30 800 eenheden in 2010 en met 61 600 eenheden in 2011.

GRAFIEK 4 : Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2008-2012 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

De werkloosheid, die in 2011 stabiel bleef op ongeveer 7,2 %, is tijdens de eerste helft van 2012 licht gedaald. Het **werkloosheidspercentage**⁵ (tabel 2) bedroeg 7,1 % tijdens het tweede kwartaal van 2012. Deze evolutie verhult echter de stijging van het aantal werklozen tijdens de eerste helft van 2012, die uitgevlakt werd door de gelijktijdige groei van de actieve bevolking tijdens deze periode. Volgens de laatste ramingen van het Federaal Planbureau (september 2011), zou de werkloosheid blijven toenemen tijdens de tweede helft van 2012 en zich nog verder accentueren in 2013 als gevolg van de vertraging van de economische activiteit die zowel weegt op het aantal gecreëerde jobs als op de toetreding van nieuwe arbeidskrachten op de arbeidsmarkt. Naar verwachting zal het aantal werklozen (definitie FPB) met 9 100 eenheden stijgen in 2012 (een duidelijk neerwaarts herziene stijging ten opzichte van onze laatste Barometer waarin voor 2012 een stijging met 19 400 eenheden werd aangekondigd) en met 24 000 eenheden in 2013.

Na een fase van stabilisatie tussen januari en februari 2012 daalde de **inflatie** (tabel 2) tussen maart en juni, om daarna opnieuw licht te stijgen tijdens de zomermaanden. Eind augustus bedroeg de inflatiegraad 2,86 %. Deze nieuwe stijging is te verklaren door de stijging van de prijzen voor olieproducten maar ook van de prijzen voor verse voedingsmiddelen. Op grond van de maandelijkse prognoses door het Federaal Planbureau zou de komende maanden de inflatie licht moeten afnemen tot een niveau van ongeveer 2,5 % tegen eind december. Over het geheel van 2012, zou de inflatie gemiddeld 2,9 % bedragen, tegenover 3,5 % in 2011 en 2,2 % in 2010. In 2013 zou de druk op de prijzen aanzienlijk moeten verminderen ten gevolge van een meer

⁵ Het gaat hier om de geharmoniseerde werkloosheidsgraad gecorrigeerd met de seizoensschommelingen die gemeten worden op grond van de enquête naar de arbeidskrachten (EAK).

beperkte evolutie van de olieprijs. Het jaarlijkse inflatiepercentage zou terugvallen tot 1,8 %, hetzij licht onder het plafond van 2 % dat de Europese centrale bank zich heeft opgelegd.

Afgaande op de recentste waarden van de **vertrouwens-indicatoren** zou de vertraging van de activiteit zich in de tweede helft van 2012 moeten voortzetten. De vertrouwensindicator van de gezinnen begon zich begin 2012 te herstellen zonder boven het langdurig gemiddelde uit te stijgen maar liet opnieuw een daling optekenen vanaf juni en daalt sindsdien. De consumenten gaven blijk van meer wantrouwen met betrekking tot de algemene economische vooruitzichten, de vooruitzichten op het vlak van werkgelegenheid, maar ook met betrekking tot hun eigen financiële situatie. Na een geleidelijk herstel tij-

dens de eerste drie maanden van 2012, is het vertrouwen van de ondernemers er sinds maart globaal op achteruitgegaan en de curve vertoont momenteel een neerwaartse beweging. De resultaten voor september wijzen echter op een stilstand, met een relatief stabiel zakenklimaat ten opzichte van de vorige maand. In september is het ondernemersvertrouwen vooral toegenomen in de bouwsector dankzij een meer gunstige beoordeling van de orderboekjes. In de industrie is het zakenklimaat echter verslechterd na een licht herstel tijdens de zomermaanden (juli en augustus). Anderzijds zien we geen verbetering in de sector van de diensten aan bedrijven, waar de stemming bij de ondernemers sinds juli steeds somberder wordt. Al deze elementen laten vermoeden dat de groei van het bbp zwak zal blijven tijdens de komende kwartalen.

• De economische activiteit zal naar verwachting futloos blijven tijdens de tweede jaarhelft

De zwakke groei van de economische activiteit zal naar verwachting geleidelijk afnemen tijdens de tweede helft van 2012. Over heel 2012 zal België wellicht geconfronteerd worden met een nieuwe recessie, ook al zou deze fase eerder beperkt blijven. Volgens de laatste ramingen van het Federaal Planbureau zou de jaarlijkse groei van het bbp in 2012 -0,1 % bedragen (een neerwaartse herziening met 0,2 procentpunt ten opzichte van onze laatste Barometer wegens de middelmatige resultaten van het tweede kwartaal van 2012). Dit percentage blijft echter hoger dan het gemiddelde tempo dat voor 2012 verwacht wordt voor de eurozone (-0,3 %). Bij de analyse van tabel 2, die het bbp ontleedt volgens de uitgavenbenadering, stelt men vast dat de binnenlandse vraag (zonder voorraden) naar verwachting zal inkrimpen in 2012. Dit zou het gevolg zijn van de uitgaven voor eindconsumptie van particulieren, die met 0,5 % zouden dalen, ondanks de verdere daling van hun spaarcijfer dat in 2012 14,1 % zou bedragen, tegenover 14,4 % in 2011.

Door de invoering van nieuwe begrotingsbepalingen en de flauwe conjunctuur zal het reëel beschikbare inkomen van de gezinnen naar verwachting in 2012 verder dalen met dezelfde omvang als in 2011, zijnde -0,8 %. De investeringen zouden nauwelijks toenemen (+0,2 %) als gevolg van de nieuwe daling van de investeringen in woningen (-3,8 %) en de zwakke investeringen door de bedrijven (+0,9 %). De gebruiksgraad van de productiecapaciteiten is van 78,4 % in januari 2012 opnieuw gedaald tot 77,3 % in juli 2012. Anderzijds wordt een verhoogde toename van de overheidsinvesteringen (+8,4 %) verwacht, voornamelijk als gevolg van de investeringen door de plaatselijke overheden in aanloop naar de gemeenteraads- en provinciale verkiezingen van 2012. Voor de buitenlandse vraag zou zowel het volume van de import (1,1 %) als van de export (-0,9 %) dalen, met een iets meer uitgesproken daling van de import, zodat er sprake is van een positieve bijdrage aan de groei van de buitenlandse handel (+0,2 pp).

• Opnieuw een gematigde groei in 2013

Voor 2013 wordt opnieuw groei verwacht met een stijging van het Belgisch bbp dat volgens de laatste verwachtingen van het FPB (september 2012) 0,7 % zou bedragen, een halvering van de in mei 2012 verwachte stijging met 1,4 %. In 2013 zal de binnenlandse vraag naar verwachting opnieuw positief worden, voornamelijk dankzij een lichte stijging van de privéconsumptie (+0,5 %) als gevolg van de stijging van de beschikbare inkomens (+0,7 %) en de daling van de inflatie. Voor de investeringen wordt een stijging verwacht (+0,6 %), vooral wat betreft de investeringen door de bedrijven (+1,6 %) en de investeringen in woningen (+1,0 %). De

overheidsinvesteringen zouden echter sterk terugvallen (-8,3 %). De export zou gestaag moeten blijven toenemen (+2,0 %), maar de nettobijdrage van de export aan de groei zou zowat nihil zijn (+0,1 pp), gelet op de sterke toename van de import (1,9 %)

Deze ramingen zijn natuurlijk sterk afhankelijk van de evolutie van het Europese klimaat, waarvoor er belangrijke risico's en onzekerheden blijven bestaan, en van de nieuwe begrotingsbepalingen die de komende maanden zullen ingevoerd worden door de federale overheid en de gefedereerde entiteiten.

2. Conjunctuur in Brussel

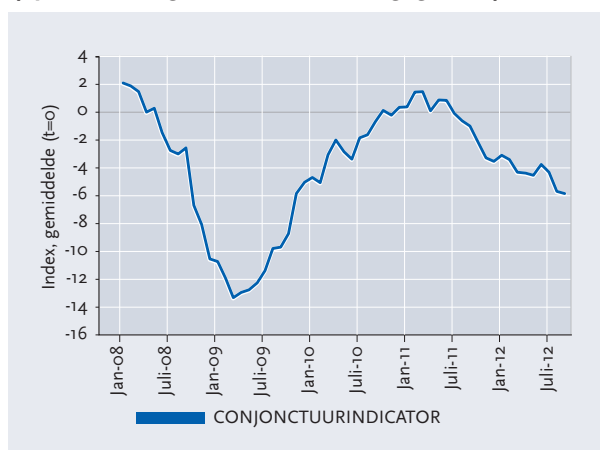
2.1. Economische activiteit

De cijfers voor 2010 die toegelicht werden in onze laatste Barometer blijven het meest actueel wat betreft de gewestelijke boekhouding. Intussen werd een nieuwe macro-economische extrapolatie op middellange termijn uitgevoerd op basis van het HERMREG-model⁶. Dit laat toe om ramingen voor 2011 en vooruitzichten voor de jaren 2012 tot 2017 op te stellen. Waar het geheel van de resultaten van deze extrapolatie voor het overige worden toegelicht, kunnen we hierbij vermelden dat deze extrapolatie (juni 2012), die herzien werd in september, uitgaat van een groei met 1,3 % van het volume van het bbp van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in 2011 en van een nulgroei in 2012. Deze meer gematigde groei dan het nationale niveau in 2011 (1,8 %) zou verklaard worden door de nawerking in de energiesector na de sterke groei in 2010. In 2012 zou de situatie over het geheel genomen in overeenstemming zijn met de laatste vooruitzichten op nationaal vlak (-0,1 %), waarbij alle sectoren, behalve de sector "gezondheidszorg en sociale actie", voor deze periode een stagnatie vertoonden.

De conjunctuursituatie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest aan het einde van het derde kwartaal van 2012 weerspiegelt de internationale en nationale ontwikkelingen die toegelicht werden in de vorige delen van deze Barometer. Onze analyse berust op de cijfers m.b.t. de btw tot eind juni en op de tot september van dit jaar beschikbare conjunctuurenquêtes.

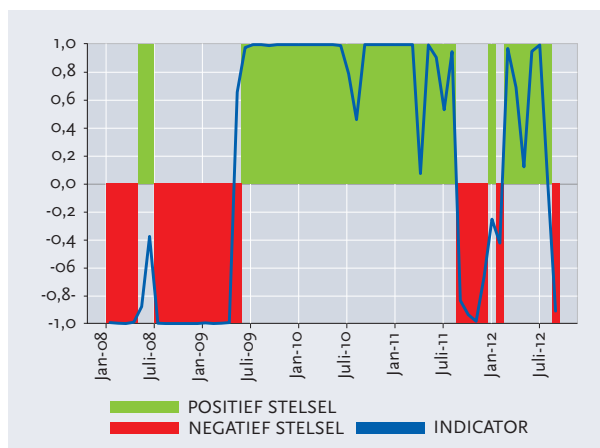
De synthetische conjunctuurindicator van het gewest, die hier voor het eerst gepubliceerd wordt (zie kader voor meer toelichting), vertoonde midden 2011 een neerwaarts traject (grafiek 5) met een zekere stabilisatie tijdens de eerste helft van het jaar 2012. De laatste beschikbare gegevens voor deze indicator suggereren opnieuw een meer uitgesproken daling van de conjunctuur. Deze interpretatie wordt bevestigd door onze ommekeerindicator⁷ (grafiek 6) die, na de ongunstige periode sinds september 2011, tijdens het eerste kwartaal van 2012 een positieve ommekeer had geïdentificeerd. De update van deze indicator in september 2012 laat echter opnieuw een negatieve ommekeer van de conjunctuur zien, in overeenstemming met de snellere daling van onze synthetische indicator. We wijzen er op dat deze ommekeer zich voordoet in een minder snel

GRAFIEK 5 : Synthetische conjunctuurindicator (op basis van gestandaardiseerde gegevens)

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 6 : Conjuncturommekeerindicator

Bron: BISA

baisseklimaat dan de synthetische indicator. Het lijkt er dus op dat we van een toestand van relatieve onzekerheid wat de conjunctuur betreft midden 2012 evolueren naar een meer uitgesproken negatieve periode, zoals eind 2011.

⁶ We verwijzen hiervoor naar ons dossier in deze Barometer en naar de volledige publicatie via de website www.ibsa.irisnet.be.

⁷ Een methodologische samenvatting en een interpretatieschema voor deze indicator zijn opgenomen in onze Barometer van april, die online beschikbaar is via: www.ibsa.irisnet.be.

Kader 1: Synthetische conjunctuurindicator

De synthetische conjunctuurindicator is een gelijklopende indicator⁸ die globale maandelijkse kwantitatieve informatie wil geven ten aanzien van het zakenklimaat binnen het gewest zoals dit wordt beschouwd door de Brusselse bedrijven⁹.

Daartoe wordt deze indicator samengesteld op grond van alle antwoorden op de vragen die gesteld worden in het kader van de conjunctuurenquête die maandelijks wordt uitgevoerd bij de Brusselse bedrijven. Deze enquêteresultaten zijn de meest recente gegevens, die toestaan te oordelen over het niveau inzake economische activiteit in het Gewest, in de wetenschap dat zij elke maand door de Nationale Bank van België worden gepubliceerd ongeveer 20 dagen na de datum van de enquête. Door de statistische benadering van dynamische factoriële analyse van alle antwoorden op de verschillende vragen van de enquête vat deze indicator de gemeenschappelijke conjunctuurbewegingen samen van alle sectoren (bouwsector, fabrieksindustrie, handel en diensten aan ondernemingen) die werden opgenomen in de conjunctuurenquête.

Deze nieuwe indicator vormt een aanvulling op de conjunctuuranalyses uitgevoerd door het BISA door het leveren van samengevoegde informatie die toelaat om in één oogopslag alle resultaten van de conjunctuurenquête voor het Brusselse gewest te interpreteren. Deze indicator werd getest op de beschikbare historische reeksen aangaande het bbp en biedt kwalitatief hoogstaande voorspellingen wat betreft de groei van het bbp in Brussel.

Hij onderscheidt zich van de ommekeerindicator die als doel heeft om zo snel mogelijk nadat ze zich voordoen de ommekeerpunten op te sporen in de cyclus van de economische activiteit, ondanks de vertraging waarmee de officiële cijfers van het bbp worden gepubliceerd (omstreeks 18 maanden voor de gewestelijke reeksen).

Hij onderscheidt zich ook van de conjunctuurindicator van de NBB die een globale overzichtsindicator is die berekend wordt op grond van een gewogen gemiddelde van de synthetische curven van elke activiteitssector. Deze curven worden samengesteld op grond van alle antwoorden op een beperkt aantal vragen die gesteld worden in het kader van de conjunctuurenquête.

Deze ommekeer lijkt zich voor te doen in alle sectoren, ook al is er tot op heden sprake van een verschillende dynamiek. Er zijn verschillen wat betreft de omvang van deze vertraging en de mate waarin de sectoren hierdoor getroffen lijken. We stellen ook vast dat er zowel op nationaal als internationaal vlak heel wat onzekerheid bestaat, vooral door de zwakheid van de industriële sectoren en van de direct hiervan afhankelijke sectoren (groothandel en transport), terwijl de bouwsector en de diensten - uitgezonderd de twee hierboven vermelde activiteiten - midden 2012 nog steeds een positieve dynamiek vertonen. Dit onzekere klimaat evolueerde de voorbije maanden op eerder negatieve basis, met een slechtere perceptie bij de meeste bedrijfsleiders van hun omgeving, behalve in de bouwsector. De dynamiek is echter verschillend voor de diensten, waar er sprake lijkt van een soort stagnatie, terwijl de industriële sectoren en de groothandel een duidelijkere heropleving doormaken, zonder teken van tempoverlies.

In de rest van dit hoofdstuk volgt onze gedetailleerde analyse per activiteitssector.

Industrie

De groei van de **ationale industriële productie** (grafiek 7) en van de **industriële omzet in Brussel** (grafiek 8) vertoonde opnieuw negatieve waarden aan het einde van het eerste semester van 2012. De waarnemingen voor deze beide indicatoren bevinden zich op dit ogenblik beduidend onder de langetermijntendens, die nochtans aanzienlijk in neerwaartse zin herzien was in 2008. Bovendien vertoont de onderliggende dynamiek geen wending, wat erop wijst dat deze neerwaartse trend in de nabije toekomst zal aanhouden. Uit de gedetailleerde analyse per subsector blijkt dat van de twee belangrijke industriële sectoren in Brussel, de chemie- en automobielsector, de eerste de conjuncturele richting aangeeft. De activiteitsvolumes in de chemische industrie in de hoofdstad zijn sinds begin 2012 gedaald en vertonen geen tekenen van herstel. De situatie voor de fabricage van transportmateriaal is heel wat gunstiger, maar het geringere gewicht van deze subsector laat niet toe om de cijfers voor de gehele sector te compenseren. Het conjunctuurscenario dat zes maanden geleden vooropgesteld werd in de laatste Barometer blijkt nu dus helaas bevestigd. De gelijktijdige impact op de groothandel, de relatief betere prestaties van de andere dienstensectoren

⁸ Een gelijklopende indicator laat conjunctuurspecialisten toe om de cyclische positie van de economie op een gegeven ogenblik te bepalen, terwijl er geen gegevens over het bbp beschikbaar zijn.

⁹ Methodologie gebaseerd op de methodologie ontwikkeld door het INSEE voor het creëren van de indicator voor het zakenklimaat in Frankrijk.

en de aanwijzingen voor het zeldzaam worden van krediet aan bedrijven (zie later) plaatsen ons opnieuw voor een mogelijk klassiek recessief scenario, dat nog gevoed wordt door een daling van de vraag. Deze daling doet zich in de eerste plaats voor in de industriële sectoren (vooral voor de intermediaire goederen voor het Brusselse gewest), in de transportsector en voor de activiteiten die direct gekoppeld zijn aan de internationale handel, om zich daarna ook uit te strekken naar de diensten.

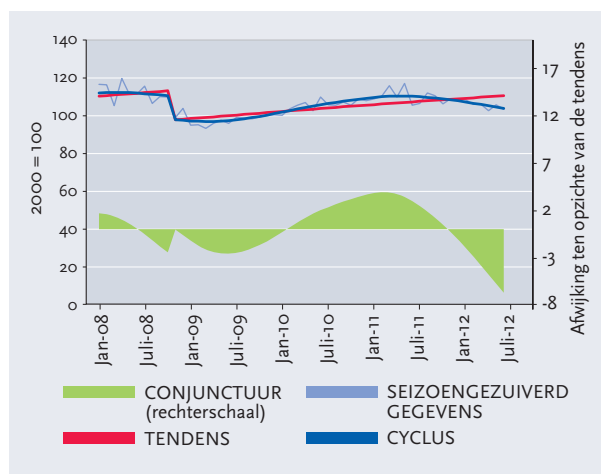
Handel

Deze tak wordt gekenmerkt door uitgesproken verschillen tussen groothandel en kleinhandel, zowel qua niveau als qua evolutie.

Na een kleine luchtbel eind 2011, die weerspiegeld wordt in de gecorrigeerde gegevens van de seizoensschommelingen in grafiek 9, lijkt de sector van de **groothandel** dit keer meer duurzaam verwickeld in een negatieve dynamiek, in overeenstemming met de toestand van de industrie en op internationaal vlak. De gegevens over de omzet van de voorbije vijf maanden gaan in dalende richting en het activiteitsniveau is opnieuw onder zijn langetermijntendens gedoken. Deze negatieve dynamiek vertoont geen tekenen van herstel voor de omzet, waardoor onze conjunctuurindicator al snel negatief wordt. Deze elementen worden bevestigd door de resultaten van de enquêtes bij de bedrijfsleiders die actief zijn binnen de sector (grafiek 11). Deze geven immers aan dat de verbetering tijdens het eerste semester van 2012 zich niet heeft doorgezet, maar dat ondernemers opnieuw een meer pessimistische kijk hebben op de vooruitzichten wat de vraag betreft.

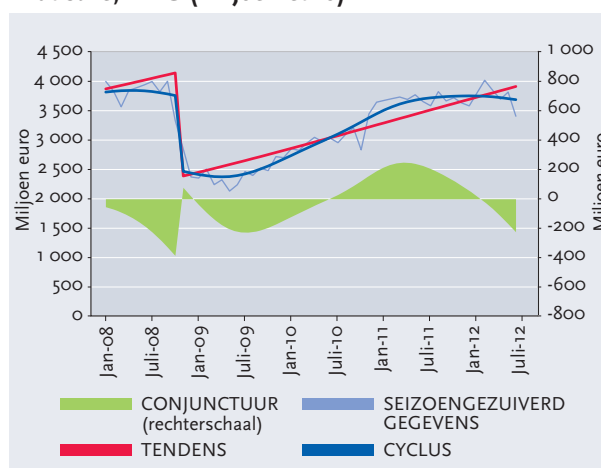
Hoewel deze sector over het geheel genomen¹¹ traditioneel minder beïnvloed wordt door de conjunctuurschommelingen, lijkt de **kleinhandel** toch ook getroffen door de algemene context sinds het tweede kwartaal van het jaar. De activiteitsvolumes vertonen sinds april een duidelijke inkrimping (grafiek 10), wat zorgt voor negatieve waarden voor onze conjunctuurindicator. We kunnen hier echter niet spreken van een duurzame negatieve dynamiek louter op basis van de omzetcijfers. Anderzijds zouden, waar de enquêtes uitgevoerd bij de bedrijfsleiders de rode cijfers bevestigen (grafiek 11), de consumptiekeuzes van de Belgische en Brusselse gezinnen blijken kunnen geven van meer weerstand in het licht van de resultaten van de vertrouwen-enquêtes. De vooruitzichten op het vlak van belangrijke aankopen zijn zeer hoog (grafiek 12), wat meestal een goede indicator is voor de vooruitzichten aangaande het consumptiegedrag. Dit laatste moet echter in verband gebracht worden met de weinig roos-

GRAFIEK 710: Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000=100)

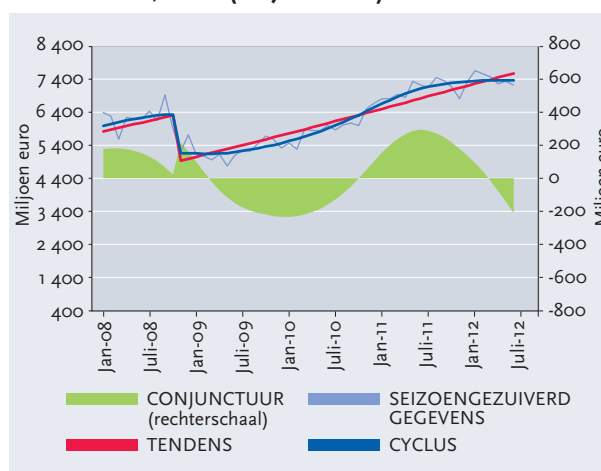
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 8 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 9 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)

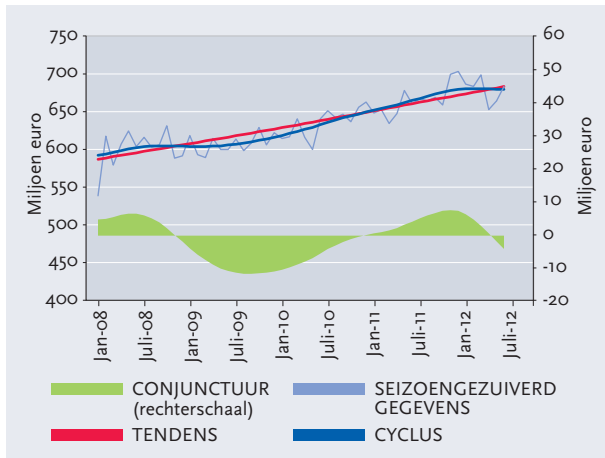
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

¹⁰ Zie glossarium.

¹¹ De individuele impact op de kleine bedrijven binnen de sector kan sterk gekoppeld zijn aan de conjunctuur (we verwijzen hiervoor specifiek naar ons onderdeel over de demografie van bedrijven verder in dit document).

GRAFIEK 10 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

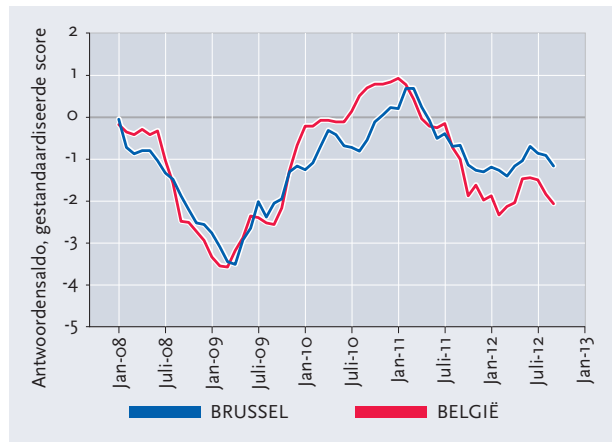
kleurige toestand van de arbeidsmarkt, die toegelicht wordt in het volgende hoofdstuk. De evolutie van de conjunctuur op korte termijn blijft dus onzeker, hoewel meer tekenen wijzen op een neerwaartse trend dan op stabiliteit.

Bouw

De toestand in de bouwsector heeft duidelijk twee gezichten. Enerzijds lijkt de situatie bijzonder gunstig voor de activiteitsvolumes tot juni 2012 (grafiek 13). De reeds in de vorige Barometer aangehaald groei zette zich door en bevestigt daarmee de stemming die destijds heerste bij de bedrijfsleiders aangaande hun orderboekjes. De conjunctuurindicator is dus bijzonder positief, hoewel de meest recente cijfers kunnen wijzen op een lichte daling.

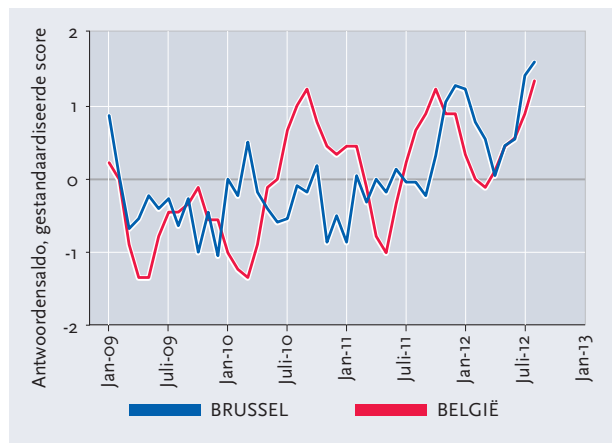
Als we echter kijken naar de perceptie bij de actoren binnen de sector, vooral wat betreft de orderboekjes (grafiek 14), klinkt het helemaal anders. De evaluatie van het verwachte activiteitsvolume gaat er sinds het begin van het jaar steeds sneller op achteruit, en heeft inmiddels een niveau bereikt dat niet meer is voorgekomen sinds

GRAFIEK 11 : Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

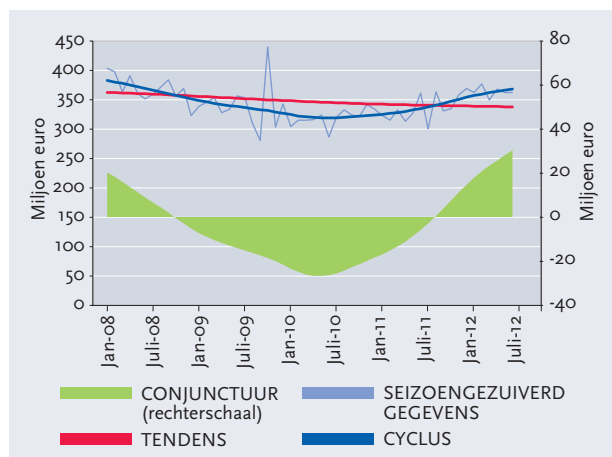
Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 12 : Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

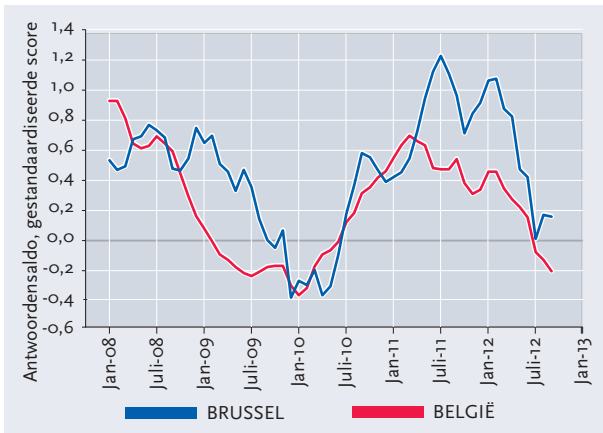
Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 13 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 14 : Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

2010. Het lijkt er dus op dat we tijdens de komende maanden voor de bouwsector moeten vrezen voor een conjuncturommekeer, die nog geen wezenlijke impact had op de omzetcijfers van juni.

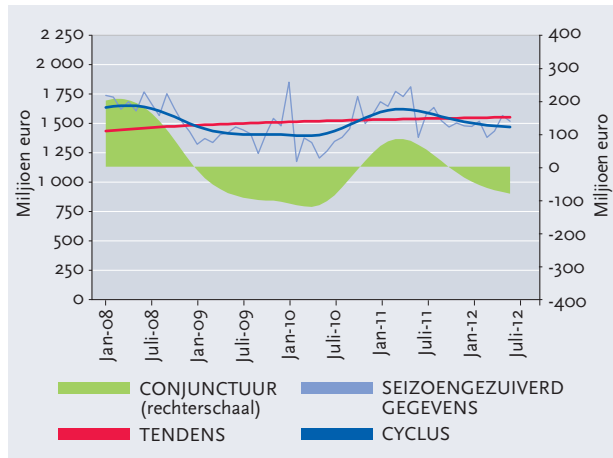
Niet-financiële commerciële diensten

Na de conjuncturommekeer tijdens de tweede helft van 2011, die een globale impact had op alle dienstensectoren, blijkt uit de beschikbare gegevens over de activiteitssectoren dat de verbetering van begin 2012 zich verder heeft doorgezet. Zo vertoont de gerealiseerde omzet voor zowel de **transport- en communicatiesector** (grafiek 15) als voor de **andere diensten aan bedrijven** (grafiek 16) een lichte stijging tot de maand juni. De daaraan gekoppelde conjunctuurindicator blijft in beide gevallen negatieve waarden vertonen, maar wijst toch ook op een opwaartse evolutie, die meer uitgesproken is voor de overige diensten aan bedrijven.

Deze elementen worden bevestigd door de resultaten van de enquêtes bij de ondernemers tot juni (grafiek 17), waarbij de vooruitzichten betreffende de activiteit, hoewel nog steeds onder het langetermijngemiddelde, tot deze datum voor Brussel steeds positiever werden geacht. Maar vanaf de maand juli duikt de al eerder in België waargenomen verandering van mening ook op voor de Brusselse curve van deze grafiek, wat de vooruitzichten betreffende de ontwikkeling van de activiteitsvolumes van de niet-financiële commerciële diensten na midden 2012 moet matigen.

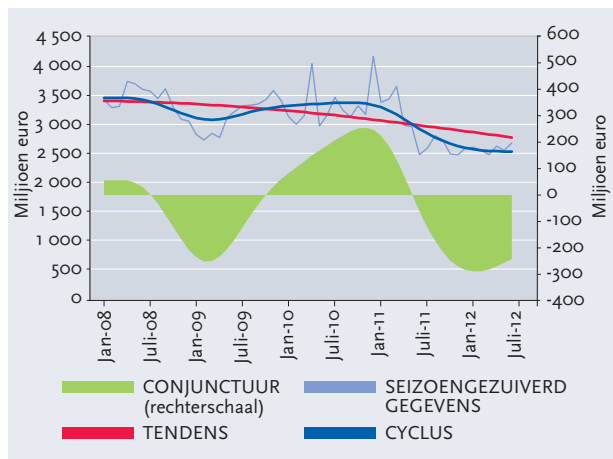
Dit zou het eerder geschetste scenario kunnen bevestigen: een conjunctuurdaling die al zichtbaar is in de industrie en in de direct daaraan gekoppelde sectoren, en die zich pas later en slechts geleidelijk zou mani-

GRAFIEK 15 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Communicatie, BHG (miljoen euro)

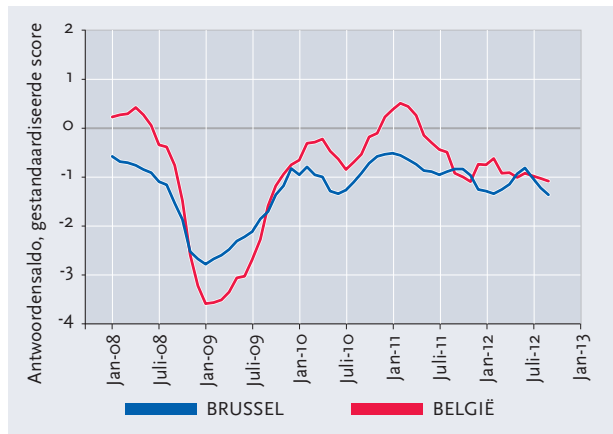
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 16 : Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Verhuring en Diensten aan de ondernemingen, BHG (miljoen euro)

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 17 : Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

festeren in de andere diensten aan bedrijven. Op dat vlak zou de Brusselse conjunctuur slechts met lichte vertraging de evolutie op Europees en nationaal vlak weerspiegelen. Zoals reeds eerder aangehaald in deze Barometer, vertoonden de dienstensectoren op Belgisch vlak al een daling tijdens het tweede kwartaal van 2012 (-0,3 % voor de toegevoegde waarde) die zich dus twee kwartalen later ook voordoet in Brussel.

De resultaten van de enquêtes bij de gezinnen dragen bij tot de aannemelijkheid van dit vertraagde scenario, omdat er tussen de gewestelijke curve en de nationale curve van grafiek 18 een aanzienlijk verschil is in beoordeling van de globale evolutie van de economische toestand. We zien dat bij de laatste waarnemingen de nationale curve opnieuw naar beneden gaat, terwijl de Brusselse curve een opwaartse trend blijft vertonen. Het feit dat de Brusselse gezinnen minder blootgesteld zijn aan de gevolgen van een daling van de activiteit in de industrie, is zeker niet vreemd aan deze vaststelling.

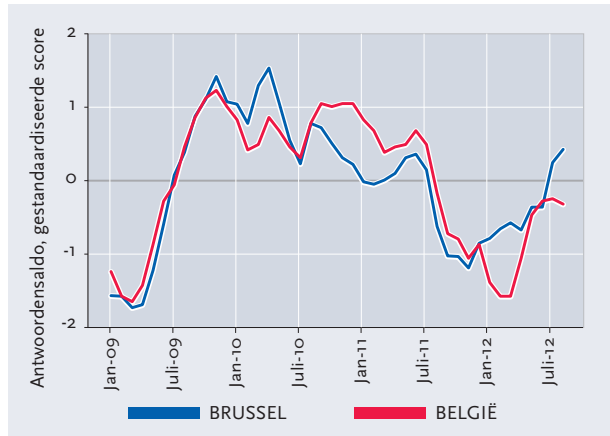
Financiële diensten

LWat de financiële diensten betreft, is de situatie in Brussel binnen België heel specifiek. Niet alleen is de concentratie van dit soort activiteiten er groter, maar zij is ook van een andere aard. De aanwezigheid van centrale of regionale zetels van grote instellingen leidt immers tot grootbank- en beleggingsactiviteiten waarvan de kenmerken sterk verschillen van de commerciële en kleinhandelsactiviteiten die de overhand hebben op de rest van het nationale grondgebied.

Hoewel sinds 2008 de economische activiteit binnen het Brusselse gewest hard getroffen werd door de sterke blootstelling van het gewest aan de financiële diensten, waar de crisis bijzonder sterk voelbaar was, moeten we toch vaststellen dat de sector in absolute termen beter standhield in Brussel dan in de rest van het land. Dit is gekoppeld aan het feit dat de activiteiten die getroffen werden door de crisis en die toe te schrijven zijn aan grote instellingen en zakenbanken meestal geen toegevoegde waarde genereren.

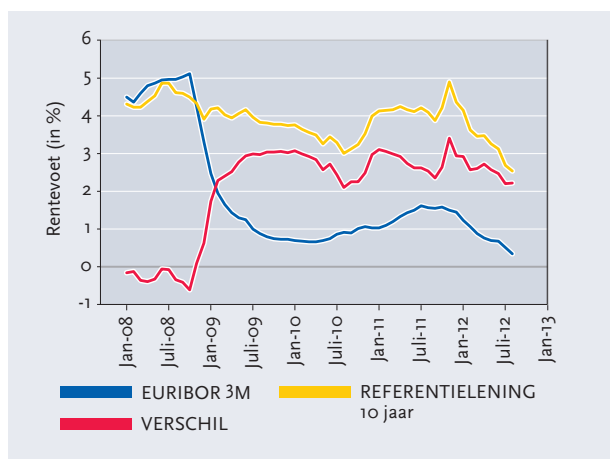
Het is moeilijker om deze bedrijfstak kwantitatief te vatten, omdat deze diensten globaal genomen niet onderworpen zijn aan de btw. De activiteiten van deze sector komen in de conjunctuurenquêtes van de NBB evenmin aan bod. Bijgevolg hebben wij gebruikgemaakt van alternatieve indicatoren die het mogelijk maken de bemiddelingsmarge, een van de belangrijkste determinanten van de toegevoegde waarde voor deze sector, te benaderen. Deze marge varieert volgens het volume van de uitstaande kredieten (grafiek 19) en het renteverskil tussen leningen op middellange of lange termijn (hier vertegenwoordigd door de rente op de staatsleningen op 10 jaar) en de interbancaire financiering op korte termijn (Euribor op 3

GRAFIEK 18 : Vooruitzichten van de economische situatie van de volgende twaalf maanden in België van de Brusselse gezinnen (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

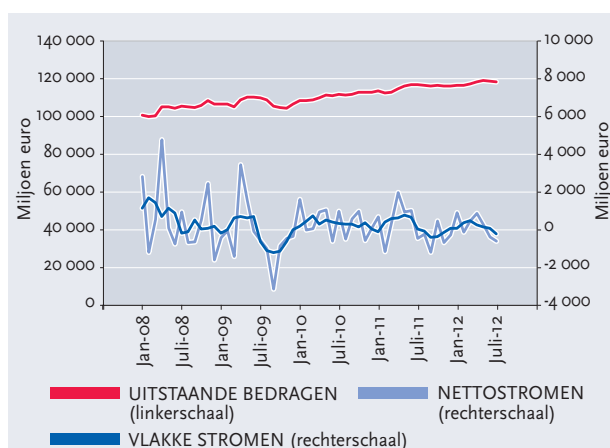
Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 19 : Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge

Bron: NBB - berekeningen BISA

GRAFIEK 20 : Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)

Bron: NBB - berekeningen BISA

maanden) (grafiek 20). Ook het niveau van de obligatierente is een belangrijke indicator voor de beoordeling van het operationeel klimaat van de verzekeringsmaatschappijen (levensverzekeringen in het bijzonder).

Na het vele tumult rond de overheidsschulden in de Europese Unie zijn de rentetarieven waartegen België en zijn belangrijkste handelspartners in Europa zich financieren opnieuw naar een zeer laag niveau gezakt. De referentierente op 10 voor België bedraagt volgens de laatste waarnemingen ongeveer 2,5 %. Deze lage rentetarieven zouden in principe een probleem kunnen vormen voor de rentabiliteit van de activiteit bankbemiddeling, maar in de praktijk laten de historisch lage niveaus van de herfinancieringsrente van de banken (ongeveer 0,3 % op drie maanden) toe om de marge op een aanvaardbaar niveau te handhaven (grafiek 19), vooral omdat de kredietvoorwaarden strakker worden.

Anderzijds zou een langdurige toestand van lage rente zoals we die nu kennen problemen kunnen opleveren voor de activiteit levensverzekeringen, waarbij een aanzienlijk volume van verplichtingen gebruikt wordt als gewaarborgde rente voor de verzekerden die vaak hoger is dan de huidige obligatierente. Deze situatie zou op ter-

mijn de balans van de verzekeringsmaatschappijen kunnen doen verzwakken, en daardoor bijdragen aan een klimaat van wantrouwen dat leidt tot een conservatieve houding bij een deel van de economische actoren (daling van de eindvraag, verhoging van het spaarcijfer) die de recessieve trend nog zou doen uitbreiden.

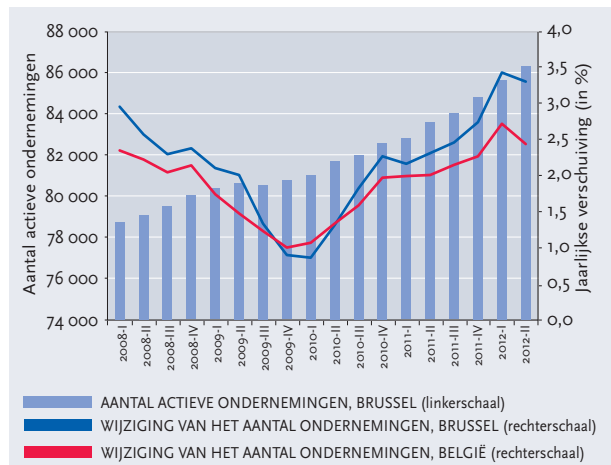
Wat de obligaties betreft, stellen we voor de laatste twee perioden ook een verslapping van de uitstaande kredieten aan niet-financiële vennootschappen en van de negatieve netto stromen vast. Met andere woorden, de tendens lijkt opnieuw in te richting te gaan van een kredietschaarste (credit crunch), een toestand die bevestigd wordt door de Europese enquêtes over de voorwaarden voor toekenning van kredieten (Bank Lending Survey). Het niveau van de netto kredietstromen (nieuw toegekende kredieten min vervallen kredieten, gecorrigeerd voor effectisering) heeft de laatste tijd de eerder beschreven conjunctuurbewegingen gevolgd: verstrakking eind 2011, met een beetje extra zuurstof begin 2012, gevolgd door een nieuwe inkrimping in juni en juli. Indien de parallel met de globale evolutie van de conjunctuur blijft bestaan, dan zou de kredietschaarste aanhouden, wat niet gunstig is voor de heropleving van de economische activiteit in het gewest en in het land.

• Ondernemingsdemografie

Buiten een lichte vertraging tijdens het eerste kwartaal van 2011, is het **aantal actieve bedrijven**¹² in Brussel op jaarbasis steeds toegenomen tot een groeipercentage van meer dan 3 % tijdens de twee eerste kwartalen van 2012 (grafiek 21). Dit groeicijfer is voor de hoofdstad het hoogste sinds vier jaar en ligt ook beduidend hoger dan het cijfer voor heel België, zoals reeds het geval was sinds midden 2010. Op het einde van het tweede kwartaal van 2012 waren er 86 414 bedrijven actief op het gewestelijk grondgebied, dit zijn er 2 776 meer dan vorig jaar. Dit aantal stemt overeen met bijna 11 % van alle Belgische bedrijven.

Over heel 2011 had in Brussel de **oprichting van nieuwe bedrijven** voor het eerst de drempel van 10 000 eenheden overschreden, voornamelijk dankzij een uitstekend eerste kwartaal. Grafiek 22 toont aan dat tijdens de drie eerste maanden van 2012 een nieuw record bereikt werd met de registratie van 3 126 nieuw opgerichte bedrijven in een context die toch gekenmerkt werd door een steeds verdere vertraging van de economische activiteit sinds midden 2011. Het aantal nieuwe bedrijven lijkt echter tot stilstand te zijn geko-

GRAFIEK 21 : Aantal actieve ondernemingen, 2008-2012

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

men tijdens het tweede kwartaal van 2012 en vertoont een stagnatie ten opzichte van de waarde van vorig jaar.

¹² De hier becommentarieerde gegevens betreffen enkel de btw-plichtige ondernemingen die in deze hoedanigheid vermeld zijn in de Kruispuntbank van Ondernemingen.

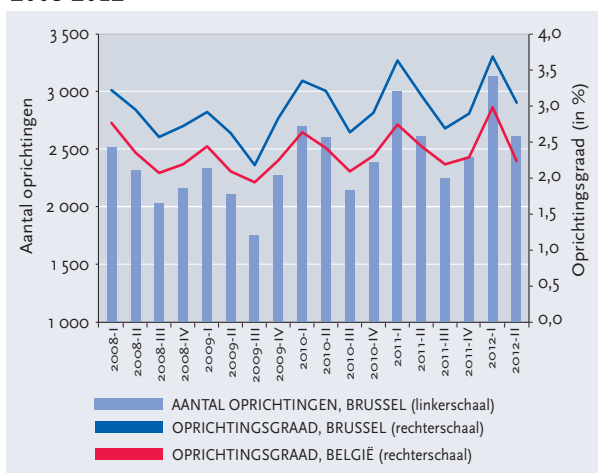
Het gewest vertoont over het geheel van de geanalyseerde periode een percentage van oprichting van bedrijven dat hoger ligt dan dat van België. Waar de indicator in Brussel een lichte stijging vertoont ten opzichte van de waarden van de eerste kwartalen 2011 en 2012, is de vooruitgang op nationaal vlak meer uitgesproken. Volgens de meest recente cijfers van de maanden april tot juni 2012 werden tijdens het kwartaal voor de 100 bedrijven die actief zijn op het Brussels grondgebied 3 nieuwe bedrijven opgericht. Met 2,2 % voor dezelfde periode blijft het Belgische gemiddelde dus achter.

Op jaarbasis vertoonde het aantal **stopzettingen van bedrijven** in Brussel een daling tijdens de vier laatste beschikbare kwartalen, vooral eind 2011 (10,3 %) en begin 2012 (17,2 %). Tijdens het tweede kwartaal van 2012 zetten 1 698 bedrijven hun activiteiten stop. Dit cijfer is voor deze periode van het jaar het laagste sinds 2008.

We zien in grafiek 23 dat het verschil ten nadele van het gewest wat betreft de stopzettingsgraad tijdens de tweede helft van 2012 aanzienlijk kleiner geworden is. Het is het kleinste verschil sinds het eerste kwartaal van 2009. Tussen april en juni 2012 bedroeg de stopzettingsgraad in Brussel 2,0 % (d.w.z. 2 bedrijven stopgezet op 100 actieve bedrijven), wat dicht in de buurt ligt van het nationale cijfer van 1,9 %. Het is ook de laagste score voor een tweede kwartaal voor de hoofdstad sinds 2008.

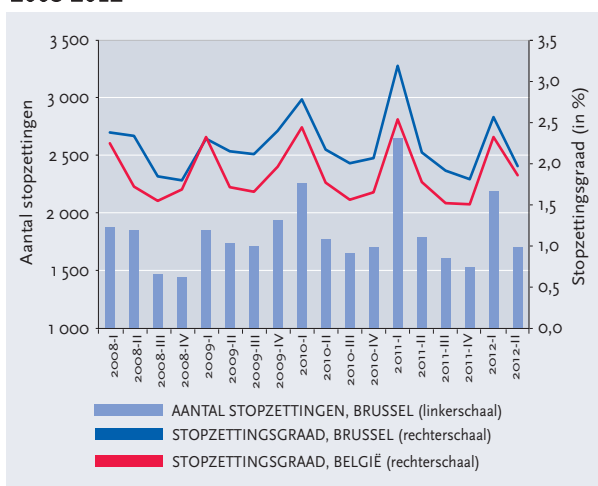
Het percentage nieuw opgerichte bedrijven ligt over de hele periode hoger dan het aantal stopzettingen, zowel op nationaal als gewestelijk vlak, maar het verschil is groter in Brussel. Er worden dus over het geheel genomen elk kwartaal in de hoofdstad meer nieuwe bedrijven opgericht dan dat er worden stopgezet en, in het licht van de hierboven geschetste evolutie (stijging van het aantal nieuwe bedrijven en daling van het aantal stopzettingen) werd het verschil tussen deze beide elementen vooral groter tijdens deze laatste drie kwartalen, met een positieve ontwikkeling voor de hoofdstad. Dit verklaart slechts gedeeltelijk de aanhoudende groei van het totaal aantal bedrijven dat actief is op Brussels grondgebied. Deze vooruitgang werd immers enigszins afgeremd door het feit dat in de hoofdstad het aantal bedrijven dat verhuist naar naburige regio's of naar het buitenland, hoger is dan het aantal externe bedrijven dat zich in Brussel vestigt. Brussel vertoont daarom als enige gewest een negatief **migratiesaldo van bedrijven** (grafiek 24), ook al blijft dit cijfer beperkt in omvang en is het ook ruim beneden het aantal nieuw opgerichte bedrijven. Tijdens de eerste helft van 2012 zag het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in netto termen 294 bedrijven vertrekken, terwijl in diezelfde periode Vlaanderen en Wallonië respectievelijk 146 en 250 bijkomende externe bedrijven mochten verwelkomen.

GRAFIEK 22 : Oprichtingen van ondernemingen, 2008-2012

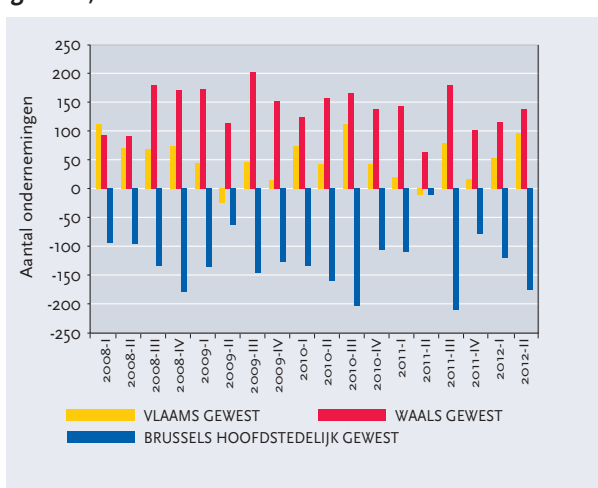
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 23 : Stopzettingen van ondernemingen, 2008-2012

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

GRAFIEK 24 : Migratiesaldo van de bedrijven per gewest, 2008-2012

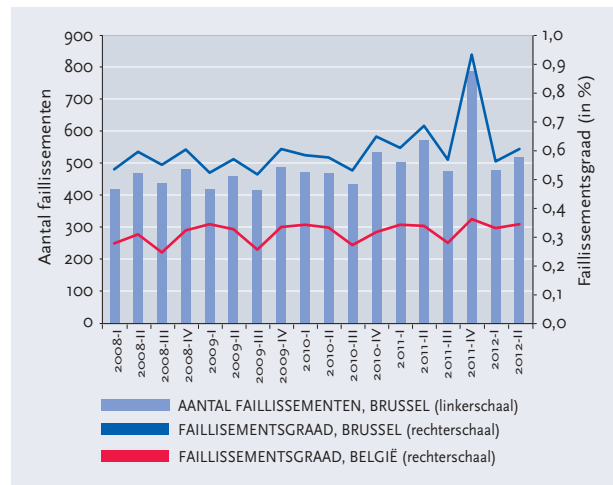
Bron: ADSEI - berekeningen BISA

Na de piek van bijna 800 faillissementen van bedrijven in Brussel tijdens de laatste drie maanden van 2011, laat grafiek 25 voor het eerste en tweede kwartaal van 2012 een relatieve verbetering zien op dit vlak. Zo werden tussen januari en maart 2012 481 faillissementsaanvragen ingediend (4,8 % in vergelijking met dezelfde periode vorig jaar), gevolgd door nogmaals 522 aanvragen tussen april en juni 2012 (8,9 %). Op jaarbasis was er binnen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest sinds het derde kwartaal van 2009 geen verbetering meer geweest wat betreft het aantal faillissementen. Ook op nationaal vlak daalde het aantal faillissementen tijdens het eerste kwartaal van 2012 (1,4 % op jaarbasis), maar steeg het opnieuw tijdens het tweede kwartaal (+4,8 %). Gedurende deze periode vertegenwoordigt Brussel iets meer dan 19 % van het totaal aantal faillissementen van bedrijven in België.

Ondanks het feit dat voor 2012 de waarden opnieuw dichterbij de buurt kwamen van de gemiddelden sinds 2008, blijft het faillissementspercentage in het gewest aanzienlijk hoger dan in de rest van het land. Op grond van de cijfers van het tweede kwartaal 2012 is de kans dat een bedrijf in Brussel de boeken neerlegt bijna twee keer zo groot als op nationaal vlak. Tijdens de eerste zes maanden van 2012 bedroeg de telling één faillissement voor 85 bedrijven die actief zijn in de hoofdstad, tegenover één faillissement voor 149 bedrijven die actief zijn in de rest van het land. Deze vaststelling kan voornamelijk verklaard worden door het groot aantal nieuw opgerichte bedrijven in Brussel tijdens de geanalyseerde periode aangezien een groot deel van de uitgesproken faillissementen betrekking heeft op jonge bedrijven.

Als we kijken naar de activiteitssectoren, dan zien we dat een groot deel van de faillissementen in Brussel zich nog altijd situeert binnen de sector van de handel (24,1 % tijdens het tweede kwartaal van 2012, een cijfer dat echter duidelijk gedaald is ten opzichte van de vorige kwartalen), gevolgd door de horeca (18,0 %) en de bouwsector (15,1 %). Binnen de handelssector is het aantal faillissementsaanvragen met bijna 7 % op jaarbasis gedaald tijdens het eerste kwartaal van 2012, waarna tijdens het tweede kwartaal met 28 % een meer uitgesproken daling volgde tot 126 eenheden, het laagste niveau voor deze periode van het jaar sinds 2005. In de bouwsector nam het aantal faillissementen vooral sterk toe tussen eind 2010 en eind 2011, maar sinds 2012 is er sprake van een

GRAFIEK 25 : Faillissementen van ondernemingen, 2008-2012

Bron: ADSEI - berekeningen BISA

ommekeer, zowel tijdens het eerste (17,6 %) als tijdens het tweede kwartaal (9,2 %). In de horeca daarentegen zette de duidelijke achteruitgang sinds eind 2011 zich voort in 2012, waardoor het aantal faillissementen steeg tot 32,8 % tijdens het eerste kwartaal en 19,0 % tijdens het tweede. Tussen april en juni 2012 zetten 94 horecabedrijven in Brussel hun activiteiten stop wegens faillissement.

De laatst beschikbare cijfers geven geen duidelijk beeld van de evolutie van de faillissementen in Brussel. De cijfers voor juli 2012 geven een lichte daling weer van het totaal aantal faillissementen (137) ten opzichte van dezelfde maand vorig jaar, terwijl voor augustus het aantal faillissementsaanvragen gestegen is. De zwakke economische activiteit tijdens de eerste helft van 2012 en de weinig bemoedigende vooruitzichten op korte termijn zullen naar verwachting tijdens de komende maanden niet echt verbetering brengen op het vlak van faillissementen van Brusselse bedrijven. Temeer omdat ook andere factoren erop wijzen dat de context wellicht moeilijk zal blijven, zoals de kwetsbaarheid van bepaalde bedrijven als gevolg van de nog steeds voelbare impact van de crisis, de voor het tweede kwartaal van 2012 verwachte verstrakking van de kredietvoorwaarden bij de banken, of de slechtere betalingstermijnen tussen bedrijven die hun liquiditeitspositie in gevaar brengen.

2.2. Arbeidsmarkt

• Werkgelegenheid

Volgens de laatste beschikbare gegevens van de gewestelijke boekhouding bedroeg de groei van de **interne tewerkstelling**¹³ in Brussel 0,5 % in 2010, dit is 3 400 eenheden meer dan in 2009. Deze groei werd voornamelijk gerealiseerd door de sectoren gespecialiseerde activiteiten, administratieve en ondersteunende dienstenactiviteiten en menselijke gezondheidszorg en sociale actie.

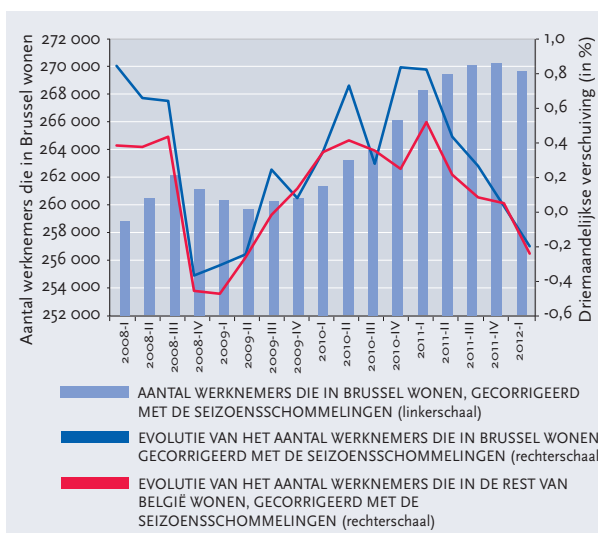
In 2011 zou, volgens de ramingen van het HERMREG-model, bijgewerkt in september 2012, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een bijzonder sterke stijging van de tewerkstelling gekend hebben (+1,6 %, of 10 578 netto gecreëerde banen) die, in tegenstelling tot het vorige jaar, meer dynamisch was dan op nationaal vlak (waar de groei 1,4 % bedroeg) (cf. hoofdstuk 3 van deze Barometer).

Jammer genoeg beschikken wij niet over recente kwartaalgegevens betreffende de Brusselse interne werkgelegenheid. Om de actuele evolutie op het vlak van tewerkstelling te kunnen beoordelen, moeten we een beroep doen op indirecte indicatoren, zoals de statistieken betreffende loontrekkend thuiswerk, die driemaandijks gepubliceerd worden door de RSZ¹⁴, het aantal uren gepresteerde uitzendarbeit in Brussel volgens de driemaandelijkse enquêtes van Federgon, of de maandelijks beschikbare resultaten van de vragen over de werkgelegenheidsvooruitzichten van de opinieonderzoeken door de NBB.

De gegevens waarover wij beschikken betreffende het **loontrekkend thuiswerk** die driemaandijks gepubliceerd worden door de RSZ, zijn weergegeven in de grafiek 26. Deze geeft de evolutie weer van het aantal werknemers die in Brussel wonen, gecorrigeerd voor de seizoensverschillen, en de groeipercentages met één kwartaal verschil voor het aantal werknemers die in Brussel en in de rest van België wonen.

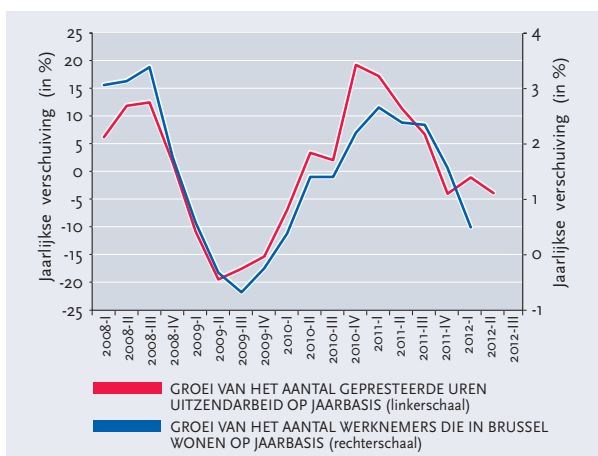
In jaargemiddelde vertoonde het aantal werknemers in Brussel in 2011 een aanzienlijke groei (+2,2 %) met een meer dynamisch karakter dan in de rest van het land (+1,2 %). Toch blijkt uit de analyse van het driemaandelijkse profiel van de reeks op grond van de grafiek 26 dat deze groei na enkele kwartalen afneemt en uiteindelijk nul bedraagt op het einde van het laatste kwartaal van het jaar onder invloed van de vertraging van de economische activiteit op zowel nationaal als gewestelijk vlak.

GRAFIEK 26 : Evolutie van het aantal werknemers, 2008-2012

Bron: RSZ - berekeningen BISA

GRAFIEK 27 : Kwartaal-evolutie van het aantal in Brussel gepresteerde uren uitzendarbeit en het aantal Brusselse werknemers

Bron: Federgon, RSZ - berekeningen BISA

Het laatste cijfer waarover we beschikken, dat voor het eerste kwartaal van 2012, laat vermoeden dat de daling van de binnenlandse werkgelegenheid op nationaal niveau aan het begin van het jaar (cf. hoofdstuk 1) ook het gewest zal treffen omdat het loontrekkend thuiswerk met 0,2 % zou gedaald zijn ten opzichte van het vorige kwartaal, na correctie voor de seizoensschommelingen.

¹³ Zie glossarium.

¹⁴ Het betreft in feite het aantal werknemers onderworpen aan de sociale zekerheid, maar deze categorie benadert het aantal werknemers zeer correct. Het begrip loontrekkend thuiswerk stemt in feite overeen met de tewerkgestelde actieve bevolking, niet te verwarren met de interne tewerkstelling. Zie glossarium voor een meer uitvoerige definitie.

Dit is uiteindelijk niet zo verbazingwekkend omdat de daling van de Belgische werkgelegenheid dit kwartaal zich voornamelijk aftekende in de dienstensector. De loontrekkende tewerkstelling is in de rest van het land met dezelfde omvang gedaald gedurende de eerste drie maanden van 2012.

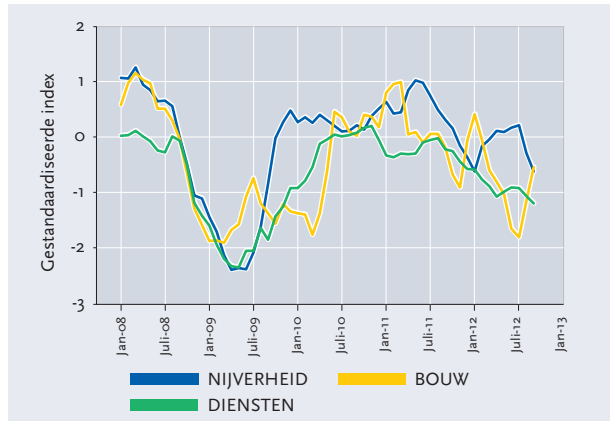
We kunnen echter hopen dat het groeipercentage van de werkgelegenheid in Brussel voor het tweede kwartaal van 2012 iets hoger is dan tijdens het vorige kwartaal. De lichte daling van de binnenlandse werkgelegenheid op nationaal vlak tijdens het tweede kwartaal van 2012 (0,1 %) zou immers voortvloeien uit het netto banenverlies dat zich hoofdzakelijk voordeed in de industriële sector, die slechts in geringe mate vertegenwoordigd is in Brussel.

Een andere manier om de huidige evoluties op de arbeidsmarkt te begrijpen, bestaat erin de schommelingen te bestuderen in het aantal uren **uitzendarbeid** dat in Brussel gepresteerd wordt. Deze gegevens worden driemaandelijks gepubliceerd door Federgon en worden hier voorgesteld in jaarlijkse groei en in vergelijking met de informatie over het aantal werknemers in Brussel (grafiek 27). De indicator voor de uitzendactiviteit biedt bijkomende informatie ten opzichte van de indicator voor het aantal werknemers. Deze indicator is immers beschikbaar met minder vertraging dan die van de RSZ en hij is ook uiterst conjunctuurgevoelig en heeft een vooruitlopend karakter in vergelijking met de andere statistieken van de arbeidsmarkt. Zo toonde K. Geurts (2012) de rol van schokdemper aan die de uitzendarbeid tijdens de recente economische crisis vervulde bij de aanpassing van het volume van de arbeid. Zowel tijdens de recessie als tijdens de periode van heropleving hebben de bedrijven om zich af te stemmen op de schommelende vraag in de eerste plaats een beroep gedaan op uitzendarbeid, alvorens over te gaan tot ontslagen of nieuwe aanwervingen. Ze deden dit bovendien in veel sterkere mate dan tijdens de recessie van 2001.

Sinds de publicatie van de laatste Conjunctuurbarometer heeft de daling van het aantal uren uitzendarbeid, die ingezet werd tijdens het vierde kwartaal van 2011, zich ook voortgezet tijdens het eerste en tweede kwartaal van 2012 met respectievelijk -1,1 % en -4,0 % op jaarbasis. Het tempo van de negatieve groei ligt echter heel wat lager dan de daling op nationaal vlak (respectievelijk -5,5 % en -8,2 % op jaarbasis tijdens het eerste en tweede kwartaal van 2012). Bovendien staat het groeipercentage van de indicator voor de uitzendactiviteit in Brussel heel wat minder in de rode cijfers dan op het hoogtepunt van de crisis in 2009.

De daling van het aantal gepresteerde uren in de uitzendsector in Brussel tijdens de twee eerste kwartalen van 2012 wijst op een eerder somber einde van het jaar.

GRAFIEK 28 : Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

We gaan er immers van uit dat er slechts zeer weinig jobs zullen gecreëerd worden in 2012, vooral omdat de positieve effecten van de invoering van de steunmaatregelen voor de tewerkstelling door de overheid stilaan afnemen. Bovendien komen de contracten die nog opgesteld werden in overeenstemming met het Win-Win-aanwervingsplan¹⁵ stilaan ten einde en tegen eind december zal er geen enkele steunmaatregel in het kader van dit plan meer bestaan. Wegens de huidige begrotingsbeperkingen is het weinig waarschijnlijk dat de overheid nieuwe steunmaatregelen voor de tewerkstelling van dezelfde omvang zal uitvaardigen in het licht van de huidige vertraging van de economische activiteit, en dit zou op termijn kunnen wegen op de evolutie van de tewerkstelling, zowel op nationaal vlak als in Brussel. Het goed standhouden van de werkgelegenheid zowel in Brussel als op nationaal vlak tijdens de recessie van 2009¹⁶ was vooral toe te schrijven aan het uitvoerige gebruik van vermindering van de arbeidstijd door de werkgevers, maar ook door de vele maatregelen die door de overheid getroffen werden ter ondersteuning van de werkgelegenheid (dienstencheques, Win-Win-aanwervingsplan, tijdelijke werkloosheid, deeltijds tijdskrediet enz.)

Het vooruitzicht van een slappe dynamiek wat betreft het creëren van jobs tot eind 2012 wordt bevestigd door de meest recente resultaten van de enquête bij de Brusselse ondernemingen die niet duiden op een verbetering van het aantal aanwervingen tijdens de komende maanden. De conjunctuurenquêtes van de NBB¹⁷ bevatten namelijk specifieke vragen met betrekking tot de **werkgelegenheidsvooruitzichten** in de industrie, de bouwsector en de sector van de dienstverlening aan bedrijven in Brussel voor

¹⁵ Zie glossarium.

¹⁶ Ter herinnering, de werkgelegenheid is slechts in zeer beperkte mate gedaald in vergelijking met de omvang van de daling van de economische activiteit.

¹⁷ Zie glossarium.

de komende drie maanden. De antwoorden op deze vragen geven ons kwalitatieve aanwijzingen met betrekking tot de vermoedelijke evolutie van de aanwervingen in Brussel. De resultaten worden weergegeven in grafiek 28.

De neerwaartse herzieningen van de groeivoorzichten, zowel op internationaal als nationaal vlak, voor 2012, maar vooral voor 2013, die al van bij het begin zeer laag waren, ondermijnen het vertrouwen van de Brusselse ondernemers die terughoudend blijven wat betreft de aanwervingsvoorzichten. De curven evolueren allemaal beneden hun langetermijngemiddelden, ongeacht de sector. Bovendien vertonen de curven nog steeds een neerwaartse evolutie, behalve in de sector van de bouw over de jongste twee maanden.

In de sector van de dienstverlening aan bedrijven, die overheerst in Brussel, wordt de toestand steeds erger sinds het verschijnen van de laatste Barometer en evolueert de curve geleidelijk aan verder weg van het langetermijngemiddelde. De bruto gegevens zijn steeds negatiever wat erop wijst dat het aantal ondernemers met een pessimistische houding tegenover nieuwe aanwervingen voor deze sector

tijdens de komende maanden elke maand iets talrijker wordt dan de ondernemers met een meer optimistische visie. De aanwervingsvoorzichten van de ondernemers in de bouwsector kelderden volledig tijdens de eerste helft van 2012. Ze stonden niet meer ver van het laagste niveau dat begin 2009 bereikt werd. Maar de curve herstelde zich in augustus en september, al blijven de voorzichten eerder pessimistisch en vertonen de bruto waarden nog steeds een negatieve ontwikkeling. Na een verbetering in de industriële sector tijdens de eerste zes maanden van 2012, waarbij de curve zelfs opnieuw boven het langetermijngemiddelde steeg, tekende zich echter in augustus een ommekeer af die zich bevestigde in september en waarbij de curve terugzakte tot het niveau bij de publicatie van de Conjunctuurbarometer van april.

Met het oog op de verschillende hierboven aangehaalde elementen, zouden er in 2012 slechts zeer weinig jobs gecreëerd worden in Brussel en we komen eerder in de buurt van een stagnatie, en mogelijk zelfs een zeer lichte inkrimping van het aantal jobs. Deze conclusie sluit aan bij de extrapolaties van het HERMREG-model dat voor het grondgebied van het gewest uitgaat van een quasi-stagnatie (+0,1 %).

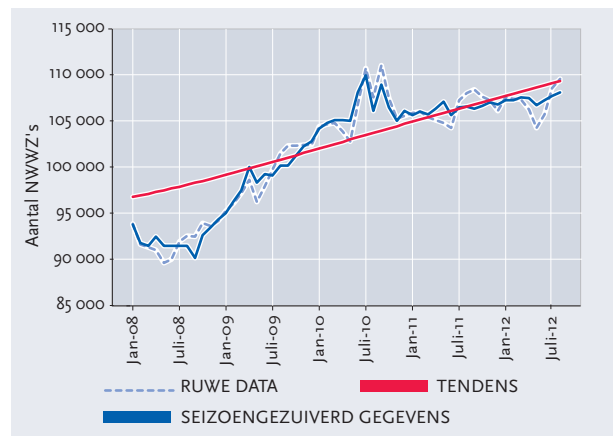
• Werkloosheid

Na een zeer sterke stijging tussen midden 2008 en midden 2010 vertoonde de werkloosheidscurve een ommekeer tijdens de tweede helft van 2010, dankzij het herstel van de economische activiteit in Brussel. Het **aantal niet-werkende werkzoekenden (NWWZ)** daalde eind 2010 met 5 % (grafiek 29).

Deze verbetering was echter slechts van zeer korte duur en was niet van voldoende omvang om het aantal nieuwe werklozen als gevolg van de economische en financiële crisis op te vangen. Sinds begin 2011 kwam de daling van het aantal werklozen jammer genoeg tot stilstand om plaats te maken voor een stabilisatie, en zelfs een lichte stijging. Binnen het Brusselse gewest telde men in 2011 gemiddeld 106 506 niet-werkende werkzoekenden tegenover 106 390 in 2010. Dit is een lichte stijging met 0,1 %. Dit was een duidelijke verbetering tegenover de groei met 7,9 % in 2009 en met 7,1 % in 2010.

Zoals regelmatig vermeld in onze Conjunctuurbarometer, is het aantal werklozen een variabele die sterk onderhevig is aan seizoensschommelingen. Over het algemeen heeft zij de neiging af te nemen tijdens het eerste semester van een jaar. Bijgevolg is tijdens de vijf eerste maanden van 2012 het aantal niet-werkende werkzoekenden geleidelijk gedaald met 3,2 % (grafiek 29). Na de correctie voor de seizoensschommelingen is de daling echter heel wat beperkter (0,6 %).

GRAFIEK 29 : Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2008 - 2012

Bron: Actiris - berekeningen BISA

Sinds de zomer van 2012 is het aantal niet-werkende werkzoekenden opnieuw gestegen, vooral door de inschrijving van recent afgestudeerde jongeren bij Actiris, met een stijging van 5 % tussen mei en augustus 2012. Deze stijging bedraagt nog 1,3 % na de correcties voor de seizoensschommelingen, wat duidt op nog grotere problemen in 2012 dan in een "doorsneejaar" om toe te treden tot de arbeidsmarkt.

Uiteindelijk bedraagt het aantal NWWZ's, volgens de laatst beschikbare gegevens van de maand augustus 2012, 109 728 personen. Het betreft een netto toename van 1 555 personen (+1,4 %) ten opzichte van de maand augustus 2011. Bovendien zijn we nog bijzonder ver verwijderd van het hoogtepunt dat in september 2010 was bereikt, met iets meer dan 111 000 werkzoekenden.

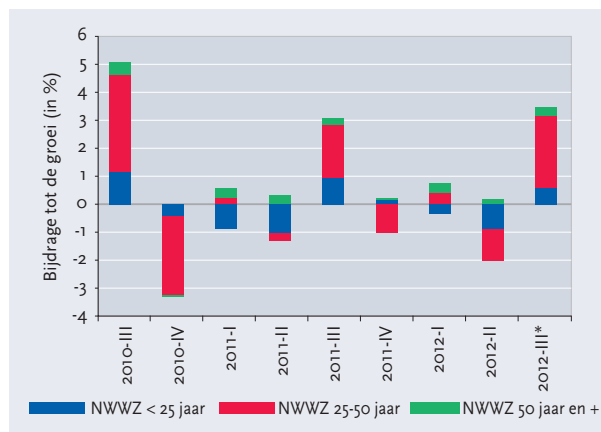
De reeks betreffende de werkloosheid in Brussel bevindt zich echter nog steeds in een licht positieve conjunctuursituatie met een stijging van het aantal niet-werkende werkzoekenden die lager is dan de langetermijntendens. De groei van deze tendens ligt sinds half 2009 iets boven de 3 %, gestuwd door de aangroei van de gewestelijke bevolking op actieve leeftijd¹⁸ en het voortbestaan van de structurele problemen op de Brusselse arbeidsmarkt.

In dit verband heeft het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid onlangs zijn meest recente rapport gepubliceerd over de knelpuntberoepen¹⁹. Zo werden in 2011 102 functies geïnventariseerd als knelpuntberoepen in het Brusselse gewest op een totaal van 815 verschillende beroepen. In totaal stemde dit overeen met meer dan één baan op drie (9 048 banen op de 25 186 werkaanbiedingen ontvangen door Actiris). Gemiddeld is de tevredenheidsgraad over deze aanbiedingen 59,6 % in vergelijking met het vorige jaar (55,1 %). De analyse van deze knelpuntberoepen laat toe te besluiten dat alle activiteitssectoren en alle scholingsniveaus problemen ondervinden bij het aanwerven van personeel voor deze functies.

De Conjunctuurbarometer volgt de evolutie van de werkloosheid van jongeren en laaggeschoolden van nabij omdat Brussel gekenmerkt wordt door een hoog aandeel van deze specifieke categorieën van werknemers, die moeilijkheden kunnen ondervinden om toe te treden tot de arbeidsmarkt.

De grafieken 30 en 31 geven de bijdragen tot de groei van het aantal NWWZ van de verschillende categorieën van werklozen per leeftijdsklasse en kwalificatieniveau. Deze grafieken tonen aan dat zowel de daling van de werkloosheid tijdens het tweede kwartaal van 2012 als de stijging tijdens het derde kwartaal alle leeftijdscategorieën en alle scholingsniveaus treffen, al kende het aantal oudere werklozen tijdens het eerste kwartaal een lichte opleving terwijl het totaal aantal werklozen daalde.

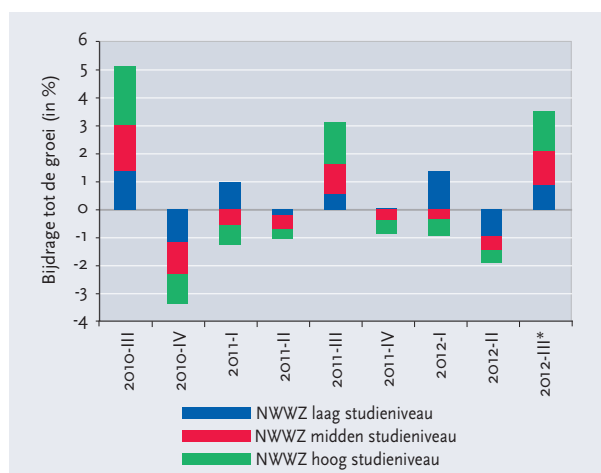
GRAFIEK 30 : Bijdrage tot de kwartaal groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse

* Wat het derde kwartaal van 2012 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus.

Bron: Actiris - berekeningen BISA

GRAFIEK 31 : Bijdrage tot de kwartaal groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau

* Wat het derde kwartaal van 2012 betreft, gaat het om voorlopige gegevens, aangezien ze maar twee maanden beslaan, juli en augustus.

Bron: Actiris - berekeningen BISA

De daling van de werkloosheid tijdens het eerste kwartaal is gedeeltelijk toe te schrijven aan een daling van het aantal werklozen jonger dan 25 jaar, omdat de tijdens de zomer afgestudeerde jongeren gaandeweg toetreden tot de arbeidsmarkt. Uit een analyse van de scholingsgraad blijkt dat deze daling ook hoofdzakelijk betrekking heeft op laaggeschoolde werkzoekenden. De stijging van de werkloosheid tijdens het derde kwartaal van 2012, dat traditioneel gekenmerkt wordt door de komst op de

¹⁸ De actieve bevolking van het Brussels Gewest zal naar verwachting toenemen met 1,8 % in 2012 en met 1,7 % in 2013. Dit percentage ligt iets hoger dan de voorbije jaren, maar is veel hoger dan in heel België, waar de groei tijdens de voorbije twee jaar 0,4 % per jaar bedroeg.

¹⁹ Actiris (en meer specifiek het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid) stelt elk jaar een overzicht op van alle moeilijk in te vullen vacatures. Deze worden daarna gegroepeerd per beroep en krijgen daarna het label "knelpuntberoep". Zie glossarium voor meer informatie.

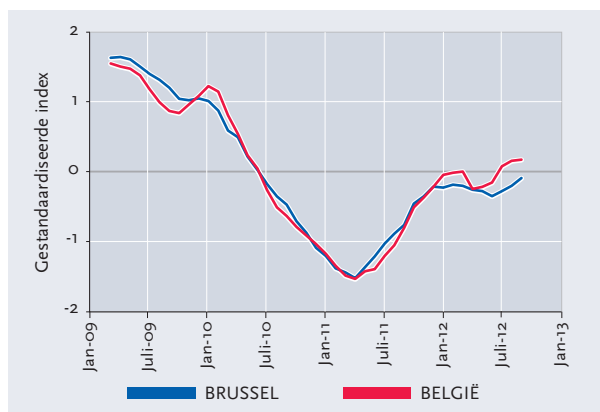
arbeidsmarkt van nieuwe jongeren aan het einde van hun studies, is naar verhouding minder toe te schrijven aan de jonge werklozen dan de stijging tijdens hetzelfde kwartaal vorig jaar. Ze treft bovendien meer specifiek hooggeschoolde werklozen, wat wijst op een nog moeilijker integratie op de arbeidsmarkt.

De huidige context is niet gunstig voor een daling van het aantal mensen dat op zoek is naar werk. Sinds het verschijnen van de jongste Barometer werden zowel de nationale als gewestelijke groeivoorzichten neerwaarts herzien voor 2012, maar vooral voor 2013 en onze ommekeerindicator is opnieuw in de rode cijfers gedoken. De indicatoren waarover we beschikken voor de analyse van de recente ontwikkelingen op de arbeidsmarkt wijzen erop dat het netto aantal gecreëerde jobs nagenoeg nul zal bedragen, of zelfs negatief zal zijn. Als we dit koppelen aan een sterke aangroei van de bevolking op actieve leeftijd in 2012 (cf. hoofdstuk 3 van deze Barometer) en aan het einde van de gunstige invloed van de steunmaatregelen voor de tewerkstelling, dan is het zeer waarschijnlijk dat de huidige trend aanhoudt en dat de conjunctuursituatie verder zal verslechteren na de licht positieve trend van de voorbije maanden om daarna opnieuw te evolueren in overeenstemming met de opwaartse tendens op lange termijn.

De opinie van de Belgische gezinnen over de toekomstige evolutie van de werkloosheid bevestigt onze conclusies. Er wordt namelijk elke maand een vertrouwensenquête uitgevoerd bij de gezinnen om te peilen naar hun opinie over de economische toestand in het algemeen, maar ook naar hun eigen financiële situatie²⁰. De Brusselse en Belgische gezinnen worden specifiek gevraagd naar hun mening over de evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden.

Blijkbaar als gevolg van de verslechtering van het economische klimaat is sinds de lente van 2011 de vrees voor een stijging van de werkloosheid opnieuw toegenomen (grafiek 32). Waar aan het begin van de zomer van 2012 sprake leek van een ommekeer, zowel op nationaal als gewestelijk vlak, gingen de antwoorden van deze enquête al snel opnieuw in de richting van een stijging. De meest recente resultaten tonen aan dat heel wat meer gezinnen van oordeel zijn dat de werkloosheid tijdens de

GRAFIEK 32 : Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden volgens de enquête onder consumenten in Brussel (antwoordensaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)

Bron: NBB - berekeningen BISA

komende twaalf maanden nog zal toenemen. De Brusselse gezinnen zijn echter iets meer optimistisch dan hun gemiddelde opinie sinds het begin van de ondervragingen, de curve zich steeds lager bevindt dan het langetermijngemiddelde. Terwijl de mening van de gezinnen in de rest van België opnieuw boven het langetermijngemiddelde is geklommen.

Het aantal niet-werkende werkzoekenden zal dus naar verwachting blijven toenemen, vooral tegen het einde van het jaar. De lichte daling die we wegens seizoensschommelingen mogen verwachten tijdens de eerste maanden van 2013 zal echter minder aanzienlijk zijn dan in het verleden. Omdat de Brusselse arbeidsmarkt met vertraging reageert op de ontwikkeling van de conjunctuur zal de weerslag van de vertraging van de economische activiteit hier wellicht nog voelbaar zijn, vooral omdat er vermoedelijk pas in 2013 zeer traag sprake zal zijn van een heropleving van de activiteit. Een eenvoudige toepassing van het gemiddelde groeipercentage van de langetermijntendens (+2,6 %) laat vermoeden dat tot het verschijnen van de volgende Barometer het aantal werklozen niet meer zal dalen onder de drempel van 110 000 eenheden.

²⁰ Zie glossarium.

3. Dossier : Regionale economische vooruitzichten 2012-2017²¹

3.1. Inleiding

De resultaten van de laatste Regionale economische vooruitzichten, die in juli 2012 gepubliceerd werden voor de periode 2012-2017, werden in september 2012 bijgewerkt in aansluiting op de publicatie van de gegevens voor de economische begroting²² door het Federaal Planbureau (FPB) en het Instituut voor de Nationale Rekeningen (INR). De bijgewerkte regionale extrapolaties omvatten op die manier de meest recente evolutie van de nationale en internationale economische context²³.

Onder de coördinatie van het Federaal Planbureau (FPB) werkt het Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse (BISA) sinds eind 2005 samen met zijn Vlaamse en Waalse collega's mee aan de ontwikkeling van het HERMREG-model dat het mogelijk maakt deze extrapolaties op te stellen. Het betreft een multiregionaal en multisectoraal model dat gebaseerd is op een macro-economische benadering van het "top down"-type²⁴. Het HERMREG-model

doet een beroep op verschillende modules, met name voor de demografische variabelen, de macro-economische aggregaten, die van de arbeidsmarkt of die van de inkomstenrekeningen van de gezinnen. De extrapolaties berusten op de gegevens van de regionale boekhouding die worden gepubliceerd door het Instituut van de Nationale Rekeningen en die beschikbaar zijn voor de periode 1995-2010 (2009 voor bepaalde variabelen).

Dit dossier stelt de belangrijkste resultaten voor van de regionale economische vooruitzichten 2012-2017 en besteedt daarbij bijzondere aandacht aan het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en zijn evolutie op middellange termijn. Het volgende onderdeel is gewijd aan de macro-economische en sectorale evoluties, eerst op nationaal vlak en vervolgens op het niveau van Brussel. De extrapolaties betreffende de rekeningen van de Belgische en Brusselse gezinnen worden geanalyseerd in paragraaf 3.3.

3.2. Macro-economische en sectorale evoluties

• Nationale context

Na de heropleving van de conjunctuur in 2010 tot begin 2011 en de daaropvolgende vertraging vanaf het tweede kwartaal van 2011, gaat het nationale referentiescenario uit van een lichte negatieve groei van de economische activiteit in België voor 2012 (tabel 3). Het nationale bbp zou met 0,1 % in reële termen dalen in vergelijking met het vorige jaar. Deze duidelijke vertraging past in de context van een algemene vertraging van de wereldgroei in 2012 en zelfs een lichte recessie in de eurozone. Wat de

binnenlandse vraag betreft, zal de verwachte stagnatie de ondersteuning van de evolutie van het Belgische bbp wellicht niet mogelijk maken.

Het bbp zal naar verwachting slechts zeer aarzelend opnieuw beginnen te stijgen vanaf 2013, met een meer uitgesproken stijging tijdens de daaropvolgende jaren door een herstel van de groei van de exportmarkten en een toename van de binnenlandse vraag. Op middel-

²¹ Dit dossier werd opgesteld door Pierre-François Michiels, deskundige bij het BISA.

²² Economische begroting – Economische vooruitzichten 2012-2013, Federaal Planbureau-INR, 14 september 2012.

²³ De aldus verkregen gewestelijke projecties stemmen volledig overeen met het onlangs geactualiseerde nationale referentiescenario dat zich aftekent op basis van de macro-economische evoluties 2011-2013 die geleverd werden door het laatste economische budget dat op 14 september 2012 gepubliceerd werd door het FPB en het INR. Voor de jaren 2014 tot 2017 berust het nationale kader op de economische vooruitzichten op middellange termijn die in april 2012 voorgesteld werden door het IMF. Deze bijwerking van de gewestelijke economische vooruitzichten is gedeeltelijk omdat (i) de nieuwe nationale rekeningen die eind juli 2012 door het INR gepubliceerd werden hierin niet opgenomen werden en (ii) de algemeen gerealiseerde sectorale aanpassingen in het kader van een volledige projectie hierin niet opgenomen werden. De geïnteresseerde lezer vindt het verslag en de statistische bijlagen bij de regionale economische vooruitzichten van mei 2012 en het verslag met de belangrijkste resultaten die werden bijgewerkt in september 2012 op de website van het BISA. (<http://www.ibsa.irisnet.be/fr/publications/publications-par-serie/perspectives-economiques-regionales>)

²⁴ In een "top down"-architectuur wordt eerst een nationaal model geanalyseerd (HERMES in dit geval) en daarna worden de nationale extrapolaties geregionaliseerd met behulp van endogene verdeelsleutels.

TABEL 3 : Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie

					Gemiddelden	
	2010	2011	2012	2013	2011-2017	2014-2017
bbp in volume (groei in %)	2,3	1,8	-0,1	0,7	1,4	1,8
Index van de consumptieprijzen (groei in %)	1,8	3,1	2,9	1,8	2,2	1,9
Totale binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen) (1)	4 483,3	4 544,9	4 555,9	4569,6	4 618,5	4 738,9
Totale binnenlandse werkgelegenheid (groei in %)	0,7	1,4	0,2	0,3	0,8	0,9
Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen) (1) (2)	653,8	627,7	636,8	660,8	661,2	657,8
Werkloosheidsgraad, concept FPB (1) (2)	12,5	12,0	12,1	12,5	12,3	12,0
Werkgelegenheidsgraad, definitie FPB (1) (2)	63,5	64,0	63,8	63,8	64,2	65,1
Reële productiviteit per hoofd (groei in %) (3)	1,3	0,4	-0,7	0,3	0,6	1,0
Reële loonkosten per hoofd (groei in %) (4)	-1,3	-0,5	-0,3	1,0	0,4	0,7

(1) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

(2) Zie glossarium.

(3) Marktbedrijfstacken.

(4) Loonkosten van de marktbedrijfstacken voor aftrek van loonsubsidies.

Bron: HERMREG

lange termijn zou de Belgische economische groei in de buurt komen van de drempel van 2 % per jaar in volume tijdens de periode 2014-2017.

Na de positieve weerslag van het herstel van de internationale markten tot begin 2011, zal de fabrieksindustrie als geheel in 2012 geconfronteerd worden met een daling van de toegevoegde waarde met 0,4 % wegens een daling van zowel de binnenlandse als de buitenlandse vraag. De sector van de intermediaire goederen zal naar verwachting het meest getroffen worden. Op middellange termijn zou de toegevoegde waarde zich herstellen in alle industriële activiteitssectoren, en in het bijzonder in de sector van de productie van uitrustingsgoederen waar de stijging naar verwachting iets hoger zal liggen dan de waarde voor alle commerciële activiteitssectoren samen (+2,3 % per jaar tussen 2014 en 2017). Over het geheel genomen wijzen de resultaten van de extrapolatie op een stabilisatie van het aandeel van de fabrieksindustrie in de totale toegevoegde waarde in volume voor België (14,2 % in 2010 evenals voor 2017), wat een bevestiging vormt voor de verwachte adempauze na de vrijwel ononderbroken daling sinds 1998.

In de bouwsector zou de activiteit eveneens een daling vertonen voor 2012, gevolgd door een vrij afgetekende heropleving vanaf 2013. Als gevolg van een stagnerende economische groei zou de toegevoegde waarde van de energiesector licht inkrimpen in 2012 en 2013, gevolgd door een slechts zwakke stijging tijdens het tweede deel van de extrapolatietermijn.

Bij de commerciële diensten zouden de meeste sectoren niet ontsnappen aan de algemene vertraging van de economische activiteit in 2012. De handel en de horeca zouden, na nochtans goede prestaties in 2010 en 2011, te

lijden krijgen onder de slappe privéconsumptie met een gevoelige daling van de toegevoegde waarde tot gevolg in 2012 (-2,3 %). Voor 2012 wordt ook een quasi-stagnatie van de activiteit verwacht voor de transport- en communicatiesector (-0,1 %). De sector van de kredieten en verzekeringen zou zich amper herstellen van de slechte prestaties in 2011 en een historisch lage vooruitgang boeken (+0,2 %). Enkel de sector "gezondheidszorg en sociale actie" zou erin slagen om het hoofd te bieden aan de weerslag van de moeilijke conjunctuur (+2,2 %), terwijl de belangrijke sector van de "overige commerciële diensten" in 2012 duidelijk stagneert, maar niettemin een positieve groei vertoont (slechts +0,4 %). Voor alle dienstensectoren zou op middellange termijn het groeitempo opnieuw opgedreven worden, maar vooral voor de sector "overige commerciële diensten" waarvan de toegevoegde waarde naar verwachting jaarlijks met 2,5 % zal stijgen tussen 2014 en 2017. Over het geheel genomen zou de toegevoegde waarde van alle commerciële diensten samen iets sneller stijgen dan deze van de Belgische economie op middellange termijn. Het aandeel van de commerciële diensten zal dus naar verwachting blijven toenemen van 62,4 % in 2010 tot 63,3 % in 2017, ook al zou deze tendens trager zijn dan voordien.

Op de arbeidsmarkt zou de werkgelegenheid slechts toenemen met 11 000 eenheden in 2012 en met 13 700 eenheden tijdens het daaropvolgende jaar (cf. tabel 3). Deze bijzonder zwakke cijfers zouden het gevolg zijn van de sombere conjuncturele context en van de daling van de werkgelegenheid bij de overheid. Tijdens het tweede deel van de extrapolatietermijn zou de werkgelegenheid in de buurt komen van haar tendensevolutie met tussen 2014 en 2017 een gemiddelde stijging van 0,9 % per jaar. Aangemoedigd door de versterking van de economische activiteit, zou het aantal gecreëerde jobs gecumuleerd

over de vier jaren opgenomen in de extrapolatie in totaal bijna 169 000 eenheden bedragen, voornamelijk geconcentreerd in de sector van de commerciële diensten. Ook de bouwsector en de overheid zouden bijdragen aan het herstel van de aanwervingen. In de fabrieksindustrie echter zou het aantal personeelsleden tijdens deze periode dalen, al zou het banenverlies beperkt blijven tot ongeveer 17 000 eenheden. De tewerkstellingsgraad zou

aan het einde van de extrapolatietermijn opnieuw stijgen tot 65,1 % tegen 2017 tegenover 64,0 % in 2011. De zwakke economische groei ten slotte zou, in combinatie met de impact van de hervormingen op de arbeidsmarkt (cf. hierna) de werkloosheid doen stijgen tot 2014, waarna deze opnieuw stilaan zal dalen tijdens het tweede deel van de extrapolatietermijn (12,0 % in 2017).

• Macro-economische resultaten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

TABEL 4 : Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

					Gemiddelden			
	2010	2011	2012	2013	1997-2003	2004-2010	2011-2017	2014-2017
Bbp in volume (1)	2,0	1,3	-0,0	0,7	2,4	1,5	1,3	1,8
Bruto toegevoegde waarde in volume (1)	1,6	1,4	-0,0	0,7	2,4	1,4	1,4	1,9
Reële productiviteit per hoofd (marktbedrijfstakken) (1)	1,2	-0,6	-0,6	-0,1	1,4	1,1	0,3	0,8
Reële loonkosten per hoofd (marktbedrijfstakken) (1) (2)	-1,6	-1,2	-0,0	0,9	1,2	-0,3	0,4	0,8
Binnenlandse werkgelegenheid								
<i>Totale binnenlandse werkgelegenheid (in duizendtallen) (3)</i>	678,8	689,4	690,4	694,4	637,9	666,6	701,7	721,6
<i>Wijziging (in duizendtallen)</i>	2,7	10,6	1,0	4,1	7,3	3,0	6,1	6,8
<i>Wijziging (in %)</i>	0,4	1,6	0,1	0,6	1,2	0,5	0,9	1,0
Werkgelegenheidsgraad, definitie FPB (3) (4)	57,7	58,1	57,6	57,4	57,9	58,9	57,7	58,2
Werkloosheid								
<i>Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen) (3) (4)</i>	115,8	115,2	117,1	119,2	90,4	107,5	119,8	119,7
<i>Werkzoekenden (in duizendtallen) (3)</i>	106,4	106,5	108,9	110,8	75,7	96,0	110,8	109,7
<i>Werkloosheidsgraad, concept FPB (3) (4)</i>	21,3	20,7	20,8	20,9	19,8	20,7	20,7	19,8
<i>Werkloosheidsgraad, excl. Oudere werklozen (3)</i>	19,9	19,4	19,7	19,7	17,1	18,9	19,4	18,5

(1) Groeivoet in %.

(2) Loonkosten na aftrek van loonsubsidies.

(3) In de kolom 2014-2017 wordt de waarde op het einde van de periode (2017) weergegeven.

(4) Zie glossarium.

Bron: HERMREG

Tabel 4 toont aan dat, volgens de voorlopige cijfers van het gewest, het **Brusselse bbp** in volume met 2 % is gegroeid ten opzichte van 2010, een cijfer dat iets lager uitkomt dan het nationale gemiddelde (2,3 %). Dat herstel vond plaats in het kader van de economische heropleving na de recessie van 2009, die de drie gewesten van België zwaar heeft getroffen. Desalniettemin lijkt dit resultaat sterk beïnvloed door de opmerkelijk sterke en eerder uitzonderlijke groei van de energiesector in Brussel in 2010. Daardoor kon de slechte prestatie van de bouw en vooral de ongebruikelijk zwakke bijdrage van alle commerciële diensten dat jaar worden gecompenseerd, met de opmerkelijke uitzondering van de handel en de horeca.

Voor 2011 laten de projecties een belangrijk groeiverschil zien van het bbp in het nadeel van Brussel (1,3 % tegenover 1,8 % voor het Rijk). In globo zou de bijdrage van de commerciële diensten nochtans ietwat hersteld moeten zijn (voornamelijk dankzij de 'overige commerciële diensten'), maar die evolutie zou volledig teniet worden gedaan door de gevoelige achteruitgang van de activiteit binnen de energiesector. Bovendien stelt men vast dat de bouw de groei van het gewest positief zou hebben ondersteund na een moeilijk 2010 gekend te hebben.

Het jaar 2012 zou gekenmerkt worden door een negatieve of zwakke groei van de toegevoegde waarde in de

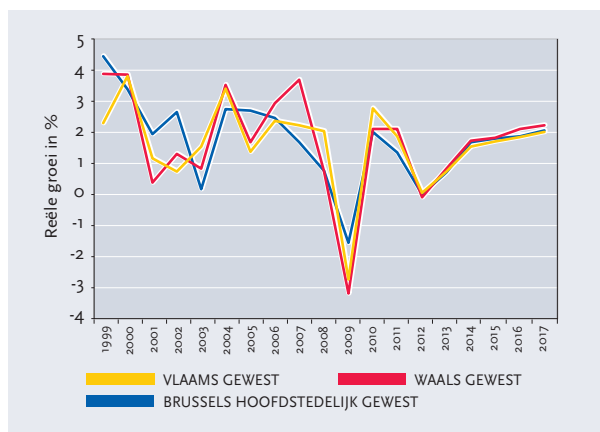
meeste bedrijfstakken, met uitzondering van de sectoren 'uitrustingsgoederen' en 'gezondheidszorg en sociale actie'. Daardoor zou de groei van het Brusselse bbp nihil zijn in 2012 (-0,1 % op Belgisch niveau). Vanaf 2013 zou de economische activiteit van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest licht herstellen met een bbp-groei van 0,7 %, om dan met een licht hoger groeiritme aan te knopen, wat een geleidelijke terugkeer zou betekenen naar de trendgroei. Die verbetering zou voor een groot deel te danken zijn aan het herstel van de groei in de sector van de kredieten en verzekeringen en in die van de 'overige commerciële diensten'.

Die twee bedrijfstakken zijn bovendien de belangrijkste drivers van de economische groei van Brussel op middellange termijn. Het gewestelijke bbp zou aldus groeien met 1,8 % op jaarbasis tussen 2014 en 2017, of een groeivoet die gelijk is aan het nationale gemiddelde. De groeiverschillen tussen de gewesten zouden erg klein zijn in het tweede deel van de projectie aangezien Vlaanderen en Wallonië een groei zouden optekenen van respectievelijk 1,9 % en 1,7 % in dezelfde periode. Grafiek 33 toont aan dat de geprojecteerde groeivoeten van het bbp globaal gezien minder hoog zouden zijn dan degene die werden opgetekend in de jaren voor de crisis, en dat in elk van de drie gewesten.

De stijging van de **regionale binnenlandse werkgelegenheid** in Brussel in 2010 (+0,4 % oftewel 2 700 bijkomende eenheden) was aanzienlijk bescheidener dan het herstel van de gewestelijke bbp-groei die werd opgetekend in dat eerste jaar na de crisis (tabel 4). Vlaanderen (+0,5 %) en vooral Wallonië (+1,2 %) kenden in datzelfde jaar een hogere groei. In 2011 daarentegen zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de twee andere gewesten wat hebben ingehaald, aangezien het kon profiteren van een bijzonder sterke stijging van de tewerkstelling (+1,6 % oftewel een netto aangroei van 10 600 banen) hoewel zijn bbp ten opzichte van de rest van het land licht achterbleef. Die nieuwe banen werden voornamelijk gecreëerd in de sectoren 'overige commerciële diensten' en in aanzienlijk mindere mate in de sectoren 'gezondheidszorg en sociale actie' en 'handel en horeca'. In 2012 zou de economische vertraging, samen met de stopzetting van tijdelijke maatregelen genomen door de federale overheid om de arbeidsmarkt te ondersteunen, leiden tot een quasi-stagnatie van de tewerkstelling in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De regionale binnenlandse werkgelegenheid zou licht moeten beginnen te groeien in 2013 (+0,6 %) en 2014 (+0,4 %) en daarna sneller.

Op middellange termijn zou de bijdrage van de tewerkstelling aan de economische groei van Brussel licht hoger moeten zijn dan die van de arbeidsproductiviteit. Na de zwakke prestaties die werden opgetekend in 2011 en 2013 (voornamelijk in de 'overige commerciële diensten') zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opnieuw aanknopen met hogere productiviteitswinsten (+0,8 %

GRAFIEK 33 : Evolutie van de regionale bbp's in volume

Bron: HERMREG

tussen 2014 en 2017 in de commerciële diensten) maar toch lager dan de percentages die werden opgetekend in de voorgaande periodes. De totale regionale binnenlandse werkgelegenheid van haar kant zou met gemiddeld 1 % per jaar stijgen over de periode 2014-2017, of een iets hogere groeivoet dan die van de andere twee regio's. Dat zou overeenkomen met een bijkomende creatie van 6 800 banen elk jaar in Brussel (respectievelijk +24 500 en +11 000 eenheden per jaar in het noorden en het zuiden van het land).

In het tweede deel van de projectieperiode zou de evolutie van de reële loonkost per hoofd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest identiek zijn aan die van de productiviteit, met een toename van 0,8 % per jaar tussen 2014 en 2017 in de commerciële diensten. De concurrentiepositie van de Brusselse economie op het gebied van kosten zou ietwat verslechteren ten opzichte van de rest van het Rijk, dat de loonkost met 0,7 % zou zien toenemen en de productiviteit met 1,0 % in dezelfde periode.

De volgende paragrafen beschrijven in meer detail de voorspelde evoluties van de verschillende aanbodcomponenten op de Brusselse arbeidsmarkt. Als men de arbeidsvraag die hierboven werd geanalyseerd vergelijkt met het aanbod aan arbeidskrachten in het gewest, kan men de werkloosheidsverwachtingen in het gewest op middellange termijn bepalen.

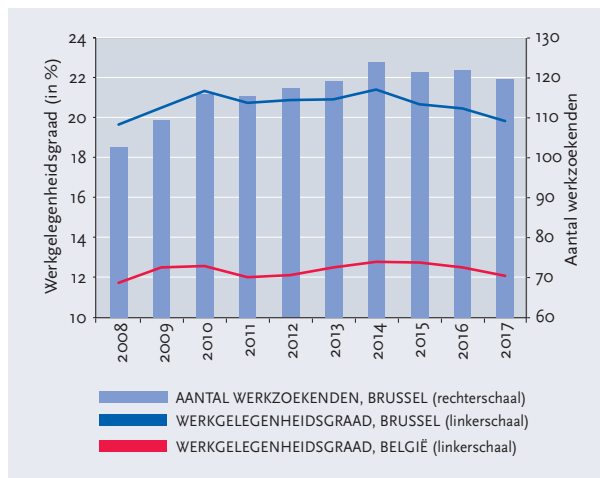
Op **demografisch gebied** zou het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn totale bevolking aanzienlijk sterker moeten zien aangroeien over de volledige projectieperiode ten opzichte van de twee andere gewesten (1,64 % per jaar tussen 2011 en 2017, tegenover 0,68 % in Vlaanderen en 0,65 % in Wallonië). Dat zou ook gelden voor de werkende beroepsbevolking (15-64 jaar) die gemiddeld vijf keer sterker zou groeien in Brussel (+1,65 %) dan in het noorden en het zuiden van het land. In beide gevallen zou men echter een vertraging zien van de demografische groei in Brussel in de loop van de projectieperiode,

vooral door de aangenomen hypothese dat er een progressieve daling zou zijn van de netto-immigratie. Dat neemt echter niet weg dat de hoofdstad vanaf 2012 het gewest zou worden met de sterkste aangroei van zijn werkende beroepsbevolking in absolute termen. In Brussel zou die immers gemiddeld jaarlijks met 12 900 eenheden toenemen in de periode 2011-2017, een stuk meer dan in Vlaanderen en Wallonië met respectievelijk 10 700 en 6 800 eenheden.

Rekening houdend met hoe de toe- en uitstroom op de arbeidsmarkt verloopt, zou de **beroepsbevolking** in Brussel nog sterker aangroeien dan in het Vlaams en Waals gewest, met een jaarlijkse groeivoet van respectievelijk 1,52 %, 0,63 % en 0,51 % over de volledige projectieperiode. De sterke demografische groei die Brussel kenmerkt zou deze afwijking volledig verklaren. De voorspelde totale activiteitsgraad voor het gewest zou op middellange termijn immers de neiging hebben om te stagneren, ondanks recente maatregelen van de federale overheidsdienst om de arbeidsmarkt te ondersteunen. Enerzijds zou de hervorming van het systeem van de wachtuitkeringen (voortaan 'inschakelingsuitkering' genoemd) een negatief effect moeten hebben op de activiteitsgraad in de betrokken leeftijdscategorieën. Welnu, de gevolgen zouden zwaarder zijn voor Brussel, aangezien het een groter deel van de bevolking heeft dat een beroep doet op deze uitkeringen. Anderzijds zou de positieve invloed van de hervormingen op het gebied van brugpensioenen en vervroegd pensioen groter moeten zijn in het noorden en het zuiden van het land dan in Brussel. Globaal genomen zou het positieve netto-effect van al deze hervormingen op het gebied van arbeidsaanbod tegen 2017 ongeveer twee keer kleiner zijn in Brussel dan in Vlaanderen. Uiteindelijk zouden deze nieuwe maatregelen net toelaten om de Brusselse tewerkstellingsgraad stabiel te houden op 72,6 % vanaf 2013.

Over de volledige projectieperiode zou de **werkende beroepsbevolking** van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest jaarlijks toenemen met gemiddeld 1,8 % (0,9 % voor België), wat twee keer sneller is dan de verwachte groei voor de Brusselse tewerkstelling (+0,9 % van 2011 tot 2017). Dit verschil is te verklaren door de instroom van **interregionale pendelaars** die een erg belangrijke invloed hebben op de arbeidsmarkt. Het aantal pendelaars dat komt werken in Brussel zou zo slechts licht toenemen om tegen 2017 337 000 eenheden te bereiken. Onder die pendelaars zouden de werknemers die uit Wallonië komen, in aantal toenemen (cumulatief ongeveer 4 100 bijkomende pendelaars tussen 2011 en 2017), terwijl de pendelaars die uit Vlaanderen komen zouden verminderen (-1 400 eenheden). De stroom van pendelaars uit Brussel naar de andere twee gewesten zou daarentegen verder toenemen in de projectie, met een gemiddelde jaarlijkse toename van 3,7 % tussen 2011 en 2017. Van die 16 100 bijkomende Brusselse pendelaars die men in deze periode verwacht, zouden er 11 500 naar

GRAFIEK 34 : Evolutie van de werkloosheid (definitie FPB)

Bron: HERMREG

het noorden van het land trekken en 4 600 naar het zuiden. Tegen 2017 zouden meer dan 71 600 mensen die verblijven in Brussel zich verplaatsen om in een ander gewest te gaan werken, wat goed is voor één Brusselse werknemer op zeven. Rekening houdend met deze verplaatsingen zou het overschot van de pendelaars naar Brussel iets minder negatief zijn in deze periode.

Parallel daarmee zou het aantal arbeidsplaatsen in Brussel dat wordt ingenomen door mensen die er wonen op middellange termijn nog verder toenemen, na reeds een continue stijging te hebben gekend sinds het einde van de jaren negentig. Het aantal zou stijgen van 46,2 % in 1999 tot 53,1 % in 2017. Tussen 2008 en 2014 zou de **tewerkstellingsgraad** in Brussel voortdurend afnemen, met uitzondering van een eenmalige verbetering in 2011. In België zou de verlaging van de tewerkstellingsgraad als gevolg van de economische crisis grotendeels goedge maakt worden in diezelfde periode. Brussel zou vervolgens profiteren van een herstel van de tewerkstellingsgraad in het tweede deel van de projectieperiode om tegen 2017 58,2 % te bereiken, of een toename van 1,1 pp ten opzichte van 2014. De nationale tewerkstellingsgraad, die gevoelig hoger ligt, zou nog meer stijgen (65,1 % aan het einde van de projectieperiode, oftewel 1,3 pp beter dan in 2014). Men kan nochtans opmerken dat de voorspelde cijfers op middellange termijn voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opmerkelijk zijn, gegeven de forse groei van de bevolking op arbeidsleeftijd waarmee het rekening moet houden.

Ondanks een verbetering van het pendelsaldo, dat gunstig is voor de tewerkstelling van de Brusselaars, is de groei van de arbeidsvraag, met andere woorden de binnenlandse werkgelegenheid, niet voldoende om de stijging van de actieve bevolking volledig te compenseren, wat aldus een toename van de **werkloosheid** betekent. Grafiek 34 toont aan dat het aantal werklozen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest een zo goed als

ononderbroken stijging zou vertonen tussen 2008 en 2014. Het jaar 2011 zou een kort rustpunt zijn, aangezien het aantal Brusselaars zonder werk een lichte daling zou kennen en de werkloosheidsgraad (volgens het concept van het FPB) zou dalen tot 20,7 % na een piek van 21,3 % in 2010. Vanaf 2012 zou de werkloosheidsgraad opnieuw in stijgende lijn gaan en slechts beginnen te dalen vanaf 2015 tot aan het einde van de projectieperi-

ode, in lijn met het nationale cijfer. Brussel zou tegen 2017 iets minder dan 119 700 werklozen tellen, wat overeenkomt met een werkloosheidsgraad van 19,8 %. Ten opzichte van het dieptepunt in 2008 zou dat een groei betekenen van ongeveer 17 000 eenheden of van 0,2 pp. In dezelfde periode zou België 57 100 bijkomende werklozen tellen en zou de werkloosheidsgraad toenemen met 0,3 pp.

Kader 2 : Aanwervingsbehoeften en toetredingen tot de actieve bevolking²⁵

Aan de hand van de socio-demografische module die gebruikt wordt in het HERMREG-model kan men op middellange termijn de evolutie van de werkende beroepsbevolking bepalen (werk in plaats van woonplaats) per leeftijdscategorie. Deze voorspelling per leeftijd van de tewerkstelling geeft de mogelijkheid om de evenwichten op de arbeidsmarkt te analyseren op basis van een aanpak die steunt op de stromen gegenereerd door de verschillende cohorten individuen binnen de bevolking van elk gewest. Op die manier kan men de netto jaarlijkse in- en uitstromen per leeftijdscategorie in de werkende beroepsbevolking voorspellen, en ook de tewerkstelling en werkloosheid. Daarmee kan men bijvoorbeeld de **aanwervingsbehoeften** (arbeidsplaatsen) inschatten die toekomstige generaties zullen hebben wanneer zij op de arbeidsmarkt terechtkomen. Die aanwervingsbehoeften komen voort uit twee bronnen. Enerzijds uit de uitbreidingsvraag die de toename van de tewerkstelling in plaats van de woonplaats weergeeft. Deze voorspelde stijging van de werkende beroepsbevolking per gewest kan intern of extern zijn, afhankelijk van het feit of ze binnen of buiten het bestudeerde gewest wordt gegenereerd²⁶. Anderzijds uit de **vervangingsvraag** die voortkomt uit oudere werknemers die uitstromen uit de gewestelijke arbeidsmarkt (netto-immigratie, netto verhuizing naar andere gewesten, overlijdens, pensionering).

In de resultaten die hierna worden voorgesteld, richt men zich op de aanwervingsbehoeften die de leeftijdscategorieën onder de 50 jaar beogen. De vervangingsvraag betreft hier aldus mensen van 50 jaar en ouder die de werkende beroepsbevolking verlaten. In de realiteit zijn de aanwervingsbehoeften echter gericht op jongeren van 15 tot 29 jaar die het gros vertegenwoordigen van de netto toetredingen tot de werkende beroepsbevolking. Het is dus interessant om de aanwervingsbehoeften gericht op jongeren te vergelijken met het aantal mensen dat op middellange ter-

mijn zou moeten toetreden tot de werkende beroepsbevolking (arbeidsaanbod) in deze leeftijdscategorie.

Tabel 5 toont aan dat de Brusselse werkende beroepsbevolking gemiddeld met 5 000 eenheden is gestegen in de periode 2004-2010. In relatieve termen vertegenwoordigt dat 1 % van de gewestelijke beroepsbevolking elk jaar, of precies evenveel als het nationale gemiddelde. Brussel daarentegen onderscheidt zich door het feit dat de uitbreidingsvraag er meer afhangt van de externe component (0,4 % van de beroepsbevolking) ten opzichte van het hele land (slechts 0,1 %). Dat vloeit logischerwijze voort uit het feit dat het aandeel van uitgaande grensarbeiders en pendelaars die werken in een ander gewest hoger ligt in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest dan in het noorden en het zuiden van het land. Bovendien is de stroom uitgaande pendelaars sneller gestegen in Brussel dan in de rest van het land.

Parallel daarmee stelt men vast dat gemiddeld 6 100 Brusselaars van 50 jaar of ouder elk jaar de arbeidsmarkt hebben verlaten tussen 2004 en 2010. De vervangingsvraag is dus relatief lager in Brussel dan in België, met een aandeel in de werkende beroepsbevolking van respectievelijk 1,2 % tegenover 1,5 %. Het lagere aandeel van oudere werknemers in de Brusselse werkende beroepsbevolking verklaart deze situatie.

Als men de uitbreidings- en vervangingsvraag in Brussel bij elkaar optelt, bekomt men aanwervingsbehoeften in de leeftijdscategorie van 15 tot 49 jaar die gemiddeld 11 600 mensen per jaar bedragen, goed voor 2,3 % van de gewestelijke werkende beroepsbevolking (amper lager dan op federaal niveau).

Aangezien Brussel op demografisch gebied enkele specifieke kenmerken heeft, is de netto instroom van de werkende beroepsbevolking voor deze leeftijdsca-

²⁵ De analyse en de cijfers die worden voorgesteld in deze focus zijn gebaseerd op de gewestelijke economische vooruitzichten 2012-2017 gepubliceerd in juli 2012 door het FPB. Ze bevatten dus niet de update van de gewestelijke voorspellingen die in september 2012 werd gedaan.

²⁶ De interne component wordt berekend als de gewestelijke tewerkstelling min inkomende grensarbeiders en pendelaars komend van andere gewesten. De externe component daarentegen bestaat uit uitgaande grensarbeiders en pendelaars die naar andere gewesten gaan werken.

tegorie er aanzienlijk groter (2,9 % per jaar, of 0,4 pp meer dan voor België). Concreet betekent dat dat er in de periode 2004-2010 jaarlijks 14 700 mensen zijn bijgekomen bij de werkende beroepsbevolking van 15 tot 49 jaar in Brussel. Het netto aantal mensen dat is toetreden tot de werkende beroepsbevolking heeft dus bijgedragen tot het feit dat de aanwervingsbehoeften die hierboven geraamd werden op 11 600 eenheden, konden worden ingevuld. Het samenbrengen van die twee elementen impliceert dat het aantal Brusselaars dat netto werkloos is geworden in de leeftijdscategorie 15 tot 49 jaar, ietwat gestegen is tussen 2004 en 2010 in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, namelijk van 21,2 % tot 21,9 %, terwijl dat cijfer voor het hele land is gedaald in diezelfde periode.

In de projectie stelt men een aanzienlijk sterkere stijging vast van de uitbreidingsvraag in Brussel (1,4 % van de werkende beroepsbevolking), zowel in vergelijking met het Rijk (0,7 %) als met de voorgaande periode (1,0 %). De werkende beroepsbevolking in Brussel zou zo elk jaar toenemen met 8 000 eenheden tussen 2011 en 2017. Die duurzamere stijging in het gewest zou voornamelijk te verklaren zijn door de versterking van de interne component, die gemiddeld 1 % van de werkende beroepsbevolking zou bedragen in deze periode. Dat zou de trend verklaren die hierboven reeds werd aangehaald die stelt dat de vraag naar arbeidskrachten meer en meer gericht is op de ingezetenen van het gewest. Bovendien zou de externe component stabiel blijven in Brussel, maar

nog steeds veel hoger liggen dan degene die wordt geprojecteerd op federaal niveau. Het verschil tussen het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en België met betrekking tot de vervangingsvraag zou op middellange termijn dus nog flink toenemen, ondanks de recente hervormingen op de arbeidsmarkt die gedeeltelijk de impact van de vergrijzing van de werkende beroepsbevolking in Vlaanderen en Wallonië zouden moeten temperen. De vervangingsvraag zou in de periode 2011-2017 gemiddeld 1,2 % van de werkende beroepsbevolking in Brussel bedragen (ofwel 6 700 individuen van 50 jaar of ouder die de arbeidsmarkt verlaten) en 1,7 % voor België.

Ten slotte wijzen de projecties in vergelijking met de voorgaande periode op een lichte toename van de aanwervingsbehoeften gericht op Brusselse ingezetenen van 15 tot 49 jaar op middellange termijn (2,5 % van de actieve bevolking), hoewel het gewicht van de netto toetredingen tot de werkende beroepsbevolking in deze leeftijdscategorie stabiel zou blijven op 2,9 %. Het aantal netto toetredingen zou met 16 600 eenheden per jaar tussen 2011 en 2017 echter hoger blijven dan de aanwervingsbehoeften, die geschat worden op gemiddeld 14 200 eenheden. Het netto aantal individuen dat werkloos wordt, zou dus jaarlijks 2 400 Brusselaars van 15 tot 49 jaar bedragen. Aangezien dat cijfer hoger is dan het aantal werklozen dat gemiddeld elk jaar de leeftijd van 50 jaar bereikt, zou de werkloosheidsgraad voor de leeftijdscategorie 15-49 jaar dalen, van 21,4 % in 2011 tot 20,6 % tegen het jaar 2017.

TABEL 5 : Rekruteringsbehoeften en instroom in arbeidsaanbod onder 50 jaar (periodegemiddelden)

	In duizenden personen				In % van de beroepsbevolking			
	België		BHG		België		BHG	
	2004-2010	2011-2017	2004-2010	2011-2017	2004-2010	2011-2017	2004-2010	2011-2017
Uitbreidingsvraag	48,7	38,0	5,0	8,0	1,0	0,7	1,0	1,4
<i>Extern</i>	3,4	0,3	1,8	2,3	0,1	0,0	0,4	0,4
<i>Intern</i>	45,3	37,7	3,2	5,7	0,9	0,7	0,6	1,0
Vervangingsvraag	73,9	89,0	6,1	6,7	1,5	1,7	1,2	1,2
Statistische aanpassing (1)	0,0	0,1	0,4	-0,6	0,0	0,0	0,1	-0,1
Rekruteringsbehoeften 15-49 jaar	122,6	127,1	11,6	14,2	2,4	2,4	2,3	2,5
Instroom arbeidsaanbod 15-49 jaar	126,1	139,2	14,7	16,6	2,5	2,6	2,9	2,9

(1) Wegens verschil in definities werkzame bevolking (HERMREG versus sociodemografische module).

Bron: HERMREG

• Sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

TABEL 6 : Activiteitsstructuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en bijdragen van de sectoren tot de groei

	Aandeel in de TW (1) (%)		Aandeel in de werkgelegenheid (%)		Bijdrage tot de groei van de TW (pp)	Bijdrage tot de groei van de werkgele- genheid (pp)
	2010	2017	2010	2017	Gemiddelden 2014-2017	Gemiddelden 2014-2017
1. Landbouw	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
2. Energie	5,2	4,6	1,1	1,0	0,0	0,0
3. Verwerkende nijverheid	3,0	2,7	3,4	2,7	0,0	-0,1
a. Intermediaire goederen	0,9	0,7	0,9	0,6	0,0	0,0
b. Uitrustingsgoederen	0,8	0,8	0,9	0,8	0,0	0,0
c. Verbruiksgoederen	1,3	1,2	1,6	1,4	0,0	0,0
4. Bouw	2,6	2,6	3,0	3,0	0,1	0,0
5. Marktdiensten	72,4	73,4	66,4	68,7	1,5	0,9
a. Vervoer en communicatie	9,8	9,9	6,9	6,6	0,2	0,0
b. Handel en horeca	12,0	11,3	14,8	13,4	0,1	-0,1
c. Krediet en verzekeringen	18,0	18,2	9,4	8,7	0,4	0,0
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	4,9	4,9	8,9	9,3	0,1	0,1
e. Overige marktdiensten	27,5	29,0	26,5	30,7	0,8	0,8
6. Niet-verhandelbare diensten	17,0	16,6	26,0	24,6	0,2	0,1
a. Overheid en onderwijs	16,8	16,6	25,0	24,1	0,2	0,2
b. Huishoudelijke diensten	0,1	0,1	1,0	0,5	0,0	-0,1
7. Totaal	100,1	100,1	100,0	100,0	1,9	1,0

(1) Bruto toegevoegde waarde (TW) in volume. Aangezien de reeksen in kettingeuro's niet additief zijn, zijn er verschillen tussen (sub-)totalen en de som van hun componenten en is het totaal niet noodzakelijk gelijk aan 100 %.

(pp) Procentpunt (zie glossarium.).

Bron: HERMREG

Tabel 6 toont de voorbije en verwachte evolutie van de activiteitsstructuur van de Brusselse economie, die gekenmerkt wordt door een sterke specialisatie in de tertiaire sector (commerciële en niet-commerciële diensten). In 2010 vertegenwoordigde die hele sector 89,3 % van de toegevoegde waarde op gewestelijk niveau en 92,4 % van de binnenlandse tewerkstelling. Die cijfers liggen gevoelig hoger dan degene in Wallonië (respectievelijk 74,7 % en 78,9 %) en in Vlaanderen (72,1 % en 76,2 %). Bijgevolg is het gewicht van de secundaire sector aanzienlijk lager in Brussel. De verwerkende nijverheid in het bijzonder vertegenwoordigde amper 3,0 % van de toegevoegde waarde in Brussel in 2010, tegenover 17,3 % in het noorden en 15,5 % in het zuiden van het land. Toch ziet men dat op niveau van het gewest het aandeel van die industrieën in de tewerkstelling licht hoger is dan hun bijdrage tot de toegevoegde waarde, hoewel het tegendeel geldt in de twee andere gewesten.

Tabel 6 toont aan dat op middellange termijn de projecties de tendensen van de afgelopen dertig jaar doortrek-

ken. Zo zou het aandeel van de verwerkende nijverheid blijven afbrokkelen om tegen 2017 slechts 2,7 % te vertegenwoordigen van de Brusselse economie, zowel in termen van toegevoegde waarde als van tewerkstelling. Het relatief afnemende belang van die bedrijfstakken blijkt vooral duidelijk sinds 2009, zeker wat betreft de toegevoegde waarde en in mindere mate op het gebied van het aantal arbeidsplaatsen. In de twee andere gewesten zou het relatieve belang van de industriële bedrijfstakken op peil blijven voor wat betreft de toegevoegde waarde maar eveneens afnemen voor wat betreft de tewerkstelling. Het gewicht van de Brusselse bouwsector zou naar verwachting stabiel blijven tussen 2010 en 2017.

Het belang van de tertiaire sector in Brussel zou op middellange termijn nog verder toenemen, een tendens die bovendien ook vastgesteld wordt in de aangrenzende gewesten. Aan het einde van de projectieperiode zouden de tertiaire activiteiten gelegen in Brussel in totaal 90,1 % vertegenwoordigen van de toegevoegde waarde

en 93,3 % van de tewerkstelling (respectievelijk +0,8 pp en +0,7 pp ten opzichte van 2010). Die evolutie verbergt evenwel een divergentie tussen de commerciële en de niet-commerciële diensten. Die laatste zien hun gewicht verder afkalven, vooral in aantal arbeidsplaatsen, om terug te vallen onder de drempel van 25 % van de totale gewestelijke tewerkstelling in Brussel tegen 2017. Vlaanderen en Wallonië zouden op een gelijkaardige manier evolueren, maar het aandeel van de tewerkstelling in de commerciële en niet-commerciële diensten zou er gevoelig lager blijven. De commerciële diensten daarentegen zien hun belang in de activiteitsstructuur van de economie verder toenemen, zowel in Brussel als in de twee andere gewesten. Op Brussels niveau zouden zij 1,1 pp winnen in de loop van de projectieperiode om tegen 2017 uit te komen op 73,4 % van de gewestelijke toegevoegde waarde. Hun vooruitgang is nog meer uitgesproken in termen van tewerkstelling, met een aandeel van 68,7 % tegen het einde van de projectieperiode (+2,2 pp in vergelijking met 2010). De bedrijfstak 'overige commerciële diensten' onderscheidt zich door een stijging van zijn gewicht met 1,4 pp in de toegevoegde waarde en vooral door een toename van 4,2 pp in de gewestelijke tewerkstelling. Tegen 2017 zou bijna één baan op drie in Brussel in deze bedrijfstak zijn. Volgens het resultaat van de projecties zou de sector van de han-

del en de horeca zich op middellange termijn eveneens onderscheiden, maar dan op een negatieve manier aangezien hij terrein blijft verliezen. Deze historisch belangrijke sector in Brussel zou tegen 2017 slechts 11,3 % van de toegevoegde waarde en 13,4 % van het aantal werknemers vertegenwoordigen, tegenover respectievelijk 26,8 % en 19,2 % in de vroege jaren tachtig. Ten slotte ziet men dat het aandeel van de krediet- en verzekeringssector in termen van toegevoegde waarde in de projectie langzaam weer aan belang wint na licht te zijn gedaald tussen 2006 en 2011. De negatieve tendens op het gebied van tewerkstelling in de sector die men vaststelt sinds 2002 zou aldus worden doorgetrokken tot het einde van de projectieperiode.

Bovenop hun belang in de activiteitsstructuur, is het interessant om te analyseren in welke mate de verschillende economische bedrijfstakken bijdragen tot de toename van de toegevoegde waarde of de tewerkstelling in Brussel. Die bijdrage hangt zowel af van hun relatieve gewicht als van hun interne dynamiek. De resultaten op middellange termijn worden weergegeven in de twee rechterkolommen van tabel 6. De details van de verleden en geprognosticeerde prestaties van elke bedrijfstak worden gegeven in tabel 7 voor de toegevoegde waarde en in tabel 8 voor de tewerkstelling.

TABEL 7 : Belangrijkste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op het gebied van toegevoegde waarde in volume

	Groei van de TW (in %)		Groei van de TW Jaarlijkse gemiddelden (in %)			
	2012	2013	1997-2003	2004-2010	2011-2017	2014-2017
1. Landbouw	-3,7	0,4	-8,6	44,1	1,1	0,6
2. Energie	-1,1	-0,4	6,2	5,7	-0,2	0,9
3. Verwerkende nijverheid	-0,4	-1,3	-0,9	-4,1	0,0	0,1
a. Intermediaire goederen	-1,6	-2,7	-2,2	-4,9	-1,7	-1,0
b. Uitrustingsgoederen	1,4	-1,3	0,4	-5,3	1,4	1,1
c. Verbruiksgoederen	-1,2	-0,5	-1,1	-2,9	-0,2	-0,1
4. Bouw	-0,5	0,2	0,9	2,7	1,8	2,1
5. Marktdiensten	-0,1	0,9	2,5	1,4	1,6	2,2
a. Vervoer en communicatie	-0,2	0,4	8,8	-1,5	1,5	2,3
b. Handel en horeca	-2,6	0,0	-1,8	-0,9	0,5	1,0
c. Krediet en verzekeringen	0,2	1,8	3,7	3,4	1,5	2,2
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	1,8	1,5	3,9	1,1	1,4	1,5
e. Overige marktdiensten	0,3	0,7	1,5	2,5	2,1	2,7
6. Niet-verhandelbare diensten	0,7	0,7	2,0	1,3	1,1	1,2
a. Overheid en onderwijs	0,8	0,7	2,0	1,4	1,1	1,3
b. Huishoudelijke diensten	-14,5	-5,6	3,0	-6,9	-8,2	-8,7
7. Totaal	0,0	0,7	2,3	1,4	1,4	1,9

Bron: HERMREG

TABEL 8 : Voornaamste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op het gebied van tewerkstelling

	Groei van de werkgelegenheid (in %)		Groei van de tewerkstelling, jaarlijkse gemiddelden (in %)				Netto wijziging van de tewerkstelling (in aantal personen)
	2012	2013	1997-2003	2004-2010	2011-2017	2014-2017	2011-2017
1. Landbouw	-21,0	6,9	1,0	-11,5	-1,0	0,6	-7
2. Energie	-0,3	-0,5	2,2	1,8	-0,5	-0,3	-278
3. Verwerkende nijverheid	-3,3	-3,8	-2,2	-6,3	-2,4	-2,1	-3 702
a. Intermediaire goederen	-6,6	-6,0	-2,1	-7,0	-4,4	-3,4	-1 567
b. Uitrustingsgoederen	-4,2	-4,9	-1,9	-7,3	-2,1	-1,4	-864
c. Verbruiksgoederen	-1,1	-2,0	-2,5	-5,2	-1,7	-1,8	-1 271
4. Bouw	0,6	-0,7	-0,6	1,5	0,7	1,0	1 005
5. Marktdiensten	0,6	1,2	1,3	0,7	1,4	1,3	44 533
a. Vervoer en communicatie	-1,1	1,3	1,2	-2,2	0,4	0,7	1 221
b. Handel en horeca	-1,6	-0,9	-0,2	-0,5	-0,5	-0,4	-3 276
c. Krediet en verzekeringen	-0,2	-0,6	1,0	-1,3	-0,3	-0,4	-1 389
d. Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	0,8	2,3	2,7	1,9	1,4	1,3	6 030
e. Overige marktdiensten	2,4	2,4	2,2	2,9	3,0	2,8	41 948
6. Niet-verhandelbare diensten	-0,7	-0,2	1,8	0,8	0,1	0,4	1 290
a. Overheid en onderwijs	-0,1	0,0	1,8	1,4	0,4	0,6	4 339
b. Huishoudelijke diensten	-14,5	-5,7	1,8	-8,6	-8,1	-8,7	-3 049
7. Totaal	0,1	0,6	1,2	0,4	0,9	1,0	42 842

Bron: HERMREG

Op middellange termijn zou de sector ‘overige commerciële diensten’ vanuit de belangrijkste motor zijn van de Brusselse economie, steunend op een sterke groei van de toegevoegde waarde van 2,7 % per jaar tussen 2014 en 2017. De groei neemt sneller toe dan in de twee voorgaande periodes (1997-2003 en 2004-2010), maar is desalniettemin gevoelig lager dan de uitstekende resultaten die werden opgetekend tijdens de eerste vier jaar die deze crisisperiode voorafgingen. Deze bedrijfstak alleen, die voornamelijk de diensten aan bedrijven en individuen omvat, vertegenwoordigt gemiddeld meer dan 40 % van de groei van het gewest in de prognose. De resultaten van de sector zouden nog positiever zijn in termen van tewerkstelling aangezien het aantal arbeidsplaatsen jaarlijks zou toenemen met 2,8 % over de periode 2014-2017, of een gemiddelde bijdrage van 0,83 pp aan de groei van de gewestelijke tewerkstelling, die zou uitkomen op 1,0 %. Concreet betekent dit dat er in die periode bijna 23 200 banen zouden worden gecreëerd in Brussel in deze bedrijfstak, wat een gemiddelde stijging van iets meer dan 5 800 eenheden betekent elk jaar. Over de volledige projectieperiode zou de netto banencreatie in de ‘overige commerciële diensten’ cumulatief uitkomen op bijna 42 000 eenheden.

In de periodes van forse groei die Brussel heeft gekend in de loop van de laatste twee decennia heeft de sector van de kredieten en verzekeringen doorgaans in aanzienlijke mate bijgedragen tot de goede prestaties van het gewest. Als gevolg van de financiële crisis, waarvan de eerste effecten in het gewest zichtbaar waren sinds 2007 en in het bijzonder in deze sector, lijkt de bijdrage van de krediet- en verzekeringsactiviteiten echter duurzaam aangestast, zoals aangetoond door de resultaten van de projecties. Van 2007 tot 2012 was de bijdrage van de sector aan de groei van de Brusselse toegevoegde waarde amper hoger dan gemiddeld 0 pp terwijl ze bijna 0,9 pp bedroeg tussen 1997 en 2006. De situatie zou zich op middellange termijn weer moeten herstellen met een bijdrage van 0,4 pp per jaar over de periode 2014-2017, of een jaarlijkse toename van de toegevoegde waarde van de sector van 2,2 %. Deze cijfers blijven echter veel lager dan de prestaties uit het verleden van deze historisch belangrijke groei-pool. Bovendien zou de tewerkstelling niet onmiddellijk profiteren van het herstel aangezien deze elk jaar nog met 0,4 % zou afnemen tussen 2014 en 2017. Over de volledige projectieperiode zou het aantal arbeidsplaatsen afnemen met bijna 1 400 om te stabiliseren op ongeveer 62 400 eenheden tegen het jaar 2017.

De bedrijfstak 'transport en communicatie' heeft in belangrijke mate bijgedragen tot de groei van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de periode 1997-2003, met een gemiddelde jaarlijkse spectaculaire toename van 8,8 % van zijn toegevoegde waarde (cf. tabel 7). Na de doorgaans negatieve prestaties van 2004 tot 2012 zou de sector opnieuw aanknopen met een duurzame stijging van de toegevoegde waarde op middellange termijn (+2,3 % in de periode 2014-2017), of een bijdrage van 0,21 pp aan de gewestelijke groei. Dat zou de sector van alle commerciële diensten als derde belangrijkste positioneren voor de Brusselse economie. Het aantal arbeidsplaatsen in de transport- en communicatiesector is gestaag gekrompen sinds 2002. Het zou voor de eerste keer opnieuw toenemen vanaf 2013 en zou gemiddeld doorgaan op deze positieve tendens in het tweede deel van de projectieperiode (+0,7 % per jaar). In totaal zouden er in deze bedrijfstakken netto meer dan 1 200 nieuwe banen worden gecreëerd in de periode 2011-2017.

Buiten een forse achteruitgang in 2009 tijdens het dieptepunt van de recessie heeft de bedrijfstak **gezondheidszorg en sociale actie** een sterke groei opgetekend sinds 2007. De projecties bevestigen deze goede resultaten, die weinig gevoelig zijn voor de conjunctuur, ook in 2012 terwijl de volledige Brusselse economie vertraagt. Tussen 2014 en 2017 zou de toegevoegde waarde van de sector gemiddeld elk jaar met 1,5 % toenemen, terwijl het aantal arbeidsplaatsen zou toenemen met 1,3 %. Tabel 8 toont echter dat de banencreatie minder duurzaam zou zijn dan in de twee voorgaande periodes, hoewel men verwacht dat het aantal arbeidsplaatsen zou toenemen met meer dan 6 000 bijkomende eenheden over de volledige projectieperiode, om tegen het jaar 2017 iets minder dan 67 000 banen te bereiken. De bijdrage van de sector aan de groei van de gewestelijke toegevoegde waarde (+0,07 pp gemiddeld van 2014 tot 2017) zou beperkt blijven in vergelijking met die van de sectoren die eerder werden besproken, als gevolg van het relatief kleine gewicht. Gezondheidszorg en sociale actie zijn desalniettemin belangrijke activiteiten in Brussel in een klimaat dat gekenmerkt wordt door een sterke demografische groei.

Het aandeel van de **handel** en de **horeca** in de Brusselse toegevoegde waarde is met meer dan de helft afgenomen

in de loop van de afgelopen drie decennia, van 26,8 % in 1980 tot 12,0 % in 2010 (van 19,2 % tot 14,8 % in termen van tewerkstelling). Volgens de projecties zou deze afname zich op middellange termijn doorzetten aangezien de toegevoegde waarde van de sector minder sterk zou toenemen dan het gemiddelde van het gewest en de tewerkstelling zou inkrimpen. Na een negatief jaar 2012 en een stagnatie in 2013, zou de toegevoegde waarde van de sector opnieuw toenemen in het tweede deel van de projectieperiode, in een verbeterend algemeen economisch klimaat en een heropleving van de privé-consumptie. De groei zou echter beperkt blijven tot 1,0 % per jaar in de periode 2014-2017, of twee keer minder snel dan de gewestelijke groei. Het aantal arbeidsplaatsen zou afnemen tussen 2012 en 2015 alvorens te stabiliseren tegen het einde van de projectieperiode op ongeveer 96 900 eenheden. In het totaal zou de sector handel en horeca een nettoverlies optekenen van bijna 3 300 arbeidsplaatsen over de volledige projectieperiode.

Na een heropleving in 2011 zou de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken binnen de **verwerkende nijverheid** onder druk komen te staan als gevolg van de economische groeivertraging en in 2012 en vooral in 2013 een negatieve groei optekenen, om daarna in het tweede deel van de projectieperiode te stagneren. De industriële tewerkstelling in Brussel krimpt al sinds 2002 ononderbroken, en zou tussen 2011 en 2017 jaarlijks met gemiddeld 2,4 % blijven afkalven, wat overeenstemt met een netto cumulatief banenverlies van 3 700 bijkomende eenheden. Voor wat betreft de evolutie van de toegevoegde waarde op middellange termijn onderscheidt de sector van de uitrustingsgoederen zich op positieve wijze van de twee andere bedrijfstakken, aangezien het de enige is die een voorspelde positieve groei kan voorleggen over de hele projectieperiode. Tussen 2014 en 2017 zou de toegevoegde waarde van de sector toenemen met 1,1 % hoewel ze daarentegen zou afnemen in de productie van intermediaire goederen (-1,0 %) en consumptie (-0,1 %). Elke van deze bedrijfstakken zou echter het aantal arbeidsplaatsen zien verminderen op middellange termijn (respectievelijk -1,4 %, -3,4 % en -1,8 % per jaar tussen 2014 en 2017). Globaal genomen zou de bijdrage van de verwerkende nijverheid aan de groei van de Brusselse toegevoegde waarde gemiddeld nul bedragen over de projectieperiode en negatief zijn (-0,08 pp) voor wat betreft de tewerkstelling.

3.3. Inkomensrekeningen van de gezinnen

De gewestelijke economische vooruitzichten bevatten de uitsplitsing van een reeks aggregaten betreffende de inkomensrekeningen van de gezinnen volgens het gewest van hun woonplaats. De variabelen die worden geprojecteerd (voor het merendeel vanaf 2010) worden uitgedrukt tegen lopende prijzen en betreffende twee hoofddelen. Ten eerste de bestemmingsrekening van de

primaire inkomens die de inkomens registreert van de bewoners van een gewest die rechtstreeks resulteren uit de economische activiteit²⁷. Ten tweede de secundaire distributierekening van het inkomen die de gewone overdrachten vermeld tussen de gezinnen en de andere economische spelers (in hoofdzaak de staat)²⁸.

• Nationale context

In een klimaat van economische vertraging, zou het saldo van de primaire inkomens en het beschikbare inkomen van de Belgische huishoudens licht onder druk komen te staan in 2012 in vergelijking met het herstel dat het voorgaande jaar werd opgetekend. Voor wat de primaire inkomens betreft, zou de groei in 2012 afnemen (slechts +2,4 %) als gevolg van al hun componenten, die in het midden van de projectieperiode vervolgens geleidelijk zouden herstellen. Het saldo van de primaire inkomens zou slechts vanaf 2014 weer aanknopen met zijn trendgroei. Qua beschikbaar inkomen, dat doorgaans minder gevoelig is voor economische schommelingen, voorziet men echter een meer uitgesproken vertraging in 2012 (slechts +1,9 %). Dat is vooral te verklaren door de sterke stijging van de fiscale lasten dit jaar, die de stijging van alle sociale uitkeringen zou

compenseren. Vanaf 2013 zou het nationale beschikbare inkomen zich opnieuw wat herstellen maar zou het slechts weer zijn trendgroei benaderen vanaf 2014.

Over de volledige projectieperiode zou de groei van het beschikbare inkomen jaarlijks gemiddeld 2,9 % bereiken. In vergelijking met de voorgaande periode zou het dus gaan om een relatief uitgesproken terugval. De primaire inkomens zouden amper minder snel toenemen tussen 2011 en 2017 (+3,1 %) dan in de periode 2004-2010 en men verwacht bovendien aan de ene kant een licht tragere toename van alle sociale premies (+3,9 % per jaar van 2011 tot 2017) en aan de andere kant een aanzienlijk sterkere toename dan voordien van de personenbelastingen (+4,6 % gemiddeld tussen 2011 en 2017).

• Resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Volgens de resultaten van de projecties die worden voorgesteld in tabel 9, zou het beschikbare inkomen van de Brusselse ingezetenen elk jaar met 3,4 % vooruitgaan over de periode 2011-2017, wat een gevoelig hogere groeivoet is dan op Belgisch niveau (2,9 %). Dat verschil zou voor een groot deel te verklaren zijn door de gezonde groei van de primaire inkomens in Brussel waarvan alle componenten sneller zouden groeien dan het nationale gemiddelde.

De geprojecteerde groei van de lonen ontvangen door Brusselse loontrekkenden zou opmerkelijk sterk zijn (4,3 % jaarlijks van 2011 tot 2017, tegenover 3,6 % op nationaal niveau). Die snellere toename van de loonmassa in Brussel zou het gevolg zijn van de toename van het aantal loontrekkenden dat woonachtig is in Brussel. De lonen per hoofd zouden immers iets minder snel groeien in Brussel dan in Vlaanderen en Wallonië. Na een negatieve groei die werd opgetekend in 2009 als gevolg van de crisis,

²⁷ Het betreft de bezoldigingen van de werknemers, het gemengde inkomen van de zelfstandigen, het exploitatieoverschot en de netto-inkomens uit vermogen. Bovendien dient men op te merken dat het exploitatieoverschot van de gezinnen voortaan ook de toegerekende huur van eigenaars bevat die hun eigen verblijf betrekken en de werkelijke huur (men verstaat hieronder de huurgelden betaald door huurders aan eigenaars van sector S.14). Die laatste post heeft het onderwerp uitgemaakt van een herclassificatie in de nationale en gewestelijke rekeningen aangezien hij voordien was inbegrepen in het gemengde inkomen.

²⁸ Hieronder vindt men voornamelijk de belastingen op inkomen en vermogen, de sociale premies alsook de diverse sociale uitkeringen. Die laatste worden onderverdeeld in verschillende categorieën. Ten eerste de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld: werkloosheid, brugpensioen (onlangs hernoemd tot 'werkloosheid met bedrijfstoeslag'), pensioenen van de privésector, kinderbijslag, ziekte- en invaliditeitsvergoedingen enz. Ten tweede de uitkeringen voor sociale bijstand: leeflonen, tegemoetkomingen aan gehandicapten enz. En ten slotte de uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (vooral pensioenen van de openbare sector).

zouden de netto inkomsten uit vermogens een nieuw dieptepunt bereiken in 2011 en weer effectief beginnen te stijgen vanaf 2014. Ze zouden een groei optekenen van slechts 1,4 % per jaar over de periode 2011-2017 (-1,7 pp in vergelijking met heel België). Het exploitatieoverschot van de huishoudens en het gemengde inkomen van zelfstandigen zouden een hogere groeivoet kennen (+3,2 % in dezelfde periode). Net zoals voor loontrekkenden zou de betere evolutie van het inkomen van zelfstandigen in ver-

gelijking met de rest van het land in grotere mate het gevolg zijn van een hoge groei van het aantal zelfstandigen dan van de evolutie van de gemiddelde bedragen die ze uit hun werkzaamheden hebben gepuurd. Globaal genomen zou het saldo van de Brusselse primaire inkomens met 3,8 % per jaar toenemen over de volledige projectieperiode, oftewel een verschil van 0,7 pp in vergelijking met het nationale gemiddelde en een stijging van 0,7 pp in vergelijking met de voorgaande periode.

TABEL 9 : Inkomensrekening van de huishoudens voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

	Groei (in %)				Groei Gemiddelden (in %)			Aandeel (in %)
	2010	2011	2012	2013	2004-2010	2011-2017	2014-2017	2017
1. Rekening voor bestemming van primaire inkomens								
Exploitatieoverschot (B.2n) et en gemengd inkomen (B.3n)	1,8	2,5	1,2	2,6	2,8	3,2	4,0	16,6
Beloning van werknemers (D.1)	1,4	6,3	3,0	3,8	3,4	4,3	4,2	95,2
Netto inkomen uit vermogen (D.4)	2,6	-5,7	0,8	-0,4	1,7	1,4	3,9	13,2
2. Saldo primaire inkomens (B.5n)	1,6	4,3	2,5	3,2	3,1	3,8	4,2	125,0
3. Secundaire inkomensverdelingsrekening								
a. MIDDELEN								
<i>Totaal sociale uitkeringen</i>	2,7	3,6	4,2	3,6	3,5	3,5	3,3	33,9
<i>Wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (D.621)</i>	5,6	2,7	4,5	3,7	4,0	3,4	3,3	22,3
<i>Particuliere uitkeringen sociale verzekering met fondsvorming (D.622)</i>	-12,3	9,3	3,9	4,9	-0,4	5,2	4,6	3,3
<i>Uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers (D.623)</i>	-0,2	1,5	2,2	2,1	1,9	1,9	1,9	4,8
<i>Uitkeringen sociale voorziening in geld (D.624)</i>	4,1	8,5	6,1	4,3	7,5	5,1	4,3	3,5
b. BESTEDINGEN								
<i>Belastingen op inkomen, vermogen... (D.5)</i>	5,8	5,3	5,7	4,8	2,5	4,9	4,6	22,6
<i>Sociale premies (D.61)</i>	0,3	5,4	3,5	3,6	3,2	4,1	4,0	35,4
<i>Netto overige inkomensoverdrachten (D.7)</i>	32,7	-1,5	11,4	1,9	-7,4	3,1	2,6	0,9
4. Beschikbaar inkomen (B.6n)	1,4	3,5	2,0	2,9	3,5	3,4	3,8	100,0

Bron: HERMREG

De rubrieken van de secundaire inkomensverdelingsrekening vertalen de rol van de verschillende overdrachten- en solidariteitsmechanismen in de vorming van het beschikbare inkomen van de huishoudens (tabel 9). In middelen zouden alle sociale uitkeringen in Brussel globaal gezien naar verwachting minder snel groeien dan op Belgisch niveau (respectievelijk 3,5 % en 3,9 % elk jaar over de periode 2011- 2017). De belangrijkste categorie uitgedrukt in bedrag omvat de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld die uiteenlopende evoluties laten zien op gewestelijk en nationaal niveau.

Zo zouden de uitkeringen aan Brusselse werklozen jaarlijks met gemiddeld 2,3 % toenemen volgens de projectie terwijl ze op nationaal niveau slechts 1,2 % zouden stijgen. Tevens zou de groeivoet van de kinderbijslag hoger zijn in Brussel. Omgekeerd zouden de pensioenen van de privésector aanzienlijk minder snel toenemen in Brussel dan in de rest van het land, zowel voor loontrekkenden (4,2 % per jaar tussen 2011 en 2017, tegenover 5,3 % op Belgisch niveau) als voor de zelfstandigen (respectievelijk gemiddeld 3,5 % en 4,6 % over dezelfde periode). Hetzelfde gaat op voor de pensioenen van de Brusselse

openbare sector (opgenomen in de uitkeringen sociale verzekering rechtstreeks door werkgevers) waarvan de groeivoet beduidend lager zou zijn (2,8 % van 2011 tot 2017, tegenover 4,1 % voor België). Gezien het relatief belangrijke gewicht van alle uitgaven die verband houden met de pensioenen, is het dat effect dat uiteindelijk de doorslag geeft. Aan de zijde van de bestedingen in de secundaire inkomensverdelingsrekening toont de projectie een sterkere groei van de fiscale en parafiscale heffingen in Brussel dan op nationaal niveau, in lijn met de verwachte evoluties voor de primaire inkomens die er de belangrijkste determinant van zijn. De belastingen en sociale lasten betaald door de Brusselse huishoudens zouden met respectievelijk 4,9 % en 4,1 % per jaar stijgen over de periode 2011-2017, of 0,3 pp en 0,5 pp meer dan het gemiddelde van het land.

De groeiverschillen tussen Brussel en de rest van het Rijk die hierboven werden besproken met betrekking tot de voornaamste rubrieken van de inkomensrekeningen van de huishoudens, vertalen zich logischerwijze in een verschillende structuur van de rekening van de huishoudens op gewestelijk en nationaal niveau. Het belang van de loonmassa in de samenstelling van het beschikbare inkomen zou toenemen in de loop van de projectieperiode in Brussel, om tegen het jaar 2017 95,2 % te berei-

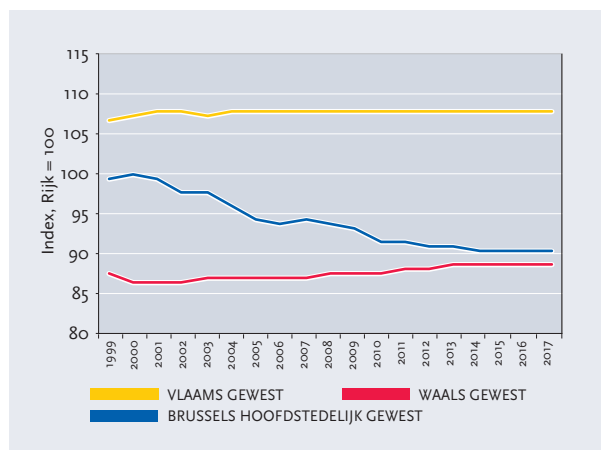
ken (+5,6 pp in vergelijking met 2010). Het aandeel van de loontrekkenden zou echter aanzienlijk lager blijven dan hetgene berekend voor België (97,4 % aan het einde van de periode). Het gewicht van de andere determinanten van het saldo van de primaire inkomens zou weinig evolueren tussen 2011 en 2017, met uitzondering van de netto inkomens van vermogen die 1,9 pp zouden verliezen. Hoewel de sociale uitkeringen in hun geheel reeds minder doorwegen in het beschikbare inkomen van de Brusselaars, zou hun aandeel zeer licht toenemen in de loop van de projectieperiode (+0,3 pp), terwijl het op nationaal niveau veel meer zou toenemen (+2,4 pp). Het Gewest profiteert op dat punt van het relatief lage gewicht van de pensioenen, wat ook het stelsel is dat men in rekening neemt. De werkloosheidsuitkeringen daarentegen vertegenwoordigen een belangrijker gedeelte van het beschikbare inkomen in Brussel, maar het aandeel van deze uitgaven zou in de projectie afnemen om tegen 2017 4,8 % te bereiken (3,0 % voor het Rijk). Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt eveneens gekenmerkt door een relatief groter belang van de wettelijke uitkeringen sociale verzekering in geld (en in het bijzonder van het leefloon) waarvan het gewicht nog ietwat zou toenemen in de projectieperiode (3,5 % op gewestelijk niveau tegen 2017, tegenover 2,2 % voor de rest van het land).

• Inkomens per hoofd

Hoewel de projecties tonen dat de globale massa van de primaire inkomens en van het beschikbare inkomen in Brussel gevoelig sneller zou stijgen op middellange termijn dan in de rest van het Rijk, is dat niet het geval wanneer men rekening houdt met de demografische evoluties die kenmerkend zijn voor Brussel, die een aanzienlijk sterkere groei optekenen van de bevolking in vergelijking met het noorden en het zuiden van het land. Wanneer men die twee grote saldo's van de inkomensrekeningen van de huishoudens met het aantal ingezetenen in Brussel met elkaar in verband brengt, bekomt men een indicatie van gemiddelde levensevolutie van de Brusselaars op economisch gebied.

Zo zou de sterke economische groei in Brussel grotendeels de snellere groei van de primaire inkomens compenseren, hoewel uiteindelijk de toename van het saldo van de primaire inkomens per ingezetene tussen 2011 en 2017 er minder hoog zou zijn (2,1 % per jaar gemiddeld) dan in Vlaanderen (2,3 %) en in Wallonië (2,5 %). Toch ziet men een stijging van 2,5 pp in de loop van de huidige projectieperiode in vergelijking met de resultaten van de periode 2004-2010. Met een groeiritmte van gemiddeld 1,7 % per jaar zou het beschikbare inkomen per hoofd in Brussel in de periode 2011-2017 even-

GRAFIEK 35 : Evolutie van de primaire inkomens per hoofd (index, Rijk = 100)

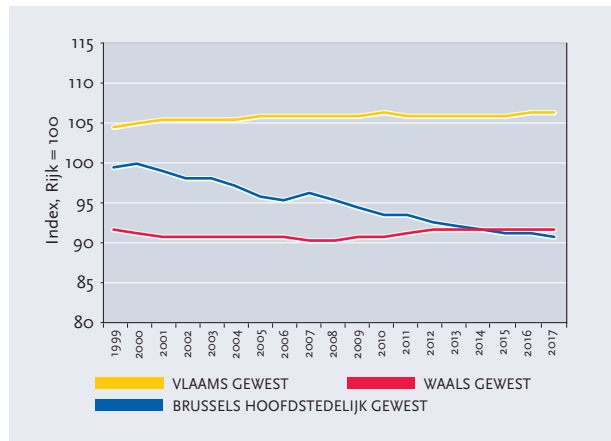

Bron: HERMREG

eens onder de verwachte cijfers blijven van het Vlaamse (+2,1 %) en het Waalse gewest (+2,2 %). Die toename zou echter lager zijn dan die van de voorgaande periode (-0,3 pp in vergelijking met het gemiddelde 2004-2010).

Die evoluties impliceren dat op middellange termijn de relatieve positie van de Brusselse ingezetenen zou blijven verslechteren in vergelijking met de twee andere gewesten, wat op die manier een duidelijke trend doorzet die men in de loop van de laatste drie decennia heeft vastgesteld (grafieken 35 en 36). Zowel voor de primaire inkomens per hoofd als voor het beschikbare inkomen per hoofd stelt men vast dat de curve van Brussel in een neerwaartse trend zit die geleidelijk is beginnen te gelijken op die van Wallonië, terwijl Vlaanderen in een opwaartse trend zat. De projecties onthullen evenwel een verschillende evolutie van die twee indicatoren op middellange termijn. Aan de ene kant zou de index van het saldo van de primaire inkomens per ingezetene stabiliseren in de drie gewesten, met een lichte afwijking tot het jaar 2017 ten gunste van de Brusselse huishoudens ten opzichte van hun Waalse tegenhangers. Aan de andere kant zou de index van het beschikbare inkomen per hoofd blijven afkalven in relatieve termen voor de Brusselse ingezetenen, terwijl Wallonië zou stabiliseren en Vlaanderen licht zou blijven groeien, waardoor de kloof met het nationale gemiddelde zou blijven toenemen. Volgens de projecties zou het beschikbare inkomen per ingezetene van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor de eerste keer licht onder dat van Wallonië duiken vanaf 2014 en tegen het jaar 2017 19 585 euro bereiken (tegenover respectievelijk 22 838 euro voor het noorden van het land en 19 735 voor het zuiden).

GRAFIEK 36 : Evolutie van het beschikbaar inkomen per hoofd (index, Rijk = 100)

Bron: HERMREG

Glossarium

• Binnenlandse tewerkstelling

De binnenlandse tewerkstelling betreft het aantal effectieve jobs die gegenereerd worden door de economische activiteit in het Gewest, ongeacht of die door Brusselaars worden ingenomen. De statistieken over de interne werkgelegenheid die in deze Barometer worden gebruikt zijn afkomstig van gegevens van de gewestelijke boekhoudingen. Ze omvatten niet de personeelsleden van internationale instellingen, die als extraterritoriaal worden beschouwd. Niet te verwarren met de actieve werkende bevolking van een gewest waartoe alle werknemers behoren die in dat gewest wonen.

• Conjuncturenquêtes van de NBB

De NBB houdt maandelijks bij een panel bedrijfsleiders een kwalitatieve conjuncturenquête naar hun appreciatie van de huidige en toekomstige economische toestand. Deze enquête omvat heel gevarieerde vragen zoals hun beoordeling van hun voorraden en orderboeken, de evolutie hiervan en hun vooruitzichten op het vlak van tewerkstelling en de evolutie van de vraag. De berekening van elk van deze reeksen is in hoofdzaak gebaseerd op de som van de saldi van de antwoorden (verschil tussen het percentage deelnemers dat een verhoging heeft opgegeven en het percentage dat een daling heeft opgegeven). Sinds 1 januari 2007 werd de omvang van het staal betreffende het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vergroot om beter verslag uit te brengen over de toestand in de hoofdstad.

• Consumentenenquête van de NBB

De NBB doet elke maand, voor rekening van de Europese Commissie, een vertrouwensenquête bij consumenten, die als doel heeft om een nationale vertrouwensindex op te stellen gebaseerd op deze resultaten. Deze enquête ondervraagt de huishoudens over hun perceptie van het economische klimaat en hun persoonlijke spaar- en uitgavenintenties. Meer specifiek worden in dat opinieonderzoek 5 thema's behandeld: de algemene economische situatie, de persoonlijke financiële situatie, het spaarvermogen, de voornemens inzake aankoop van duurzame consumptiegoederen en de voornemens inzake aankoop/bouw of verbetering van de woning. De samenvattende indicator van het gezinsvertrouwen wordt vervolgens berekend enerzijds op grond van de resterende antwoorden die betrekking hebben op de perceptie van de consumenten in de loop van de volgende twaalf maanden van de economische situatie en de werkloosheid in Brussel, en anderzijds op basis van de financiële situatie en het spaartegoed van het gezin tijdens de volgende twaalf maanden.

• Driemaandelijke verschuiving

Een evolutie op kwartaalbasis vergelijkt de waarde van een grootheid met een tussenpoos van een kwartaal. Zo wordt driemaandelijke verschuiving van een variabele X tijdens een kwartaal T berekend volgens de volgende formule :

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-1}}{X_{T-1}}$$

• Evolutie in volume/evolutie in waarde

“Om de reële evolutie van de economische activiteit (productie, consumptie, ...) vast te stellen, is het noodzakelijk rekening te houden met de gevolgen van de inflatie. Bijgevolg maakt men een onderscheid tussen de evoluties tegen gangbare prijzen (zonder correctie voor de gevolgen van de inflatie) en de evoluties tegen constante prijzen (met correctie voor de gevolgen van de inflatie). In het eerste geval betreft het een evolutie in waarde en in het tweede een evolutie in volume” (Bron: INSEE).

• Interpretatie van de grafieken

De gegevens met betrekking tot de omzet per sector (bron : btw) zijn gecorrigeerd voor seizoenschommelingen (fijne blauwe curve). Op basis daarvan wordt een tendens op lange termijn berekend (rode curve). De kortetermijnfluctuaties rond deze tendens worden uitgevlakt om de conjunctuurcyclus weer te geven (vette blauwe curve). Laatstgenoemde situeert de waargenomen conjunctuurontwikkelingen t.o.v. de langetermijntendens. Om de weerslag of de omvang van de waargenomen fluctuaties in de conjunctuurcyclus na te gaan, worden de van de langetermijntendens gezuiverde conjunctuurbewegingen (conjunctuur) in de grafiek afzonderlijk weergegeven door de groene oppervlakte.

• Jaarlijkse verschuiving

Een evolutie op jaarbasis vergelijkt de waarde van een grootheid op twee data die één jaar van elkaar gescheiden zijn. Zo wordt op basis van driemaandelijke gegevens de jaarlijkse verschuiving van een variabele X tijdens een gegeven kwartaal berekend volgens de volgende formule :

$$\text{Evolutiepercentage} = \frac{X_T - X_{T-4}}{X_{T-4}}$$

• Kettingeuro's

«Middel om bij de berekening van diverse economische aggregaten (zoals bijvoorbeeld het bbp, de investeringen, de consumptie door gezinnen...) de volumegroei te bepalen en het effect van prijsveranderingen te elimineren» (Bron : Glossarium NBB).

• **Knelpuntberoepen**

Om het probleem beter te kunnen vatten, lijst Actiris (en meer in het bijzonder het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid) ieder jaar alle vacante betrekking op waarvoor moeilijk kandidaten te vinden zijn. Vervolgens worden die per beroep gegroepeerd, die dan “knelpuntberoepen” worden genoemd. Het bepalen van deze knelpuntberoepen vloeit voort uit de analyse van alle vacatures die ontvangen worden door Actiris. Het Observatorium past hierop twee relatieve selectiecriteria toe, bovenop een absoluut criterium van een minimum van 20 vacatures die gedurende het jaar worden ontvangen voor elk beroep. De vacatures die aan de volgende criteria voldoen, worden beschouwd als moeilijk in te vullen betrekkingen: ze moeten relatief beschouwd langer openstaan dan het gemiddelde (in 2011 bedroeg dit gemiddelde 1,2 maanden); een invullingsgraad die lager ligt dan die voor alle ontvangen vacatures (64,0 % in 2011). Om ook te kunnen genieten van een ervaring op het terrein, onderwerpt het Observatorium de aldus opgestelde lijst aan de adviseurs van Actiris, aan werkgeversfederaties en aan beroepenreferentiecentra, waarbij deze laatste kunnen beslissen om sommige beroepen aan de lijst van knelpuntberoepen toe te voegen of ervan te schrappen.

• **Niet-werkende werkzoekende (NWWZ)**

Personen zonder bezoldigde baan die als werkzoekenden zijn ingeschreven bij een openbare tewerkstellingsdienst (definitie Actiris).

• **Oprichtingspercentage van ondernemingen**

Het oprichtingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal nieuwe btw-plichtigen en de opnieuw btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• **Procentpunt**

Het procentpunt is de eenheid van het absolute verschil tussen twee in procenten uitgedrukte cijfers. Tussen een werkloosheidspercentage van 12,3% het ene jaar en van 15,6% het andere jaar is het verschil zodoende 3,4 procentpunten.

• **Stopzettingspercentage van ondernemingen**

Het stopzettingspercentage van ondernemingen is de verhouding tussen enerzijds het aantal stopzettingen van btw-plichtige ondernemingen en anderzijds het gemiddelde aantal actieve ondernemingen die tijdens de beschouwde periode btw-plichtig zijn.

• **Tewerkstellingsgraad**

De tewerkstellingsgraad wordt gedefinieerd als verhouding tussen de tewerkgestelde beroepsactieve bevolking en de bevolking op beroepsactieve leeftijd (doorgaans gedefinieerd als het aantal personen tussen 15 en 64 jaar).

• **Tewerkgestelde actieve bevolking**

De tewerkgestelde actieve bevolking, zoals gedefinieerd door het Internationaal Arbeidsbureau (IAB), omvat de personen (van maximaal 15 jaar oud) die (al was het maar 1 uur) gedurende een bepaalde week (referentieweek genoemd) hebben gewerkt, ongeacht of zij werknemers zijn, voor eigen rekening werken, werkgevers dan wel helpers in de onderneming of het gezinsbedrijf zijn. Zij omvat ook de personen die een betrekking bekleden, maar die tijdelijk afwezig zijn wegens een reden zoals ziekte (minder dan een jaar), betaalde vakantie, een zwangerschapsverlof, een arbeidsconflict, een opleiding, slechte weersomstandigheden, enz. De dienstplichtigen, de leerjongens en de bezoldigde stagiairs maken deel uit van de tewerkgestelde actieve bevolking (definitie INSEE).

De tewerkgestelde actieve bevolking van een gewest omvat alle werknemers die in dat gewest wonen. Niet te verwarren met de binnenlandse tewerkstelling, die alle personen omvat die op het grondgebied werken, ongeacht of zij er al dan niet werken.

• **Uitstaande kredieten**

Totaal bedrag van de kredieten die tot nu toe door de Belgische bankinstellingen zijn verstrekt aan de niet-financiële ondernemingen en waarvan de termijn nog niet is vervallen.

• **Werkloosheid volgens het FPB-concept**

De werkloosheid volgens het FPB-concept vormt een ruime aanvaarding van de administratieve werkloosheid. Zij omvat eveneens de werklozen die het statuut van oudere werkloze genieten die zijn vrijgesteld van de inschrijving als werkzoekende. Overwegende dat laatstgenoemden echter deel uitmaken van het werkaanbod is het dit verruimde concept dat in de extrapolaties van het HERMREG-model in aanmerking wordt genomen.

• **«Win-Win»-banenplan**

Het «Win-Win»-banenplan dat op 1 januari 2010 in werking trad, kent de werkgevers een tewerkstellingssubsidie toe die gedurende maximaal 12 maanden kan gaan tot 1 100 euro per maand, alsook een vermindering van de werkgeversbijdragen. Het «Win-Win»-plan loopt tot eind 2011, maar vanaf januari 2011 zullen de voornoemde voordelen worden verminderd (duur en bedrag van de tegemoetkoming).

Bronnen

- Europese Centrale Bank (augustus 2012), “Maandelijks Bulletin augustus 2012”, Europese Centrale Bank.
- Europese Centrale Bank (september 2012), “Maandelijks Bulletin september 2012”, Europese Centrale Bank.
- Nationale Bank van België (juni 2012), “Economische indicatoren voor België”, Nationale Bank van België.
- Nationale Bank van België (september 2012), “Gewestelijke rekeningen - Perscommuniqué”, INR, Nationale Bank van België.
- Nationale Bank van België (28 september 2012), “Economische indicatoren voor België - Persbericht”, Nationale Bank van België.
- Federaal Planbureau (september 2012), “Economische begroting – Economische vooruitzichten 2012. Persbericht”, Federaal Planbureau.
- Federaal Planbureau (mei 2012), “Economische vooruitzichten 2012-2017”, Federaal Planbureau.
- Federaal Planbureau (mei 2012), “Regionale economische vooruitzichten 2012-2017”, Federaal Planbureau, gepubliceerd in juli 2012.
- Federaal Planbureau (september 2012), “Regionale economische vooruitzichten 2012-2017”, update van september 2012, Federaal Planbureau.
- Eurostat (6 september 2012), “Het bbp van de eurozone zakt met 0,2 % en dat van de EU27 met 0,1 % - persbericht 127/2012, euro-indicatoren”, Eurostat.
- Internationaal Monetair Fonds (oktober 2010), “Perspectives de l'économie mondiale. Chapitre 3. Cela sera-t-il douloureux ? Les effets macroéconomiques du rééquilibrage budgétaire”, IMF.
- Internationaal Monetair Fonds (april 2012), “Perspectives de l'économie mondiale. Une reprise en cours mais qui reste en danger”, IMF.
- Internationaal Monetair Fonds (16 juli 2012), “Mise à jour des principales projections des Perspectives de l'économie mondiale: Après de nouveaux contretemps, des mesures supplémentaires s'imposent.”, IMF.
- Geurts K. (2012), “Plus de travailleurs pour moins de travail. Les recettes belges en réponse à la crise”, DynaM working paper 2012/2, DynaM-Belgium.
- ING Bank, Economic research (september 2012), “Fixed Income Hotline”, ING Bank.
- ING Bank, Investment Management (augustus 2012), “Monthly Market Report”, ING Bank.
- Institut de Recherches Économiques et Sociales (juli 2012), “Analyses économiques et prévisions”, IRES, UCL.
- Observatoire Bruxellois de l'Emploi (2012), “Analyse des fonctions critiques en Région de Bruxelles-Capitale en 2011”, Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid.
- OFCE (16 december 2011), “La très grande Récession. Perspectives économiques mises à jour pour les grands pays développées en 2012”, Les notes N°9 de l'OFCE.

Lijst van tabellen

TABEL 1 :	Internationale vooruitzichten, 2010-2013	5
TABEL 2 :	Kerncijfers voor de Belgische economie	9
TABEL 3 :	Voornaamste macro-economische resultaten van de nationale projectie	27
TABEL 4 :	Voornaamste macro-economische resultaten: Brussels Hoofdstedelijk Gewest	28
TABEL 5 :	Rekruteringsbehoeften en instroom in arbeidsaanbod onder 50 jaar (periodegemiddelden)	32
TABEL 6 :	Activiteitsstructuur van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en bijdragen van de sectoren tot de groei	33
TABEL 7 :	Belangrijkste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op het gebied van toegevoegde waarde in volume	34
TABEL 8 :	Voornaamste sectorale resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest op het gebied van tewerkstelling	35
TABEL 9 :	Inkomensrekening van de huishoudens voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest	38

Lijst van kaders

KADER 1 :	Synthetische conjunctuurindicator	13
KADER 2 :	Aanwervingsbehoeften en toetredingen tot de actieve bevolking	31

Lijst van grafieken

GRAFIEK 1 :	Evolutie van de wereldhandel en de industriële productie, 2008-2012	6
GRAFIEK 2 :	Prijs van de ruwe olie en wisselkoers van de US dollar tegenover de euro	8
GRAFIEK 3 :	Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, eurozone, 2008-2012 (gecorrigeerd met de seizoensschommelingen, gestandaardiseerde score)	8
GRAFIEK 4 :	Conjunctuurenquêtes bij de ondernemingen en de consumenten, België, 2008-2012 (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdend gemiddelde)	10
GRAFIEK 5 :	Synthetische conjunctuurindicator (op basis van gestandaardiseerde gegevens)	12
GRAFIEK 6 :	Conjuncturommekeerindicator	12
GRAFIEK 7 :	Conjuncturele evolutie van de nationale productie-index, Industrie (2000 = 100)	14
GRAFIEK 8 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Industrie, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 9 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Groothandel, BHG (miljoen euro)	14
GRAFIEK 10 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Kleinhandel, BHG (miljoen euro)	15
GRAFIEK 11 :	Vooruitzichten inzake de vraag op drie maanden in de handel, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	15
GRAFIEK 12 :	Vooruitzichten inzake belangrijke aankopen van de Brusselse gezinnen (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	15
GRAFIEK 13 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Bouw, BHG (miljoen euro)	15
GRAFIEK 14 :	Evaluatie van de orderboekjes in de bouw, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	16
GRAFIEK 15 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vervoer en Communicatie, BHG (miljoen euro)	16
GRAFIEK 16 :	Conjuncturele evolutie van de omzet, Vastgoed, Verhuring en Diensten aan de ondernemingen, BHG (miljoen euro)	16
GRAFIEK 17 :	Activiteitsvooruitzichten bij de diensten, enquêteresultaten (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	16
GRAFIEK 18 :	Vooruitzichten van de economische situatie van de volgende twaalf maanden in België van de Brusselse gezinnen (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	17
GRAFIEK 19 :	Referentierentevoet voor de bankbemiddelingsmarge	17
GRAFIEK 20 :	Uitstaande bedragen en effectieve kredietstromen, België (miljoen euro)	17
GRAFIEK 21 :	Aantal actieve ondernemingen, 2008-2012	18
GRAFIEK 22 :	Oprichtingen van ondernemingen, 2008-2012	19
GRAFIEK 23 :	Stopzettingen van ondernemingen, 2008-2012	19
GRAFIEK 24 :	Migratiesaldo van de bedrijven per gewest, 2008-2012	19
GRAFIEK 25 :	Faillissementen van ondernemingen, 2008-2012	20
GRAFIEK 26 :	Evolutie van het aantal werknemers, 2008-2012	21
GRAFIEK 27 :	Kwartaalevolutie van het aantal in Brussel gepresteerde uren uitzendarbeid en het aantal Brusselse werknemers	21
GRAFIEK 28 :	Vooruitzichten betreffende de werkgelegenheid in de belangrijkste sectoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	22
GRAFIEK 29 :	Evolutie van het aantal NWWZ's in Brussel, 2008-2012	23
GRAFIEK 30 :	Bijdrage tot de kwartaal groei van het aantal NWWZ per leeftijdsklasse	24
GRAFIEK 31 :	Bijdrage tot de kwartaal groei van het aantal NWWZ per kwalificatieniveau	24

GRAFIEK 32 :	Evolutie van de werkloosheid tijdens de komende twaalf maanden volgens de enquête onder consumenten in Brussel (antwoordsaldo, gestandaardiseerde score, driemaands voortschrijdende gemiddelde)	25
GRAFIEK 33 :	Evolutie van de regionale bbp's in volume	29
GRAFIEK 34 :	Evolutie van de werkloosheid (definitie FPB)	30
GRAFIEK 35 :	Evolutie van de primaire inkomens per hoofd (index, Rijk=100)	39
GRAFIEK 36 :	Evolutie van het beschikbaar inkomen per hoofd (index, Rijk=100)	40

Vanaf half november

De Wijkmonitoring wordt nog beter!

- Tabellen die makkelijker aan te maken zijn
- Absolute cijfers op de kaarten of in de tabellen
- Snelle opzoeken over uw wijk

De statistieken over de Brusselse wijken vindt u op
www.wijkmonitoring.irisnet.be

© 2012 Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest – Alle rechten voorbehouden

V.U.: C. Lamouline, Secretaris-generaal
Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest,
Kruidtuinlaan 20 – 1035 Brussel

IRIS Uitgaven – D/2012/6374/222

9 789078 580010

ISBN 9078580011